

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

Güçlü bireyler.
Güçlü toplumlar.

GAP ORGANİK TARIM KÜME PROJESİ ÖLÇEKLENDİRİLEBİLİRLİK VE TEKRARLANABİLİRLİK ARAÇ SETİ

GAP Organik Tarım Küme Projesi Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti

©Her hakkı saklıdır.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Haziran 2018, Ankara

Bu yayın, kaynağı aynen belirtilmek koşuluyla telif hakkı sahibinin yazılı izni olmadan eğitim amaçlı ve ticari olmayan diğer amaçlarla kullanılabilir ve çoğaltılabilir. Bu yayının satış ve ticari amaçlarla telif hakkı sahibinin izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Rapordan yapılacak alıntılar için

Tektaş A., Özertan G., Helvacıoğlu A.D. ve Karapınar B. (2018). GAP Organik Tarım Küme Projesi Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti; GAP BKİ, Şanlıurfa, Türkiye.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Karabayır Mahallesi, 104. Cad. No:1155/2 Karaköprü, Şanlıurfa

Tel: 0 414 317 233 00

www.gap.gov.tr

www.gaporganik.org

Hazırlayanlar: Prof. Dr. Gökhan Özertan
Prof. Dr. Arzu Tektaş
Doç. Dr. Aslı Deniz Helvacıoğlu
Doç. Dr. Barış Karapınar

Tasarım: Carnavale AD&PR

Baskı : Odak Ofset Matbaacılık Sanayi

G.M.K. Bulvarı 32/C Demirtepe 06400 Çankaya, Ankara

GAP Organik Tarım Küme Projesi Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti; Boğaziçi Üniversitesi İnovasyon ve Rekabet Odaklı Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Öğretim Üyeleri Prof. Dr. Gökhan Özertan, Prof. Dr. Arzu Tektaş, Doç. Dr. Aslı Deniz Helvacıoğlu ve Doç. Dr. Barış Karapınar tarafından GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile işbirliği içinde yürüttüğü GAP Organik Tarım Küme Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

GAP ORGANİK TARIM KÜME PROJESİ ÖLÇEKLENDİRİLEBİLİRLİK VE TEKRARLANABİLİRLİK ARAÇ SETİ

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

Güçlü bireyler.
Güçlü toplumlar.

İÇİNDEKİLER

1

ÖNSÖZ

4

KISALTMALAR

5

GİRİŞ

7

TASARIM VE
TEMEL PROJE
ALTYAPISININ
KURGULANMASI

13

PROJENİN
YÖNTEM VE
YAKLAŞIMI

15

ÖLÇEKLENDİRME,
LİTERATÜR VE
UYGULAMALAR

17

SİSTEMATİK
ÖLÇEKLENDİRME
MODELİ

23

GAP ORGANİK
TARIM PROJESİ
ÖZELİNDE
ALANLAR /
BOYUTLAR

37

ÖLÇEKLENDİRME
YOL HARİTASI

57

SONUÇ

58

EKLER

ÖNSÖZ

Bölgesel kalkınmada en önemli araçlardan biri olan kümelenme yaklaşımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Uluslararası ve ulusal kamu politikaları çerçevesinde desteklenen küme çalışmaları günümüzde büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda gerek çevrenin korunması ve kaynakların etkin kullanılması, gerek iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması konularında tüketicilerde artan farkındalık ve gelişen bilinç sonucunda organik tarım da yaygınlaşmaktadır. Kurumumuz tarafından T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (mülga Kalkınma Bakanlığı) finansmanı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Ofisi işbirliğinde yürütülen GAP Organik Tarım Küme Projesi küme tabanlı bir yerel

sosyo-ekonomik kalkınma modelidir.

GAP Organik Tarım Küme Projesi kapsamında hazırlanan Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti, bölgelerin kümelenme odakları ve işbirliği konusunda gelişmeye açık alanlarının tespiti amacıyla kullanılabilir yol haritasını tanıtmakta ve bu yol haritasında belirtilen başlıkların kalkınma gündemlerinin oluşturulmasında sağlayacağı katkıları tartışmaktadır. Bu araç setinin hazırlanmasındaki temel hedef; bölge ve ülke bazında tasarlanacak kümelenme modellerinin özgülleşmesine, birbirinden farklılaşmasına ve mümkün olduğunca somut verilere dayalı hale gelmesine bir katkı sunmaktır.

Bu çalışmada, bölgesel kalkınmanın içeriğini zenginleştirmek için kullanılabilir analitik araçlar belirlenmiştir. Söz konusu alanlar birbirlerini etkileyen bütünleşik bir yapıdadır. Bu bağlamda ölçeklendirme yol haritası on beş adımda gösterilmiş ve bu yol haritasının çıktıları yapısal, işlevsel, toplumsal, iş odaklı ve destekleyici çıktılar olarak beş başlıkta irdelenmiştir. Önceliklendirmenin ve tekrarlanabilirliğin yerelde bilgi ve tecrübe birikimi yüksek kamu, özel sektör ve sivil toplum temsilcileri tarafından yapılması öngörülmektedir.

Bu araç setinin küme bazlı yerel sosyo-ekonomik kalkınma çalışmalarının yönlendirilmesi ve kıyaslanabilir çalışmaların yapılması için bir rehber niteliğinde olması beklenmektedir. Bu sayede bölgesel politikaların ulusal düzeyde koordinasyonunun ve yerelden kalkınmanın sağlanması ümit edilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Ofisi (UNDP Türkiye) ve Boğaziçi Üniversitesi İnovasyon ve Rekabet Odaklı Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin ortaklığıyla gerçekleştirilen bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Ayrıca Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti'nin içeriğinin hazırlanmasında emeği geçen Prof. Dr. Gökhan Özertan, Prof. Dr. Arzu Tektaş, Prof. Dr. Barış Karapınar ve Doç. Dr. Aslı Helvacıoğlu'na; çalışmanın tamamlanmasında emeği geçen proje ekibi ve bütün paydaşlarımıza katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti'nin bu alandaki çalışmaların sayısının artmasında ve bölgesel kalkınmanın geliştirilmesine katkı sağlayacak politikaların belirlenmesinde yol gösterici olmasını diliyorum.

Sadrettin Karahocagil

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı

ÖNSÖZ

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Ofisi olarak, 50 yılı aşkın bir süredir kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve araştırma kurumları, bölgesel kalkınma kurum/kuruluşları ve özel sektör kuruluşları ile birlikte çalışıyoruz. Çalışma alanlarımızı kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme, demokratik yönetim, çevre ve iklim değişikliği oluşturuyor. Türkiye'nin kalkınma sorunlarına pratik çözümleri çeşitli işbirlikleri ve projeler aracılığıyla destekliyor ve her girişimde toplumsal cinsiyet eşitliğini ön planda tutuyoruz.

Tüm çalışmalarımızda Türkiye'nin kalkınma planları ve strateji dokümanlarında belirtilen önceliklere göre hareket ederken, aynı

zamanda küresel ölçekte belirlenmiş olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ndeki önceliklerle uyumlu olmaya çalışıyoruz.

1990'ların ortasından bu yana Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile süren uzun soluklu bir işbirliğimiz bulunuyor. Bölgedeki sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanmasına yönelik Suriye krizinin etkilerinin azaltılması, sosyal istikrarın güçlendirilmesi, sanayi altyapısının güçlendirilmesi, turizm, girişimcilik, kadınların güçlenmesi, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği ile organik tarım gibi başlıklarda bölgenin rekabetçiliğini arttıracak program ve projeleri birlikte hayata geçirdik.

2009 yılından bu yana GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile işbirliği içerisinde yürüttüğümüz küme tabanlı yerel kalkınma modeli olan GAP Organik Tarım Küme Projesi kapsamında bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirliklerin geliştirilmesine katkı sağlarken, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin de yerleşmesine destek olduk. Çalışmalarımızla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde organik sektörünün ulusal ve uluslararası rekabet edebilirliğinin artırılması ve Bölge'nin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunulması hedefine de adım adım yaklaştık.

İşbirlikleri ve sürekli destekleri için GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı yönetici ve uzmanlarına ve projenin önemli bir çıktısı olan "Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti"nin hazırlanmasında emeği geçen bütün paydaş ve uzmanlara teşekkür ederim. Uygulamaya yönelik bir yol haritası sunan bu araç setinin benzer kümelenme çalışmalarında kullanılması ve yaygınlaştırılması konusunda katkılarımızın devam edeceğini belirtmek isterim.

Ayrıca, bu araç setinin bölgesel kalkınma çalışmalarını yönlendireceğine, burada açıklanan sürecin ve verilen örneklerin, küme tabanlı yerel kalkınma modelinin ölçeklendirilmesinde ve birçok bölgede uygulanmasında ilham verici olacağına inanıyorum.

Claudio Tomasi

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Ülke Direktörü

KISALTMALAR

AKİP	Anadolu Kümeleri İşbirliği Platformu
ENRD	Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı (European Network for Rural Development)
ETO	Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GAP BKİ	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development)
IFOAM	Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (International Federation of Organic Agriculture Movement)
IIRR	Uluslararası Kırsal İmar Enstitüsü (International Institute of Rural Reconstruction)
ORKÜDER	Organik Küme Derneği
OTADAM	Organik Tarım Danışmanlık ve Yayım Merkezi
OTK	Organik Tarım Küme
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
WHO	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

GİRİŞ

GAP Bölgesi Rekabet Gündemi, GAP Bölgesi'nin rekabet gücünü artıracak strateji ve sektörlerin belirlenmesi ve GAP markasının oluşturulmasını öncelikli hedefler olarak belirlemiştir. GAP Eylem Planı (2008-2012) kapsamında belirlenen dört stratejik gelişme ekseninden birisi olan, “Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi” başlığı altında organik tarım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve yerel ekonomik kalkınma modeli olarak “Kümelenme Metodolojisinin” Bölge’de uygulanması önerilmektedir.

GAP Organik Tarım Küme Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) tarafından, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) teknik desteğiyle 2009-2018 döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede GAP Organik Tarım Küme Projesi, bölgedeki organik tarım sektörünün rekabetçiliğini arttırmak, bölgesel olarak organik tarım kümelenmesini harekete geçirmek ve yerel iş ortamının iyileştirilmesine katkı sağlamak üzere, GAP Bölgesi'nin ana stratejileri olan sürdürülebilir üretim, girişimciliği geliştirme, uluslararasılaştırma, kümelenme ve ağ oluşturma ile uyumlu olarak hayata geçirilmiştir. Çalışmalar 1. Küme Oluşturma Faaliyetleri; 2. Pilot Projeler ve Demonstratif Çalışmalar; 3. Markalaşma, Tanıtım ve Görünürlük Faaliyetleri; 4. Kurumsal Kapasitenin Arttırılması olmak üzere dört ana başlık altında yürütülmüştür. Bu çalışmalar sonucunda; 42 Pilot Proje (Harran Üniversitesi Ebrulim ve Kilis Kilizi Organik Zeytinyağı Fabrikası gibi) gerçekleştirilmiş, GAP Organik Tarım Portalı (<http://www.gaporganik.org/tr/kumeProjesi>) açılmış ve GAP Organik Küme Derneği (GAP ORKÜDER) kurulmuştur. Bununla birlikte GAP Bölgesi'nde organik tarım sektöründe işbirlikleri güçlendirilmiş ve kapasite geliştirme faaliyetleri yürütülmüştür.

Proje kapsamında ortaya koyulan GAP Organik Tarım Küme Yol Haritası'nda, “Bölge'nin 2023'te geniş ve verimli sulanabilir tarım alanları ile Türkiye'nin önde gelen organik tekstil ve gıda hammadde tedarikçisi, yenilikçi ve rekabetçi organik üretim cazibe merkezi olması,” ortak vizyon olarak belirlenmiştir. Belirtilen hedefe ulaşmada Ölçeklendirilebilir ve Tekrarlanabilir Başarı Hikâyeleri, Güçlü Üretim ve Pazarlama Altyapısı ve Aktörler Arası İşbirliğinin Geliştirilmesi ana başarı unsurları olarak benimsenmiştir.

Bu araç seti; GAP Organik Tarım Küme Projesini, ölçeklendirilebilir ve tekrarlanabilir başarı hikâyeleri unsuru çerçevesinde kümelenme ve çok paydaşlı işbirliği modellerinden biri olan triple helix (üçlü sarmal) çerçevesinde incelemekte ve kümelenme projelerine yönelik ölçeklendirilebilirlik ve tekrarlanabilirlik çalışmaları için yöntem sunmaktadır. Bu yöntem ve pilot projelerden elde edilen çıkarımlar doğrultusunda, benzer küme projelerinde uygulamaya yönelik bir yol haritası da raporda yer almaktadır. Ölçeklendirme, başarılı projelerin daha geniş ve farklı gruplara uyarlanması ve elde edilen yöntemlerin yeni hedef grubun dinamiklerine göre uygulanarak, katma değerli sonuçların elde edilmesini mümkün kılmakta ve böylece sürdürülebilirlik açısından değerli bir araç olarak kullanılmaktadır.

TASARIM VE TEMEL PROJE ALTYAPISININ KURGULANMASI

GAP Organik Tarım Küme Projesi, küme tabanlı bir yerel kalkınma modeli olarak tasarlanmıştır. Projenin GAP Bölgesi'nin rekabet gücünü artırması, bölgenin marka değerini yükseltecek strateji ve sektörleri ortaya çıkarması amaçlanmaktadır. Küme yaklaşımının “çok paydaşlı işbirliği” özelliğini projenin oluşturulma, detaylandırılma ve pilot uygulama süreçlerinde görmek mümkündür. Projeye yönelik değerlendirmeler bu işbirliği neticesinde elde edilen kurumlar arası sinerjinin yarattığı katkıya işaret etmektedir.

Proje, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) tarafından, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) teknik desteğiyle yürütülmüştür. Projenin özellikle pilot uygulamalarında üç Kalkınma Ajansının aktif katılımı sağlanmıştır.

Proje ile üst ölçekte; GAP Bölgesi'ndeki organik tarım değer zincirinin güçlendirilmesine ve ulusal ve uluslararası rekabet edebilirliğinin arttırılmasına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Projenin özel amaçları;

- GAP Bölgesi'nde organik tarım değer zincirinin güçlendirilmesi ve organik tarım değer zinciri aktörleri arasında sürdürülebilir nitelikte bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi;
- Bölgesel organik tarım değer zincirinin rekabet edebilirliğinin ve etkinliğinin arttırılması ve zincirdeki aktörler (üretici birlikleri, işleyiciler, perakendeciler vb.) arasında sürdürülebilir nitelikte ve pazar odaklı bölge içi ve/veya bölgeler arası ticari işbirliklerinin geliştirilmesine katkı sunulmasıdır.

Proje ile öngörülen çok paydaşlı ve katılımcı süreç sonucunda, bölgedeki 9 ilden ilgili kurum ve kuruluşların katkı ve katılımı ile 7 ilde toplam 11 adet çalışma toplantısı, tanıtım, bilgilendirme ve odak grup toplantıları düzenlenmiştir. Ayrıca, organik tarım sektörü ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan Bölge'den 100'ü aşkın kurum/kuruluş ve kişi, bölge dışından ulusal ve uluslararası 50 kurum/kuruluş ve kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Saha çalışmalarına Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ek olarak Türkiye'nin diğer bölgeleri ve Avrupa'daki bazı ülkeler de dâhil edilmiştir. Proje kapsamında hazırlanan değer zinciri analizinde 45 ürün ele alınmış, bu ürünler üçlü bir “filtreleme” sonucunda 8 ürüne indirilmiştir. Filtreleme yöntemi ile mevcut olan bilgiler değerlendirilmiş ve mevcut koşullar altında organik üretim açısından en şanslı ürünlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Proje çerçevesinde hayata geçirilen pilot projeler ile bölgede gerek işbirliği gerekse kümelenme açısından örnek bir proje havuzu oluşturulmuştur.

Kırsal Kalkınmada Kümelenmenin Rolü

Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarında “kümelenme,” bağımsız işletmelerin, bilgi üreten kurumların, araştırma merkezlerinin, karar alıcı mercilerin ve danışmanlık gibi tavsiye verici oyuncuların gruplaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu grupların oluşturduğu küme yapısı, ekonomik ve yenilikçi faaliyetleri teşvik etmekte, bilgi paylaşımını geliştirmekte, aktörler arasında etkin iletişimi ve etkileşimi artırmakta, bilgi ve teknoloji tabanlı kümelenmeyi ve bölgesel uzmanlaşmayı teşvik eden program ve projelerin çıkış noktasını üç ana politika alanı çerçevesinde belirlemektedir.¹ Bu politika alanları bölgesel kalkınma, bilim ve teknoloji ve sanayi politikalarıdır.

Bu çerçevede kümelenmeyi istihdamı sağlayan, sektörlerin rekabet güçlerini yükseltecek yeniden yapılanma ve uyumu kolaylaştıran bir araç ve kaynaklara odaklanan, oyuncular arasında işbirliğini kuran, uygulamaya elverişli, işlevsel bir yöntem olarak tanımlamaktadır.

Geleneksel kümelenme yaklaşımı Porter’in (1998) kümelenme tanımına dayanmaktadır.² Porter’a göre kümelenme, birbirleri ile bağlantılı işletmelerin, özel uzmanlık alanına sahip tedarikçilerin, hizmet sağlayıcıların ve kurumların belli bir coğrafi alan içerisinde yoğunlaşmasıdır. Kümelenme tarafından tetiklenen ekonomik kalkınma, kümelenmede yer alan oyuncuların oluşturdukları sinerji neticesinde pazarlama istihbaratına, tedarik zinciri yönetimine ve bilgi akışına müşterek erişim yeteneklerinin gelişmesi ile bağlantılıdır. Porter’in (2000)³ söylemiyle kümelenme oyuncular için hem rekabetçi hem de işbirlikçi bir ortam sunmaktadır. Öte yandan kümelenme sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyo-kültürel açılımlar da sağlamaktadır.⁴ Delgado, Porter ve Stern, 2014 tarihli çalışmalarında güçlü kümelenmelerin daha yüksek istihdam yarattığını ve inovasyon performansını yükselttiğini tespit etmişlerdir.⁵

Kırsal alanlarda ve küçük yerleşim bölgelerinde sosyo-ekonomik, çevre odaklı ve kültürel gelişim, yerel oyuncuların güçlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Piyasalardaki dalgalanmalar, değişen tüketici beklentileri, yükselen kalite standartları, iklim değişikliğinin de etkisi ile artan sürdürülebilir kaynak kullanımı gereksinimi, günümüz tarımının rekabet gücünü ve inovasyon (yenilikçilik) kapasitesini arttırmak için, yerel yönetimleri ve üreticileri işbirliği içerisinde, etkili araçlar geliştirmeye yönlendirmektedir. Kırsal alanlarda çiftçileri, tarımsal sanayii, bilimsel kuruluşları ve yönetim kurumlarını bir araya getiren kümelenme bu açıdan etkin bir model olarak kabul edilmektedir. Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı (ENRD) akıllı tarım ve gıda tedarik zincirleri ile çiftçileri ve yerel iş ortamını güçlendirmek istemekte ve bu çerçevede tarım ve gıda kümelenmelerinin kurulmasını tavsiye etmektedir.⁶

Porter’a göre kümelenme, birbirleri ile bağlantılı işletmelerin, özel uzmanlık alanına sahip tedarikçilerin, hizmet sağlayıcıların ve kurumların belli bir coğrafi alan içerisinde yoğunlaşmasıdır.

1) OECD. (2007) Regional Innovation Reviews Competitive Regional Cluster: National Policy Approaches. ISBN-92-64-031839-X

2) Porter, M. (1998) The Competitive Advantage of Nations. London: Macmillan.

3) Porter, M. (2000). “Location, competition and economic development: local clusters in the global economy”, Economic Development Quarterly, 14, 15-31.

4) Becattini G. (2002). Industrial Sectors and Industrial Districts: Tools for Industrial Analysis, European Planning Studies, 10:4,, 483-493.

5) Delgado M., Porter M. E., Stern S. (2014). Clusters, convergence and Economic Performance, Research Policy, Volume 43, Issue 10, December 2014, Pages 1785-1799.

6) Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı için bkz https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/factsheet_supply-chains.pdf

Kümelenme, tarım ve gıda alanında değer zinciri stratejileri ile birlikte gelişme göstermektedir. Örneğin Almanya, İtalya ve İspanya'da taze sebze üreticilerinin rekabet güçlerini yükseltmek amacıyla, kümelenme ve değer zincirine erişim yeteneklerini geliştirme stratejileri birlikte kullanılmaktadır.⁷ Tarımsal değer zincirindeki tüm aktörler ve tedarik zincirindeki destekleyici kurumların birbirleriyle etkileşimi, yeniliklerin yayılması, tarım sektöründeki rekabet gücünün artması ve kamu desteğinin etkin bir şekilde yönlendirilmesinde etkili rol oynamaktadır.

ABD'nin Colorado eyaleti örneğinde tarım değer zincirinde kurulan Tarım-Su-Gıda-İçecek-Biyoenenerji İnovasyon Kümelenmesi yeni bir ekosistem yaratarak tarım ve gıda sistemindeki inovasyon kapasitesini, inovasyon odaklı bir sanayi kümelenmesi ile desteklemektedir.⁸ Benzer bir şekilde tarım kümelenmesi ve inovasyon ilişkisi Fransız tarım sanayii kümelenmesi "Pôle de compétitivité Industries et Agro-Ressources"de de görülebilmektedir. Bu kümelenmenin içerisinde yer alan bir firma bitki kimyasallarına yönelik patentler geliştirmektedir.⁹ Benzer şekilde, İspanya Almeria'da bulunan tarım işletmeciliği kümelenmesi 30.000 hektarlık sera alanı ile dünyanın en büyük tarım yoğunlaşmalarından biridir ve yılda 1,2 milyar Avro tutarında ekonomik faaliyet yaratmaktadır. Almeria'da kümelenme yapılanması ile üretim maliyetleri düşürülmüş ve bilgi, deneyim ve inovasyonun yaygınlaşmasını sağlayan özel bir ortam yaratılmıştır.¹⁰

Son yıllarda tarım ve gıda kümelenmelerinin kırsal ekonomik faaliyetlerin en belirgin etmeni olduğu görülmektedir. Kümelenme yerel üretimi teşvik ettiği gibi, yarattığı ivmenin etkileri ekonominin farklı alanlarında da hissedilmektedir. Kırsal tarım ve gıda kümelenmelerinin kurumsal araçların aradan çıktığı ve üretici ve tüketicinin bir araya geldiği yeni oluşumlar olduğu görülmektedir.¹¹ Üstelik burada yerel olan ürünler değer kazanmaktadır.

Kümelenme modelinin tahsisi kırsal toplulukların ekonomik, yenilikçi, sosyal, çevre odaklı ve kültürel gelişimlerini desteklemektedir.¹² Tarım ve gıda odaklı kırsal kümelenme, çiftçilerin ekonomik olarak iyileşmesini sağladığı gibi yerel işletmelerin büyümesine, yeni istihdam ve yatırım olanaklarının belirmesine, gerek kişi başına düşen gelire gerekse artan ticaret hacmi ile bölge ekonomisinin büyümesine de katkıda bulunmaktadır.¹³ Kanada Ontario'da Savour Stratford ve Savour Muskoka bölgelerindeki tarımsal ve gıda kümelenmelerine yönelik bir çalışma birbirlerinden tamamen farklı özellikler gösteren bu iki bölgenin yaratıcı gıda kümelenmeleri çerçevesinde karşılaştırılmalarını konu almaktadır. Savour Stratford tarımsal üretimin, turizmin ve kültürel sanayilerin etkin olduğu küçük ve tanımlı bir alan iken, Muskoka geniş bir coğrafi alanda, dağınık, tarıma çok uygun olmayan bir arazi yapısına sahip, ancak turizm ve kültür alanında yüksek kalite hizmet sunumuna sahip bir bölgedir. Bölgeye dair yapılan bir araştırmada, yaratıcı gıda kümelenmelerinin her bölge için farklı şekilde olabileceği, küçük bir kırsal bölge tanımına dayanan kümelenmelerde rekabet üstünlüğünün bu tanıma dayalı örgütlenme, finansa erişim ve markalaşma süreçlerini öngördüğü, büyük bölgelerde ise tarım ve destekleyici sektörlerde faaliyet gösteren oyuncular arasında sinerji yaratmanın, işbirliğinin geliştirilmesinin önem taşıdığı sonucuna varılmıştır.¹⁴

7) Riedel B., Bokelmann W., Canavari M. (2009). Combining cluster and value chain approaches to analyze the competitiveness of fresh vegetables producers: case studies in Germany, Italy and Spain, Paper prepared for presentation at the 113th EAAE Seminar "A resilient European food industry and food chain in a challenging world", Chania, Crete, Greece, dates: September 3 - 6, 2009

8) G. Graff, A. Berklund, and K. Rennels. (2014) The Emergence of an Innovation Cluster in the Agricultural Value Chain along Colorado's Front Range, Colorado State University.

9) Giner, C. (2009), "New Avenues of Value Creation in the Agro-Food Sector", OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 13, OECD Publishing. doi: 10.1787/221300175226

10) Almeria kümelenmesi için bkz <https://geographyfieldwork.com/AgribusinessCluster.htm>

11) Woods, M. (2005). Rural geography: Processes, responses and experiences in rural restructuring. London: SAGE

12) Bowen S., De Master K. (2011). "New Rural Livelihoods or Museums of Production? Quality Food Initiatives in Practice." Journal of Rural Studies 27(1): 73-82. Bu noktada bir diğer önemli tartışma noktası elbette tarımsal ve gıda kümelenmelerinin oluşturulduğu kırsal bölgenin ekonomik performansdır. Literatürde az gelişmiş ülkelere yönelik örnekler, küçük tarım işletmelerini, çoğunlukla aile işletmelerinin üzerinden kümelenmeyi incelemekte, bu çalışmalarda tarım sistemi tipolojileri daha kısıtlı bir büyümeyi öngörmektedir.

13) Lee A. H. J., Wall G., Kovacs J. F. (2015). Creative food clusters and rural development through place branding: Culinary tourism initiatives in Stratford and Muskoka, Ontario, Canada, Journal of Rural Studies, Volume 39, June 2015, Pages 133-144.

14) İbid.

Kırsal tarım ve gıda kümelenmeleri, eşsiz kültürel ve doğal kaynakları bulunan, coğrafi olarak tanımlanmış, tarımsal üretim alanlarıdır.¹⁵ Bu doğrultuda, AB Kırsal Kalkınma Politikası gıda zinciri örgütlerinin tarım ürünlerinin işlenmesini ve pazarlamasını kapsayacak şekilde geliştirilmesini öngörmektedir.¹⁶ Kırsal kalkınmada tarım ürünlerine ve yerel pazarlara katma değer yaratacak projelere yer verilmektedir. Yerel tarım ve gıda üretimi, yerel mutfak, yerel kültür kümelenmelerinin odağını oluşturmaktadır. Fransa ve İtalya geleneksel gurme ülkeler olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Bu çerçevede İtalya'da tecrübe edilen "Slow Food Movement - Yavaş Yemek Hareketi," yerel üretimi, mutfak kültürü ile birleştiren bir kırsal kalkınma hareketi olarak görülebilir.¹⁸ İtalya ve Fransa'da kırsal gıda kümelenmeleri bölgesel coğrafi ve kültürel özellikler ile bağdaştırılarak, tarım üretimini tarihi ve kültürel bir değer olarak sunmaktadır. Gıda kümelenmeleri, yerel pazarlara yeni müşteriler sağladığı gibi, yerel kimliklere yönelik farkındalığı artırmakta ve yerel tarım ürünlerinin ulusal ve uluslararası bilinirliğini de yükseltmektedir.¹⁹

Kümelenmenin Faydaları

- Çiftçilerin ve değer zincirindeki diğer aktörlerin temel ve özel girdilere ulaşımını, bilgiye ve kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırması sayesinde kırsal alanda üretkenliği artırmaktadır.
- İşbirlikçi araştırmalar, bilgiye erişimin güçlenmesi ve artan rekabet gücü sayesinde kırsal alanda ve tarım sektöründe inovasyonu artırmakta ve hızlandırmaktadır.
- Kümelerde rekabetçiliğin bir sonucu olarak yeni işletmeler ortaya çıkar, üretilen hizmetlere artan talep ve yeni yatırımcıların çekimi ile dinamik iş alanları oluşur, istihdam yaratılır.
- Kırsal alanda altyapıya, sermayeye, finansal ürünlere, teknolojiye, insan kaynaklarına ve diğer önemli girdilere daha iyi ve verimli erişimi kolaylaştırır.
- Fiziki yakınlık, ortak pazarlama ve toplu alım gibi ölçek ekonomisinin sağladığı yararlar nedeniyle girdi ve tedarik hizmetlerinin maliyetlerini önemli ölçüde azaltır. Bu; tarım sektörü gibi geniş ölçekli alanlarda dağıntık olarak yapılan etkinliklerin yarattığı maliyetlerin düşürülmesi açısından çok önemlidir.
- Bir küme içinde olmak üyelerine yeni teknolojiler, gelişen pazarlar, girdi ve tedarik zincirindeki gelişmelerle ilgili gelişmiş bilgi erişimi sağlar.
- Kümeler üretim yaptıkları alanda rekabetçi ve etkin hale geldiklerinde yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılar için çekim alanı oluştururlar. Bu durum kümenin değerini artıracak gibi yatırım kapasitesini de artırarak kümenin büyümesi ve derinleşmesine katkı sağlar.
- Etkin bir kümede yer alan tarımsal işletmeler piyasalarda tanınma ve isim bilinirliği yönünde hızlı kazanımlar sağlarlar.

15) Chiffolleau, Y., Touzard, J. M. (2014). Understanding local agri-food systems through advice network analysis. *Agriculture and Human Values*, 31, 19-32.

16) European Network for Rural Development (2016). *Smart and Competitive Food and Drink Supply Chains*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

17) Ibid 39.

18) Tregear A., Arfani F., Belletti G., Marescotti (2007). Regional foods and rural development: the role of product qualification. *Journal of Rural Studies*, 23:1, 12-22.

19) Lee A. H. J., 2015, op.cit

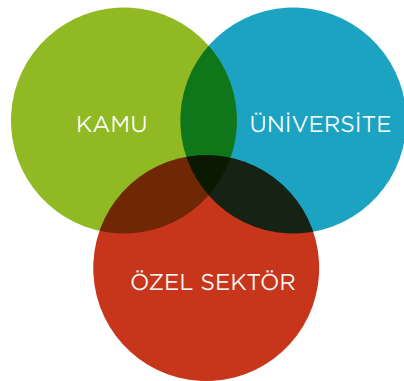

Triple Helix (Üçlü Sarmal) Modeli İşbirliğine Dayalı Kümelenme Modeli

Triple Helix kümelenme modeli üniversite, sanayi, kamu ekseninde olan ve bu üçlü yapının gelişmiş işbirliğine dayanan teorik bir modeldir. Bu modelde kümelenme karmaşık bir bölgesel sistem içerisinde faaliyetlerin gelişimini yenilikçilik (inovasyon) üzerinden tanımlamaktadır.

Triple helix kümelenme modeli üniversite, sanayi, kamu ekseninde olan ve bu üçlü yapının gelişmiş işbirliğine dayanan teorik bir modeldir.²⁰ Bu modelde kümelenme karmaşık bir bölgesel sistem içerisinde faaliyetlerin gelişimini yenilikçilik (inovasyon) üzerinden tanımlamaktadır.²¹ Öngörülen ulusal, bölgesel, sektörel ve teknolojik yenilikçi sistemlerin, sanayi, kamu ve üniversite işbirliğine dayanan kavramsal bir model içerisinde inovasyonu tetikleyecek şekilde düzenlenmesidir (bkz. Şekil 1). Triple helix modeli içerisinde oyuncuların birbirleri ile etkileşimde olduğu her boyutta bir işbirliği ortaya çıkmaktadır. Triple helix esasen bir sistemsel yakınlaşma ve işbirliği modelidir. Her oyuncu kendi sistemi ile var olur ve bu sistemler arasında işbirliği bahsi geçen boyutları oluşturmaktadır. Oyuncular kendi yetenek, beceri ve kapasiteleri ile yenilikçi, girişimci ve dinamik bir yeni ekosistem yaratarak işbirliğine dayalı üretimi desteklerler. Bu dinamik yapının temel prensibi kamu, sanayi, üniversite veya sivil toplum sistemleri arasında etkileşimi sürdürülebilir kılmak ve birbirinden farklı sistemlerin katma değerli bir ortaklık kurmalarına imkân tanımaktır. Kırsal kalkınma açısından, bu tür çok boyutlu inovasyon sistemlerinin kurulması ve yenilikçi işbirliği modelinin uygulamaya geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.²²

Etzkowitz ve Ranga (2015), Triple helix sistemini üniversite, sanayi ve kamu işbirliği içerisinde bilgi tabanlı ekonomiye geçişte değerli bir model olarak sunmakta ve kurumsal bir yeni oyun alanı yaratmaktadır. Bu yeni kurumsal alan "Triple Helix Kurumsal Alanı" olarak adlandırılmaktadır. Bu alan üç fayda ortaya çıkaracaktır: Ekonomik iyileşme, yenilik ve bu iki çıktıyı sürdürülebilir kılacak yeni bir ekosistem.

Triple Helix Ekosisteminin Katkıları

İnovasyon
Girişimcilik
Ekonomik İyileşme
Yenilikçi İşbirlikleri

Şekil 1: Triple Helix Kurumsal Alanı

20) Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. (2000) The Endless Transition: A "Triple Helix" of University-Industry-Government Relations, *Minerva* 36(3) (1998) 203-208. Etzkowitz, H., Ranga, M. (2010) The Dynamics of Innovation: From National Systems and 'Mode2' to a Triple Helix University - Industry - 20) Government Relations. *Research Policy*, 29(2), 109-123; Triple Helix System for Knowledge-Based Regional Development: From 'Spheres' to 'Spaces'. IN: Proceedings of the VIII Conference Triple Helix Conference, Madrid.

21) Etzkowitz, H., Ranga, M. (2015) Mitra, J., Edmondson, J. (Ed.). *Entrepreneurship and Knowledge Exchange*. New York: Routledge.107-148

22) İbid.

Tarım; doğası gereği, tarladan sofraya tüm süreçler düşünüldüğünde çok aktörlü ve birçok farklı sorunlara cevap bulunması gereken bir sektördür. Tarım sektörüne yönelik triple helix uygulamaları bu açıdan değer taşımaktadır. Tarımda sürdürülebilir kalkınma için pazar odaklı yeni bilgi ve yenilikçi gelişmelerin sektördeki paydaşlar tarafından takip edilmesi ve benimsenmesi gerekmektedir. Bu, elbette işbirliği ekosisteminde daha kolay erişilebilir bir hedeftir. Triple helix modelinin uygulanması ile birbirinden farklı paydaşlar aynı hedef doğrultusunda bir duygu birliğine gidebilirler.²³ Hollanda'da yedi bahçecilik (horticulture) bölgesine yönelik olarak gerçekleştirilen triple helix araştırmasında, triple helix modeline dayanan işbirliği içerisinde inovasyonu tetiklemek için farklı ortakların çok iyi kurgulanmış bir birlikte çalışma ilişkisi ve ortak bir proje dili geliştirmeleri gerektiği görülmüştür.²⁴ Bu ortak dilin geliştirilmesinde daha az detaylı projelerin gerçekleştirilmesine öncelik verilmesi ve ortak deneyim kazanılması önerilmektedir.²⁵

Kümelenme içerisinde triple helix işbirliği modelinin uygulanması, kümelenme içerisindeki sanayi, bölge, işletme, paydaş, inovasyon aktörleri ve aracı kurumlar gibi oyuncuların üstünde farklı bir ilişki ağı oluşturmaktadır.²⁶ Brezilya ve Şili'deki şarap kümelenmelerine yönelik rekabet araştırmasında triple helix işbirliği modelinin yeni işletmelerin kümelenme içerisinde kurulmasını desteklediği, kümelenme içerisindeki işbirliğini kolaylaştırdığı, yeni teknolojilerin tanıtımını teşvik ettiği görülmüştür.²⁷

23) Sol J. Beers, P. J. Ve Wals, A. (2013). Social learning in regional innovation networks: trust, commitment and reframing as emergent properties on interaction. *Journal of Cleaner Production*, 49, 35-43.

24) Geerling-Eiff F. A. , Hoes A.C. ve Dijkshoon-Dekker. (2017). Triple helix networks matching knowledge demand and supply in seven Dutch horticulture Greenport regions. *Studies in Agricultural economics*, 119, 34-40.

25) İbid 38.

26) Todeva E. (2014). Network Management and Governance, in R. Alhajj ve J. Rokne (Eds), *Encyclopedia of Social Network Analysis and Mining*, 1092-1101, New York, NY:Springer.

27) Armando E. , Boaventura J. M. G., Todeva E. Ve Pereira C. E. C (2017). Triple helix influence on competitiveness factors: comparison between wine clusters in Brazil and Chile. *Review of International Business*, 12:3, 43-60.

PROJENİN YÖNTEM VE YAKLAŞIMI

GAP Bölgesi'nde Organik Tarım Küme Projesinde kurgulanan yöntem triple helix kümelenme modeli olup kırsal kümelenme odaklı bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Projenin işbirliği modeli kamu, uluslararası bir kuruluş olan UNDP ve kalkınma ajansları arasında kurulan üçlü işbirliği modeline dayanmaktadır (bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Projede uygulanan Triple Helix Modeli ve kurumsal alanı

GAP Organik Küme Projesi Triple Helix Kurumsal Alanı

Proje Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) tarafından, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) teknik desteğiyle ve üç Kalkınma Ajansının aktif katılımlarıyla yürütülmüştür. Bu noktada proje üç temel ekseninde, uluslararası, ulusal ve bölgesel sistemleri bir araya getirmiş ve bölgenin öncelikleri doğrultusunda rekabet gücünü arttıracak kümelenme hedeflerine uygun pilot projeleri hayata geçirmiştir. Projenin yarattığı sinerjinin, kurumların bir arada çalışma ve üretmeyi dikkate alan yenilikçi ve dinamik, çok paydaşlı ve etkin bir ekosistemi ortaya çıkarmış olduğu görülmektedir.

GAP Organik Tarım Küme Projesi'nin katkıları iki başlıkta değerlendirilebilir: (i) Kümelenme yaklaşımı, bölgede yeni işbirlikleri, paydaşlar arasında yüksek etkileşim ve sürdürülebilir iletişim gibi konularda belirgin bir istek ve girişim başlatmıştır. (ii) Kümelenmenin tüzel bir kişilik ile desteklenmesi sonucunda ise kurumsallaşma sağlanmıştır.

3 Haziran 2016 tarihinde GAP Organik Küme Derneği (GAP ORKÜDER) kurulmuştur.²⁸

²⁸) Bkz. <http://www.gaporganik.org/tr/dernekTanitimi>

GAP ORKÜDER'in Kuruluş Amacı

GAP Organik Küme Derneği (GAP ORKÜDER), organik tarım ve organik tekstil alanlarında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişileri bir çatı altında toplayarak üyelerin ortak menfaatlerini korumak, aralarındaki işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmek, ihtiyaç duydukları hammadde, girdi, makine-teçhizat temini, lojistik, pazarlama, tanıtım, eğitim, araştırma geliştirme, mali fonlardan yararlanma, yerel ve ulusal ağlarla işbirliği geliştirme vb. gibi konulardaki çalışmalara yardımcı olarak küme oluşturma ve güçlendirme konularındaki çalışmalarını organize etmek ile organik ürünlerin üretimini, tüketimini ve kullanımını teşvik edici ve yaygınlaştırıcı çalışmalar yaparak toplum sağlığının ve çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak amacı ile kurulmuştur.”

Kümelenme Yapısı

Triple helix işbirliği modelinin yarattığı ivme ile GAP ORKÜDER'in işbirliği içerisinde olduğu paydaşlara bakıldığında, model ile tamamen uyumlu olarak bölgedeki tüm paydaşları kapsayıcı ve dinamik bir işbirliği ortamının sağlandığı görülmektedir.

İşbirliği içerisindeki kurumlar şu şekilde sıralanabilir: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Adıyaman İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Diyarbakır İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Gaziantep İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Karacadağ Kalkınma Ajansı İpekyolu Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı, Dicle Üniversitesi Rektörlüğü, Harran Üniversitesi Rektörlüğü, Tut Ziraat Odası, Eğil Organik Tahıl Üreticileri Birliği, Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü, Şırnak Arı Yetiştiricileri Birliği, Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği, Besni Organik Meyve Üreticileri Birliği, Şanlıurfa Eyyübiye Belediyesi, Yusufcan Tarım Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti., Kilis Ziraat Odası, GAP Ekolojik Tarımsal Kalkınma ve Sosyal Dayanışma Derneği, Adıyaman Ziraat Odası, Adıyaman Besni İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Adıyaman Arı Yetiştiricileri Birliği, Dicle Organik Meyve Üreticileri Birliği, Şanlıurfa GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Eğil İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Yeditepe Üniversitesi Rektörlüğü, Derik Zeytin Üreticileri Birliği, Adıyaman Ticaret Borsası, Gaziantep Ticaret Borsası, Kilis Belediyesi, Şanlıurfa Ziraat Odası, Diyarbakır GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi.

Öte yandan, proje ile elde edilen deneyim, benimsenen işbirliği ve proje paydaşı olma kültürünün katkısı, bölgenin farklı finansman olanakları ile yeni projeler gerçekleştirme becerisini geliştirmiştir. Bu süreçte, GAP BKİ ve UNDP arasında GAP Organik Tarım Küme Projesi kapsamındaki işbirliğinin boyutunun ve derinliğinin artması, projenin hem yerel ekonomik kalkınmaya hem de bölgesel yeniden yapılanmaya katkıda bulunması sonucunu doğurmuştur. Buna örnek olarak; Diyarbakır Eğil ilçesi Ilgın Köyü'ndeki pilot projenin geliştirilmesi amacıyla Coca-Cola ve UNDP işbirliğinde yürütülen “Yeni Dünya: Sürdürülebilir İnsani Kalkınma Girişimleri” kapsamında sulama altyapısının geliştirilmesine yönelik yeni bir projenin yapılmış olması gösterilebilir (110.000 ABD Doları). Benzer bir şekilde Organik Tarım Küme Projesi kapsamında yapılan Kilis Organik Zeytinyağı Tesisini Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) desteklemiş olması da bir başka örnek olarak verilebilir (1.200.000 ABD Doları). Bu örnekler, farklı ulusal ve/veya uluslararası fonlara erişim hedefi içeren proje başvuruları olarak ortaya çıkmıştır.

ÖLÇEKLENDİRME, LİTERATÜR VE UYGULAMALAR

Dünya Bankası ölçeklendirmeyi; “Başarılı politikaları, programları veya projeleri farklı yerlerde ve zamanlarda genişleterek, uyarlayarak ve sürdürerek daha fazla sayıda kişiye ulaşmak” olarak tanımlamaktadır.²⁹ Uluslararası Kırsal İmar Enstitüsü’nün (IIRR) tanımı; “Daha geniş bir coğrafi bölgede daha fazla sayıda kişiye daha çabuk, daha adil ve daha uzun süre, daha fazla kaliteli fayda sağlamak” şeklindedir (IIRR, 2000).³⁰ Hartmann and Linn (2008)³¹ tarafından yapılan tanımlamayla tutarlı olarak, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) da kendi tanımını geliştirmiştir: “Başarılı politikaları ve projeleri genişleterek, farklı zaman ve coğrafyalarda tekrarlayarak ve sürdürerek daha fazla sayıda kırsal yoksula ulaşmak.”

Tüm bu tanımların çıkış noktasını ölçeklendirmenin çok boyutlu doğası oluşturmaktadır. Zira ölçeklendirme sadece küçük projeleri büyük ölçeğe taşımak değil, kurumsal reformlar gibi daha büyük ölçekte çarpan etkileri yaratacak girişimler oluşturmakla da ilgilidir. Özetle, ölçeklendirmede, bir programın veya pilot projenin/projelerin etkisinin kalitesi, ölçeği, sürdürülebilirliği gibi parçaları bulunmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ölçeklendirmeyi yenilikçi pilot veya küçük ölçekli projelerin daha fazla kişiye erişmeleri ve müdahale etkilerini genişletmeleri için yaygınlaştırılması ve tekrarlanması olarak tanımlamakta ve teknik olarak ölçeklendirmeyi başarılı kılan faktörleri ölçeklendirme stratejisi çerçevesinde değerlendirmektedir.³² Bu doğrultuda, ölçeklendirme stratejisi değiştirilebilecek faktörleri etkileyebilecek veya yeni bölge ya da hedef gruba uygun olarak değişime gidebilecek faaliyetler içermeli, ancak aynı zamanda da değiştirilemeyecek faktörleri de dikkate almalıdır.

Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan Akıllı Şehirlerde İnovasyonun Ölçeklendirilebilirliği ve Tekrarlanabilirliği Raporunda, tekrarlanabilirlik için dikkate alınması gereken hususlar teknik, finansal ve ekonomik, yasal ve yönetsel ve sosyal (paydaş odaklı) başlıkları altında toplanmıştır (EC, 2016).³³

Kırsal kalkınma alanında ölçeklendirmeye yönelik araştırma ve deneyim oldukça kısıtlıdır. Yoksulluk, tarım, sağlık ve yerel finansman alanlarında kalkınma projeleriyle ilgili ölçeklendirme için temel çerçeve geliştirmeye yönelik az sayıda da olsa bazı girişimler mevcuttur.

29) Holcombe S. (2012). Lessons from Practice: Assessing Scalability. Washington: World Bank.

30) International Institute of Rural Reconstruction (2000). Going to Scale: Can We Bring More Benefits to More People More Quickly? Conference highlights April 10-14. Philippines.

31) Hartmann A., and J. Linn. 2008. Scaling Up: A Framework and Lessons for Development Effectiveness from Literature and Practice. Wolfensohn Center for Development, Working Paper 5. Washington, D.C.: Brookings Institution.

32) WHO (2016). Scaling up projects and initiatives for better health: from concepts to practice. Eds. N. Gravesen, Denmark.

33) EC (2016). Regional Ecosystem Scoreboard Methodology Report, European Cluster Observatory.

İlk kez Uvin (1995) tarafından tanımlanan ölçeklendirme, aşağıda verilen ölçeklendirme türlerinden birini veya birkaçını içerebilir.³⁴

- Sayısal ölçeklendirme ile aynı coğrafi bölge içinde hizmet verilen/fayda sağlanan müşteri/paydaş sayısının artırılması
- Yatay ölçeklendirme ile programı başka coğrafi bölge(ler)de tekrarlama/uygulama
- Fonksiyonel ölçeklendirme ile farklı alanların/fonksiyonların modele dâhil edilmesi; örneğin, kırsal kalkınma projesine çevre boyutlarının eklenmesi
- Kurumsal ölçeklendirme ile programdan sorumlu kurumun büyütülmesi; dikeyde ve yatayda yeni kurumların oluşturulması
- Dikey ya da politik ölçeklendirme ile yerel düzeyden ülke düzeyine genişleme

Ölçekleme çalışmalarında hedeflenen ölçeği belirlemek, bunu yaparken gerçekçi olmak ve sunulan modeli dikkate almak önemlidir. Ölçek büyüdükçe gerçekleşmesi için gereken süre de uzayabilmektedir. Hartmann and Linn (2008) programların başarılı bir şekilde ülke ölçeğine yükseltilmesinin 5-10 yıl arası sürebileceğini tespit etmişlerdir.

Ölçeklendirmede dikkat edilecek en önemli hususların özetle aşağıda verilenleri içermesi beklenmektedir:

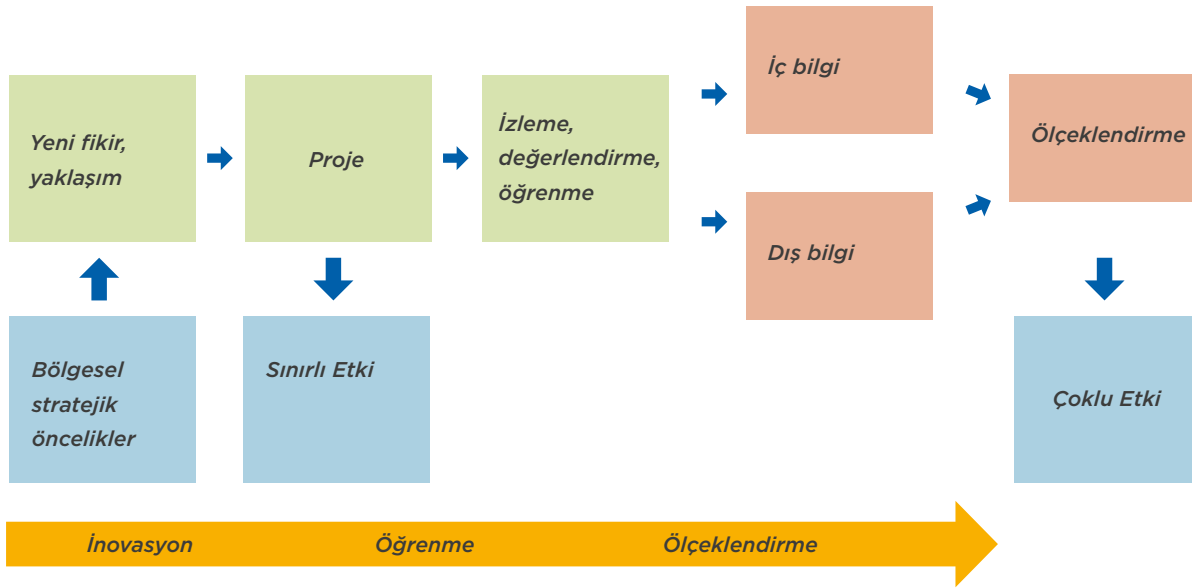
- Belirli bir vizyon ve strateji çerçevesinde yapılması
- Ekonomik sürdürülebilirlik
- Sosyal sürdürülebilirlik
- Çevresel sürdürülebilirlik
- Sürekli gelişim
- Gelişim, etki vb. ölçülebilir olmalı
- Çok yönlü, çok boyutlu olmalı ve değer zincirini kapsamalı

34) Uvin, P. (1995). "Fighting Hunger at the Grassroots: Paths to Scaling Up," World Development, 23(6): 927-939.

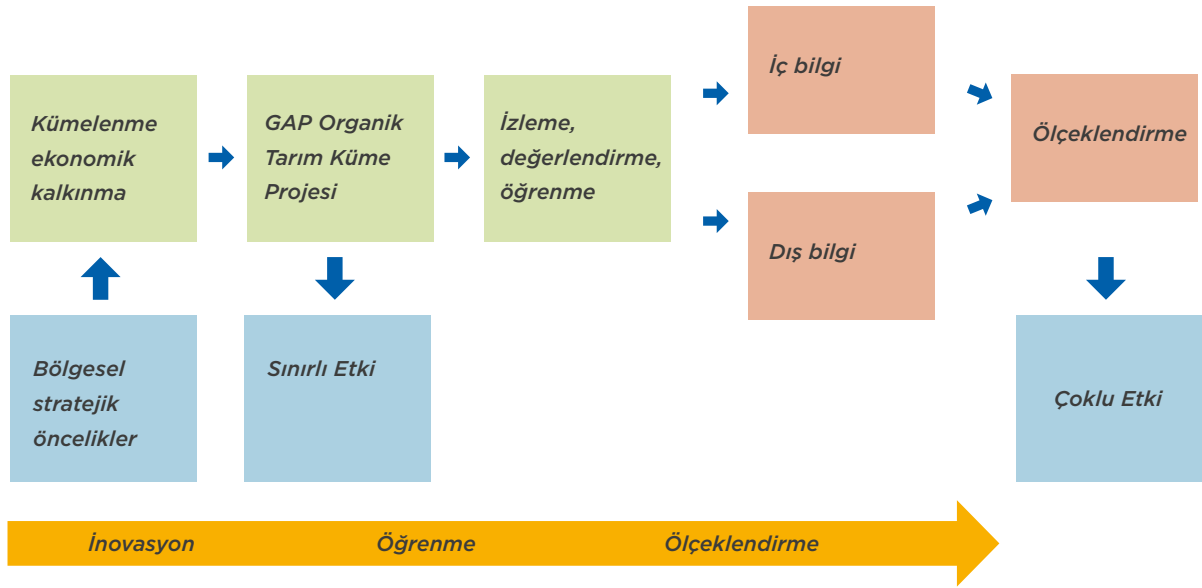
SİSTEMATİK ÖLÇEKLENDİRME MODELİ

Linn vd (2010) tarafından geliştirilen Sistematik Ölçeklendirme Modeli (SÖM) ölçeklendirme sürecini iyi yansıtan ve literatürde sıklıkla kullanılan bir modeldir. Bu model esas alınarak GAP Organik Tarım Küme Projesine yönelik aşağıdaki model oluşturulmuştur (bkz. Şekil3).³⁷

Şekil 3. Sistematik Ölçeklendirme Modeli

37) Linn, J., Hartmann, A., Kharas, H., Kohl, R., Massler, B. (2010). Scaling-up the fight against rural poverty. Brookings Working Paper 43.

Model, süreç aşamalarını inovasyon, öğrenme ve ölçeklendirme olarak tanımlamaktadır. Bir kalkınma programı belli hedef(ler) ile belirlenen paydaşların rekabet gücünü, refah düzeyini iyileştirmek amacıyla geliştirilmektedir. Geliştirilen bu program genellikle belirli bir bölge için olup bir veya daha fazla inovasyon içerebilmektedir. Bu inovasyonlar, programın öncelikli hedeflerini gerçekleştirecek şekilde o bölgedeki mevcut işleyişi farklılaştırmayı hedeflemektedir. İnovasyon aşamasında söz konusu yeni girişimde veya pilot projede mevcut durumdaki uygulama baz alınarak ona yeni fikir, model veya yaklaşım eklenmektedir. Buradaki inovasyon tanımı geniş kapsamlı olarak değerlendirilmelidir.

Ölçeklendirme çalışmalarında inovasyon tanımı OECD'nin Oslo Kılavuzu'nda verilen şekli ile kabul edilmektedir. Bu çerçevede tarım sektöründe inovasyon; yeni ürünleri, fikirleri, örnekleri, teknolojileri geliştirmeyi, uygulamayı (tohum büyütme teknikleri gibi); süreç yeniliklerini (çiftçileri eğitecek yeni yöntemler geliştirmek, teknolojiye erişim sağlamak, yeni depolama veya lojistik yöntemleri geliştirmek) ve yenilikçi politikaları (havza bazlı üretim, arazi birleştirme gibi) içermektedir. İnovasyon çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ölçeklendirme çalışmalarında farklı inovasyon türleri, etkili oldukları boyutlar ve yaratmış oldukları dinamikler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Örneğin; üreticinin eğitimi beşeri sermayede inovasyon; üretimde yeni teknolojilerin kullanımı teknolojik inovasyon; yenilikçi süreçlerle daha önce üretilmeyen ürünlerin üretimine başlanması ürün inovasyonu; hasat sürecinin iyileştirilmesi süreç inovasyonu; kadınların istihdamına yönelik minimum kota getirilmesi sosyal inovasyon; vb. uygulamalarda yenileşimin/yenilikçiliğin çok farklı boyutları değerlendirmeye alınmalıdır.

Program çeşitli pilot projeler ile uygulanmaya başlandığında, ölçeklendirme yöntemi projenin destekleyici faktörler, alanlar ve boyutlar kapsamında izlenmesini ve değerlendirilmesini içermelidir. İzleme ve değerlendirme, ölçeklendirme modelinin tasarımının geliştirilmesi ve daha başarılı uygulanması için yeni fikirler oluşmasını sağlamaktadır.

Bu izleme ve değerlendirme aşaması ölçeklendirme ve tekrar edebilmeye yönelik bir öğrenme sürecidir. Öğrenme aşamasında, pilot projenin veya modelin uygulanması izlenmekte ve değerlendirilmekte, sonuç olarak bilgi yönetim süreci geliştirilerek alınan dersler belirlenmektedir. Ölçeklendirme ve tekrarlanabilirlik aşamasında ise pilot proje aşamasında geliştirilen model ve yaklaşım ölçeklendirilmektedir. Başarılı pilot projeler ve başarılı olunan alanlar ölçeklendirme

modelinin önemli girdilerini oluşturmaktadır. Öte yandan, başarısız ya da hedefleri tam sağlamadan tamamlanan pilot projeler ise alınabilecek önemli dersleri içermektedir.

Sistematik yaklaşımın bir diğer önemli boyutu da bu modelin çeşitli döngüler içermesidir. Bu yaklaşımdaki üçlü süreç aslında doğrusal değil döngüselidir. Model, kendi içinde çeşitli alt geri bildirim aşamaları ile sürekli iyileştirmeye olanak sağlayan dinamik bir süreçtir.

Diğer taraftan, her inovasyonun ölçeklendirilmesi veya tekrarlanması gerekmez ya da her ölçeklendirme modeli inovasyon içermeyebilir. Başarılı olmayan veya hedefine tam ulaşamayan pilot projeler de öğrenme sürecinin bir parçası olarak değerlendirildiği takdirde önemli geribildirimler yaratacaklardır.

Ölçeklendirme ve tekrarlanabilirlik ile ilgili iki tip hata oluşabilir (IFAD):³⁹

Tip 1 Hata - Çok az ölçeklendirme yapılması veya ölçeklendirmeye gereğinden az önem vererek olası potansiyelin yeterince kullanılmaması.

Tip 2 Hata - Hatalı ölçeklendirme. Genelde olması gerekenden daha fazla ölçeklendirme yapmayı içerir. Örneğin bir modeli/yaklaşımı yeterli sayıda pilot projelerle, testlerle denemeden, bölgesel farklılıkları modele dâhil etmeden veya yeterli öğrenme süreçleri geliştirmeden ülke geneline ölçeklendirmek Tip 2 Hata yaratabilir.

Ölçeklendirme sürecinde dikkate alınması gereken iki temel faktöre vurgu yapılmaktadır (bkz. Şekil 4):

1- Destekleyici faktörler (key drivers) - Ölçeklendirme sürecini destekleyen güçler/faktörler

2- Alanlar/boyutlar (spaces) - Ölçeklendirme modelinin başarısını etkileyen faktörler

Şekil 4. Sistematik Ölçeklendirme Modelinin temel faktörleri

39) IFAD (2011). COSOP Guidelines and Source Book, Vol. 2.

Destekleyici Faktörler (Drivers)

Fikir(ler) ve model(ler): Küçük ölçekte çalışan en az bir fikir veya model olmalıdır.

Vizyon ve liderlik: Yeni bir fikri/modeli ölçeklendirmenin zorunlu ve faydalı olduğunu gören bir vizyon/vizyoner lider ölçeklendirmeyi daha iyi ve başarılı kılacaktır.

Dış etmenler: Politik veya ekonomik krizler veya dış aktörlerden (finansman sağlayan uluslararası aktörler gibi) gelen baskılar/beklentiler ölçeklendirmeyi ileri götürebilecektir.

Teşvikler ve hesap verebilirlik: Ödüller, politik süreçlerin baskısı, çeşitli değerlendirmeler gibi teşvikler aktörleri ve kurumları ölçeklendirmeye yönelten önemli faktörlerdir. İzleme ve değerlendirme, performans ölçütleri, teşvikleri ve hesap verebilirliği oluşturan önemli parçalardır.

Alanlar/Boyutlar (Spaces)

Ölçeklendirmenin başarılı olması için girişimin büyümesine yönelik fırsat olabilecek ya da tehdit oluşturabilecek veya güçlendirilmesini gereken alanlar/boyutlar tanımlanmalıdır. Bu alanlar tanımlandıktan sonra mevcut programın ve içindeki pilot projelerin bu alanlardaki deneyimleri analiz edilerek sonuçları ölçeklendirmede rehber olarak kullanılacaktır.

Sistemik Ölçeklendirme Modeli Çerçevesinde Alanlar/Boyutlar

Sistemik Ölçeklendirme Modelinden yola çıkarak, kalkınma programlarının ölçeklendirmesinde kullanılabilecek alanlar/boyutlar aşağıda özetlenmektedir.

- **Kurumsallaşma:** Ölçeklendirme sürecini yürütecek kurumsal ve örgütsel kapasite oluşturulmalıdır.
- **Yönetişim:** Ölçeklendirme sürecini yönetecek temel değer ve normların ve yöntemlerin, ilgili kurumlara yönelik rol ve sorumluluklar çerçevesinde belirlenmesi gerekmektedir.
- **Mali ve finansal:** Ölçeklendirilen girişimler için mali ve finansal kaynaklar harekete geçirilmeli; diğer taraftan ölçeklendirme düzeyi de kaynak düzeyi ile uyumlu olmalıdır.
- **Politik/Siyasi:** Ölçeklendirme faaliyetlerine yönelik politika ve yasal çerçeve ile uyumlu olarak ölçeklendirme gerçekleştirilmelidir. Önemli paydaşlarla yapılan girişimlerle ölçeklendirme için politik destek sağlanmalıdır.
- **İşbirlikleri:** Ortaklıklar oluşturulması, ortaklıkların özendirilmesi ölçeklendirmeyi güçlendirebilmektedir.
- **Kültürel / Sosyal:** Olası kültürel/sosyal engeller veya destek mekanizmaları belirlenmeli ve ölçeklendirme bu faktörler ile uyumlanmalıdır. Çeşitli gruplar, sosyal topluluklar, yerel fikir önderleri gibi bölgesel önem taşıyan sosyal paydaşlar ölçeklendirmenin kritik boyutlarındandır. Bu paydaşlar, yenilikçi fikirler üretebilirler, yöre halkını olumlu yönlendirebilirler, motive edebilirler, gereken talebi ve ortamı yaratmakta etkin rol oynayabilirler.
- **Öğrenme:** Ölçeklendirme çalışmalarında uygulamalar, süreçler, başarılı ve başarısız projeler gibi her türlü faaliyet hakkında bilgi oluşturulmalıdır. Öğrenme sürecinde izleme ve değerlendirme, bilgi paylaşımı ve eğitim yöntemlerinden faydalanılmalıdır.
- **Çevre:** Ölçeklendirilmeye konu olan pilot projelerin çevreye etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede faydalı sonuçlar elde edilen projelerin ölçeklendirilmesi ve paydaşların başarılı pilot proje çıktılarını örnek alması sağlanmalıdır.

Her program/model için tüm destekleyici faktörleri ve alanları aynı detayda incelemeye gerek olmayabilir. Hatta öncelikli öneme sahip faktörleri belirleyip onlara odaklanmak ölçeklendirmeyi daha da etkin kılacaktır. Bu bölümde özetlenen alanların yanı sıra her programa, bölgeye veya kültüre özel boyutlar da tanımlanabilir. Özel alanların tanımlanması ve analiz edilmesi, programın ölçeklendirme başarısına ve etkinliğine önemli katkı sağlayacaktır.

Kırsal kalkınma projelerine yönelik olarak, söz konusu mevcut boyutlara aşağıdaki yenilikçi boyutların eklenmesi değerlendirmeyi daha kapsamlı hale getirecektir.

- **Sürdürülebilirlik:** Proje sırasında gerçekleştirilen faaliyetlerin ve yaratılan etkilerin kalıcılığının sağlanmasında belirleyici olan projenin yarattığı etki ve faydanın proje bittikten sonra da devam etmesidir. Finansal, siyasal (yerel veya merkezi yönetimin projenin etkilerini sürdürülebilirliğini sağlaması) ve kurumsal sürdürülebilirlik (çıktıların yaygınlaştırılması, kurumun belirli kapasiteler geliştirmesi, kurumun bu çıktılardan yararlanmasına devam edilmesi) bu doğrultuda hedeflenen sürdürülebilirlik çıktıları olabilir. Bununla birlikte işbirliği kültürünün geliştirilmesi sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır.
- **İş Zekâsı:** Projenin ölçeklendirmesinde iş zekâsı boyutundan faydalanmak ölçeklendirme çalışmalarına ölçülebilirlik avantajı kazandıracaktır. İş zekâsı genel anlamıyla verinin toplanması, depolanması, analiz edilmesi, gerekli erişim yetkilerinin tayin edilmesi, verinin işlenerek sonuçlarının stratejik karar almada kullanılması olarak tanımlanabilir. Proje bazında, pilot projelerle ilgili verinin toplanıp değerlendirilmesiyle proje etkinliğini öncelikle etkileyen boyutların belirlenmesi, pilot projelerin genellikle güçlü ve zayıf olduğu boyutların tespiti, projelerin karşılaştırmalı etkinlik ve verimlilik analizleri gibi konularda nicel karar destek sistemleri oluşturulması sonucunda elde edilecek ölçülebilir sonuçlar, başarılı boyutların ve uygulamaların ölçeklendirme modeline dâhil edilmesini sağlayacaktır.
- **Değer Zinciri/İş Gelişimi:** İş gelişim boyutu, diğer bir deyişle değer zinciri gelişimi, ölçeklendirme modeline değer zincirindeki farklı süreçlerin dahil edilmesini sağlayarak modeli daha entegre hale getirecektir. Bu boyut; toplu tanıtım, pazarlama, pazar araştırması, coğrafi işaretleme, markalaşma, üretim, işleme, lojistik gibi alanlara yönelik faaliyetleri, yenilikçilik araştırmaları, bilgi veya teknoloji transferi, yeniliklerin adaptasyonu gibi alanları değerlendirmektedir.

GAP ORGANİK TARIM KÜME PROJESİ ÖZELİNDE ALANLAR / BOYUTLAR

Kurumsallaşma

GAP Organik Tarım Küme Projesi ve GAP BKİ tarafından, küme yönetim yapısının işleyişine ilişkin sağlanan teknik desteğin, söz konusu yönetim yapısının ve kurumsallaşma çalışmalarının sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi adına, daha yoğun ve mümkün mertebe daha uzun süreli bir nitelikte olması gerekmektedir.

Kümenin kurumsallaşmasına yönelik olarak kümeleri ve küme yönetimlerini kıyaslayan uygulamalar incelendiğinde iki sonuç elde edilmiştir:

- Hukuki statü kazanmış olmanın, kümelerin kurumsallaşması ve başarısı için bir ön şart olduğu görülmektedir.
- Kümelerin kurumsallaşmalarının ve mali sürdürülebilirliklerinin el ele gittiği ve birbirlerini destekleyen unsurlar oldukları görülmektedir.

Bu çerçevede, GAP Organik Tarım Kümelenme Girişimi Yürütme Kurulu Toplantısında (15 Haziran 2015) alınan karar gereği, kümenin tüzel kişiliğinin “dernek” olarak yapılandırılmasına ve “GAP Organik Küme Derneği” olmasına karar verilmiştir. Dernek 2016 yılına kurulmuştur. Dernek yönetim kurulu seçilmiş ve görevine başlamıştır. Derneğin stratejik plan çalışması tamamlanmak üzeredir.

Pilot projeler incelendiğinde örgütlenmeye yönelik faaliyetlerin ağırlıklı olarak üretimle ilgili olduğu görülmektedir. Ar-Ge’ye yönelik kurumsallaşma faaliyetine sahip pilot projeler %10’un altındadır. Üretim dışında değer zincirine yönelik kurumsallaşma faaliyeti içeren projeler de benzer şekilde düşük oranda kalmıştır.

Ölçeklendirmede, bu faaliyetlere yer vermenin yanı sıra projelerin kurumsallaşma süreçlerinde yenilikçi ve akıllı teknolojilerle entegre edilmeleri de önem taşımaktadır.

Yönetişim

Küme Yol Haritasında belirtilen faaliyetlerin planlanması, uygulanması ve koordinasyonunun sağlanmasına yönelik oluşturulan yönetim yapısı kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerini içermektedir. Bu kapsamda, GAP Organik Tarım Kümelenmesi için Yönlendirme Kurulu, Yürütme Kurulu ve Çalışma Grupları oluşturulmuştur. GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Kalkınma Ajansları gibi güçlü kurumlar projede etkin role sahiptir. Bununla birlikte proje hazırlama ve yönetim yardım masaları bulunmaktadır. Küme yol haritası hazırlanmış, yönetim yapısı tanımlanmıştır (bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Kümelenme yönetim yapısı

2015 Yılında gerçekleştirilen Yönlendirme Kurulu ile Tematik İhtisaslaşma çerçevesinde çalışma grubu sayısı ikiye indirilmiştir.

- Organik Gıda Çalışma Grubu
- Organik Tekstil Çalışma Grubu

15 Haziran 2015 tarihinde yapılan Yürütme Kurulu toplantısında;

- GAP OTK Projesinin kurumsallaşma ve sürdürülebilirliği için bir tüzel kişiliğin kurulmasına,
- Bu tüzel kişiliğin dernek statüsünde olmasına ve derneğin adının "GAP Organik Küme Derneği" olmasına karar verilmiştir.

Bu karar gereğince organik tarım küme çalışmalarında kurumsallaşma ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla 3 Haziran 2016 tarihinde GAP Organik Küme Derneği (GAP ORKÜDER) kurulmuştur. Derneğin hali hazırda kamu kurumu, birlik, kooperatif, üniversite, özel sektör temsilcilerinden oluşan 49 üyesi bulunmaktadır. Proje kapsamında geliştirilen Organik Tarım Danışmanlık ve Yayım Merkezi'nin (OTADAM) faaliyetlerinin de yine GAP ORKÜDER bünyesinde devam ettirilmesi planlanmaktadır.

Savunuculuk

Proje kapsamında organik üretim ve tüketimin yaygınlaştırılmasına yönelik savunuculuk ve lobicilik faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda en somut örnek, küme üyeleri ile gerçekleştirilen çalıştaylar ve toplantılar sonucunda hazırlanan Organik Pamuk Raporudur. İlgili Bakanlıklar ile paylaşılan rapor; organik pamuğa yönelik desteklerin oluşturulmasında önemli rol oynamıştır.

Organik Tekstil Çalışma Grubunun amacı; organik pamuk üretiminin ve kalitesinin artırılması, pamuğun işlenmesi ve katma değerli olarak pazara sunulması, tüketici bilinci ve farkındalığının artırılması, küme vizyonu ile uyumlu olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye'nin önde gelen yenilikçi, rekabetçi organik üretim cazibe merkezi olmasıdır. Çalışma Grubu; Şanlıurfa, Gaziantep ve Diyarbakır illerinden organik pamuk üretimi, çırçırılama ve tekstil üretimi yapan kuruluşlar ve akademi ile teknik ve mali destek sağlayan kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Çalışma Grubu'nun amacı doğrultusunda Organik Pamuk Raporu hazırlanarak ilgili Bakanlık ile paylaşılmıştır.

Mali ve Finansal

GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı rehberlerinin hazırlanması konusunda bölgede bulunan Dicle, Karacadağ ve İpekyolu Kalkınma Ajansları ile bir seri toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantılar sonucunda, öncelikle Karacadağ ve İpekyolu Kalkınma Ajanslarında uygulanmak üzere taslak rehberler hazırlanmış, Kasım 2014'te mülga Kalkınma Bakanlığı ile paylaşılmıştır.

Mali Destek Programı'nın ilk fazı; GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı koordinasyonunda, İpekyolu Kalkınma Ajansı ve Karacadağ Kalkınma Ajansı ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde 2015 yılında uygulanmıştır. İkinci faz program Dicle Kalkınma Ajansı ile üçüncü faz ise İpekyolu Kalkınma Ajansı ile devam etmiştir.

GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı'nın 2015 ve 2016 yılları için tahsis edilen toplam bütçesi 9 milyon TL'dir.

Program hedefleri, sektörün öncelikleri, ihtiyaçlar ve bölgesel potansiyeller çerçevesinde nitelikli proje tekliflerinin geliştirilmesi amacıyla başvuru sürecinde, tüm başvuru sahiplerine yönelik ücretsiz teknik yönlendirme ve bilgilendirme hizmetlerinin GAP OTADAM tarafından sağlanması öngörülmüş, bu husus program rehberinde yer almış ve uygulamaya geçirilmiştir. Söz konusu desteğin yanında, proje hazırlama ve proje yönetimi konularında Yardım Masası hizmetleri her iki ajans tarafından da verilmiştir.

Bölgesel ve sektörel hedeflerle uyumlu olarak GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı çok yıllık bir programlama çerçevesinde, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Dicle Kalkınma Ajansı tarafından GAP Bölge Kalkınma İdaresi ile koordinasyon içerisinde yürütülmektedir. Mali Destek Programı; Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak olmak üzere bölge illerini kapsamaktadır. Programlar kapsamında toplam 33 pilot proje uygulanmıştır. (Pilot projeler Ek1'de ayrıntılı olarak verilmiştir.)

GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Kalkınma Ajansları, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi güçlü kuruluşların projeye dâhil olması sağlam bir güvencedir.

Kâr amacı güden ve kâr amacı gütmeyen pilot projelerin programa dâhil olması da çeşitliliği artırıp finansal riskleri dağıtmak açısından bir artıdır.

Bu güçlü yönlerin yanı sıra pilot projeler bazında bazı sorunlar da söz konusudur. Örnek olarak, Organik Karacadağ Pirinci Paketleme Projesi'nde pirinci paketlemeye yönelik eş finansmanın karşılanmasında sorunlar oluşması gösterilebilir.

Politik/Siyasi

Farklı paydaşları kapsayıcı yaklaşımla, analiz aşamasında Bölge'de 7 ilde çalışma toplantılarının düzenlenmesi; bölgeden 100'ü aşkın, bölge dışından ulusal ve uluslararası 50 kurum ve kişi ile görüşmeler yapılması; saha çalışmalarına Türkiye'nin diğer bölgeleri ve Avrupa'dan bazı ülkelerin dâhil edilmesi siyasi destek sağlamak, karşı koymaları minimize etmek açısından önemli bir artıdır.

Organik Karacadağ Pirinci Paketleme Projesi

T.C. Siverek Kaymakamlığı tarafından hazırlanan proje başarılı bulunup Mali Destek Programı kapsamında desteklenmiştir.

Proje; kooperatif kurulması, fuar ve teknik ziyaretler ile paketleme makine ve ekipmanlarının alımı gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Ancak proje uygulama aşamasında mülki idare amiri değişikliği ve eş finansman kaynağının bulunamaması nedeniyle projenin sadece fuar ve teknik ziyaretler ile ilgili faaliyetleri tamamlanmış, paketlemeye yönelik faaliyetler gerçekleştirilememiştir.

Mikro bazda ise pilot projeler özelinde daha detaylı çalışmalar gerekebilir, projelerin sürdürülebilirliğinin önemi daha fazla vurgulanabilir. Bu bağlamda bazı pilot projelerde yaşanan kısıtlayıcı deneyimlere örnek olarak Eyyübiye Organik Semt Pazarı Projesi (Pilot Proje 1) ve Organik Karacadağ Pirinci Paketleme Projesi (Pilot Proje 3) verilebilir. İlk projede planlama yapıldıktan sonra belediye pazar için ayrılan alanı farklı şekilde değerlendireceğini belirtmiş, ikinci projede kaymakamın değişmesi ile projede revizyon yapılarak kısıtlı kapasite geliştirme ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

İşbirliği

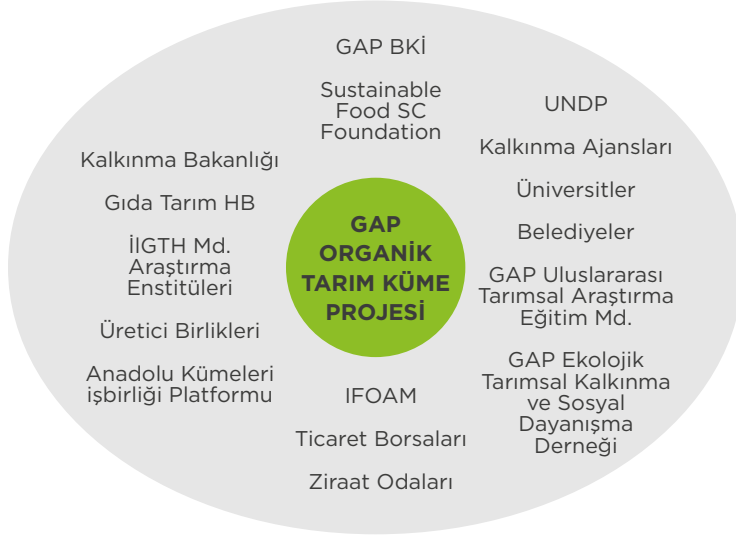
Tasarımı ve uygulanması işbirliğine dayanan projede bölgedeki kamu kurumları, üniversiteler, araştırma kuruluşları, sivil toplum örgütleri, özel firmalar, birlik ve kooperatifler ile bireysel üreticilerin yer aldığı geniş kapsamlı iş birliği sağlanmıştır.

GAP OTK Projesi kurumsal kapasite geliştirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde işbirliği yapılan ve ikili ilişkiler kurulmaya çalışılan kurum ve kuruluşlar aşağıda verilmektedir.

- **IFOAM ile İşbirliği:** 13-15 Ekim 2014 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen "18. IFOAM Dünya Organik Tarım Kongresi"ne Bronz İş Ortaklığı Sponsorluğu ile katılım sağlanmıştır. IFOAM, GAP OTK Projesi ve GAP ORKÜDER tarafından 16-17 Kasım 2017 tarihlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen GAP Sürdürülebilir Kalkınma İçin Organik Tarım Forumu'na video yayını ile katılım sağlayarak çalışmalara destek vermiştir.
- **İpekyolu, Karacadağ ve Dicle Kalkınma Ajansları ile İşbirliği:** Bölge Kalkınma Ajansları projenin başından itibaren çalışma gruplarında yer alarak çalışmalara katkı sağlamışlardır. 2015 yılında imzalanan bir protokol ile GAP BKİ Başkanlığı koordinasyonunda kalkınma ajansları tarafından GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca fuar katılımları konusunda ayrı bir protokol imzalanmıştır.
- **ETO ve Türk Alman İşbirliği Projesi ile İşbirliği:** ETO ile GAP BKİ tarafından imzalanan ikili işbirliği protokolü çerçevesinde, GAP Bölgesi'ndeki tarım danışmanlarına yönelik eğitim verilmesi planlanmıştır. Ancak bu çalışmalar ETO'nun GAP BKİ'den talep ettiği mali yükümlülükler nedeniyle neticelendirilememiştir.
- **GAP Organik Tarım Küme Derneği:** GAP Organik Küme Derneği (GAP ORKÜDER) ile 17-18 Temmuz 2017 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleşen ve 22-23 Ocak 2018'de Gaziantep'te gerçekleştirilen Stratejik Planlama Eğitimleri ve 16-17 Kasım 2017 tarihinde Şanlıurfa'da düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma için Organik Tarım Forumu kapsamında işbirliği yapılmıştır. İmzalanan protokoller ile gaporganik web portalı ve logo kullanım hakları GAP BKİ tarafından GAP ORKÜDER'e devredilmiştir.
- **Anadolu Kümeleri İşbirliği Platformu:** Proje, Anadolu Kümeleri İşbirliği Platformu (AKİP) icra kurulu üyesidir ve gerçekleştirilen faaliyetlere katılım ve katkı sağlamaktadır.
- **Sustainable Food Supply Foundation:** Hollanda'da faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan Sürdürülebilir Gıda Tedariki Vakfı (Sustainable Food Supply Foundation) ile ortak bir şekilde 2018 yılında Sivil Toplum Diyaloğu V. Dönem Çağrı Programına başvuruda bulunulmuştur.
- **Pilot Projeler ve Üyeler Arası İşbirliği:** Uygulanan Mali Destek Programları kapsamında ortak olarak proje başvuruları yapılmış ve uygulanmıştır. Aynı zamanda üyeler arasında sağlanan iş birlikleri ile bilgi paylaşımı sağlanmakta, danışmanlıklar gerçekleştirilmekte ve ortak hareket etme bilinci gelişmektedir. Proje, küme geliştirmeye yönelik olduğu için pilot projelerde de yoğunlukla işbirlikleri görülmektedir. Pilot projelerin %30'unda, projenin başarısında etkin rol oynayabilecek önemli işbirlikleri oluşturulmuştur (bkz. Şekil 6).

Şekil 6. Proje kapsamında geliştirilen işbirlikleri

Çoğu projede farklı oyuncular arasında işbirlikleri geliştirildiği, ancak bu işbirliklerinin henüz kümelenmenin ilk aşamalarında olduğu görülmektedir. Kümelenme süreçlerinin tamamlanması 10 yıla kadar uzanan bir süreç gerektirebilmektedir.

Uluslararası işbirliği açısından projenin temel olarak UNDP ile işbirliği içerisinde kurgulanmış olması büyük önem taşımaktadır. Genel olarak kırsal kalkınma projelerinde görülen uluslararası finansman desteğine erişimin projenin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından değerli bir katkı sağladığı yönündedir.

Kültürel/Sosyal

Bölgede bu boyutta bir projenin gerçekleşmesi, bölgenin rekabet gücünü artırarak gerek refah düzeyine gerekse sosyal gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır.

Yoksulluk açısından değerlendirildiğinde ise projenin refah düzeyine katkı boyutu daha detaylı ele alınabilir. Proje sonrası ekonomik etkiler analiz edilerek ve sonuçlar değerlendirilerek ölçeklendirme için veri oluşturulabilir.

Genç nüfusun tarıma yönlendirilmesi, organik tarım hakkında farkındalık yaratılması da önemli bir konudur. Çiftçilerin yaş ortalaması orta yaş üstü olup gençlerin tarıma olan ilgisini artırmaya ihtiyaç vardır. Proje çerçevesinde gençlere yönelik pilot proje bulunmamaktadır. Yalnızca bir pilot projede gençlerin de faydalanıcı olması göz önünde bulundurulmuştur. Benzer şekilde, öncelikli yararlanıcılar arasında yer alması önemli olan kadınlar, dört pilot projede yer almıştır.

Toplumsal Cinsiyet

Proje kapsamında yapılan bütün etkinlikler planlanırken kadın katılımcıların da yer almasına yönelik önceliklendirme yapılmış, kadın girişimciler desteklenmiştir. Özellikle Sürdürülebilir Kalkınma için Organik Tarım Yarışması planlanırken ilgili kategorilerde kadın girişimcilerin de ödüllendirilmesine yönelik bir yöntem benimsenmiştir.

Ayrıca, UNDP Türkiye'nin 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde toplumsal cinsiyet eşitliği temalı 5 numaralı küresel kalkınma hedefine dikkat çekmek amacıyla düzenlediği "Beşte 5" kampanyasına

GAP OTK üyesi Doç. Dr. Ebru Sakar da dâhil edilmiştir. Türkiye'nin beş farklı noktasından beş güçlü kadının hikâyesinin yansıtıldığı kampanyada; Şanlıurfa'da organik zeytin ve zeytinyağı üreten ve bölgenin kaybolmaya yüz tutmuş zeytin çeşitlerini gün yüzüne çıkartan Doç. Dr. Ebru Sakar'ın, kampanya kapsamında bir kadın olarak kişisel güçlenme yolculuğu ve çevresine nasıl ilham olduğu anlatılmıştır.

Kapasite Geliştirme

Kurumsal kapasite geliştirme faaliyetleri küme aktörlerini teknik olarak desteklemek, bilgiye ulaşmalarını kolaylaştırmak, ortak ilgi alanındaki üyelerin birbirlerini tanımaları ve işbirliklerini geliştirmeleri için ortam oluşturmak ve projenin tamamlanmasını takiben de kümenin sürdürülebilirliğinin ve gelişmesinin devam ettirmek hedefleri ile uygulanmıştır.

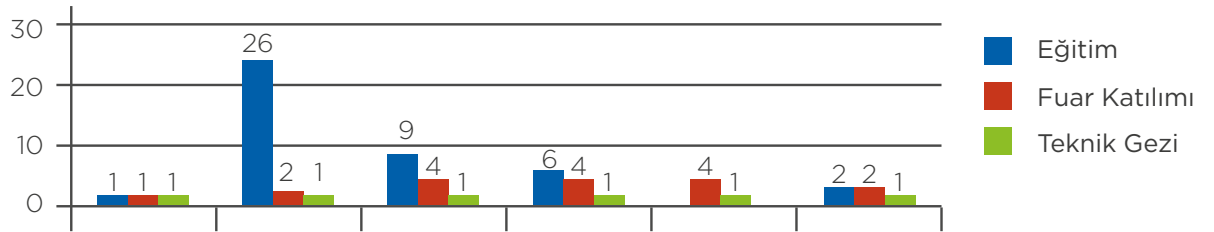
GAP OTK Projesi kapsamındaki kurumsal kapasite geliştirme faaliyetleri aşağıdaki başlıklarda yürütülmüştür.

- Eğitimler
- Fuar Katılımları
- Yurtiçi Teknik Geziler
- Yurtdışı Teknik Geziler
- Mevcut Projeler ve Ağlarla İşbirliği Oluşturulması
- Eğitim Destek Materyallerinin Geliştirilmesi
- GAP Organik Tarım Küme Üyeleri WhatsApp Grubu

Proje kapsamında gerçekleştirilen kurumsal kapasite geliştirme faaliyetleri, özellikle eğitim çalışmaları 2013-2015 yılları arasında yoğun bir biçimde uygulanmıştır. 2015 yılında uygulamaya koyulan GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı kapsamında desteklenen projelerde, proje sahibi kişi ve kuruluşlar tarafından daha çok ürün bazlı eğitimler uygulanmaya başlanmış ve fuarlara katılım sağlanmıştır.

Proje faaliyetleri kapsamında Kasım 2012-Aralık 2017 arası dönemde toplam 44 eğitim, 12'si yurtiçi, 5'i yurtdışı olmak üzere 17 fuara katılım, 3'ü yurtiçi, 3'ü yurtdışı olmak üzere 6 teknik gezi olmak üzere toplamda 66 etkinlik gerçekleştirilmiştir. Yıllar itibarı ile gerçekleştirilen etkinlik sayıları Şekil 6'da verilmektedir. Eğitimlere 1.904, fuarlara 752, teknik gezilere 100 kişi katılmış ve toplam 2.756 kişinin organik tarım konusunda kapasitesinin geliştirilmesi sağlanmıştır (bkz. Şekil 7).

Şekil 7. Kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları (2012-2017)

Kurumsal kapasite geliştirme faaliyetlerinin hedef grubu ağırlıklı olarak küme üyesi ve pilot proje alanlarındaki paydaşlardan oluşmuştur. GAP Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi (GAP TEYAP) ile işbirliği içerisinde verilen genel organik tarım eğitimlerine ve 2016-2017 yıllarında düzenlenen İzmir Organik Ürünler Fuarı'na proje bölgesindeki 9 ilden konu ile ilgili tüm paydaşların (çiftçi, tüketici, öğrenci teknik personel vb.) katılımı sağlanmıştır.

Yurtiçi ve yurtdışı teknik gezilerde bölge üreticisi öncelikli olmak üzere tüm paydaşların diğer bölge ya da ülkelerdeki uygulamaları görerek cesaretlenmeleri, deneyim kazanmaları ve bilgi düzeylerinin artması hedeflenmiştir.

Uygulanan her eğitimde eğitim notları, ilgili dokümanlar ve sunular katılımcılar ile paylaşılmıştır. GAP OTK Projesi paydaşlarının desteği ile hazırlanan aşağıda belirtilen destek materyalleri de eğitimlerde kullanılmıştır:

- Organik Tarım Yöntemi ile Bitkisel Üretimde Biyolojik Mücadele Yöntemleri
- Organik Tarım Mevzuatı ve Sertifikalandırma Kuralları
- Organik Bağ, Badem ve Kiraz Yetiştiriciliğinde Önemli Zararlılar ve Mücadele Yöntemleri

Pilot projelerin büyük bir bölümünde eğitim faaliyetlerinin yer alması önemli bir katkıdır. Eğitimler ağırlıklı teknik ve mesleki eğitim düzeyinde olmuştur. Bunun sonucu doğrudan üretimde verim ve kalite artışına yansiyacaktır.

Ancak, eğitimlerin konusu ve yaygınlığı olarak bakıldığında gelişmeye açık bazı noktalar bulunmaktadır. Eğitimler olabildiğince çeşitlenmeli, değer zinciri ve üretimin değer zincirindeki yeri, konusu, tarım işletmeciliği, tarımda yenilikçi teknolojilerin kullanımı, çiftçide yenilikçi bakış açısı geliştirilmesi gibi önemli konuları kapsamalıdır.

Eğitim yöntemleri de detaylandırılmalı, farklı eğitim teknolojilerinden yararlanılarak eğitimleri yaygınlaştırmak da ölçeklendirmenin amaçları arasına dahil edilmelidir.

Bunlara ek olarak GAP Organik Tarım Küme üyeleri arasında WhatsApp grubu kurulmuştur. Bu uygulama; platform grup üyeleri arasında iletişimin güçlendirilmesini, etkinlik duyurularının yapılmasını, işbirliği sağlanmasını ve sektörün takip edilmesini mümkün kılan bir ortam yaratmaktadır.

İş Zekâsı

Projenin ölçeklendirilmesinde iş zekâsı boyutundan faydalanmak, proje çıktılarının etkinliğine yönelik ölçülebilirlik avantajı kazandıracaktır. Proje bazında, pilot projelerle ilgili verinin toplanıp değerlendirilmesiyle proje etkinliğini öncelikle etkileyen boyutların belirlenmesi, pilot projelerin genellikle güçlü ve zayıf olduğu boyutların tespiti, projelerin karşılaştırmalı etkinlik ve verimlilik analizleri gibi konularla ilgili yapılacak sayısal analizlerle elde edilecek ölçülebilir sonuçlar, başarılı boyutların uygulamalarının ölçeklendirme modeline dâhil edilmesini gerektirecektir. Projede, pilot projelerin faaliyetlerine yönelik temel veri bulunmakla beraber, daha detaylı veri toplanmasına ve daha kapsamlı veri analizlerine ihtiyaç vardır.

2012-2017 yılları arasında yıllık bazda düzenli olarak GAP OTK Kıyaslama ve Performans Değerlendirme Tablosu hazırlanmıştır. Bu tabloda kümeye ilişkin genel veriler yıllık olarak değerlendirilmekte; küme üyelerinin bilgilerine ve bu üyelerin bölgedeki organik ürün üretim miktarı, ürün deseni, ihracat verileri, pazar kabiliyetleri gibi verilere de yıllar itibari ile yer verilmektedir.

Değer Zinciri/İş Gelişimi

GAP OTK Projesinin ve pilot projelerin kapsamının üretim ile sınırlandırılmayıp işleme, pazarlama, coğrafi işaretleme, markalaşma, lojistik, ihracat, bilgi veya teknoloji transferi vb. alanlara yer verilmesi projenin yaygın etkisini önemli ölçüde artıracak unsurlardır. Pilot projeler içerdikleri faaliyetler bazında değerlendirildiğinde, projelerin önemli bir kısmının tedarik zincirinde yer alan ana faaliyetlerden birini içerdiği görülmektedir. Çoğu proje için ana faaliyet üretim olup, bunu pazarlama faaliyeti takip etmektedir. Zincirin lojistik süreciyle ilgili faaliyetler (depolama, pazara veya hale taşıma gibi) içeren projeler ise kısıtlı sayıdadır.

Ayrıca, bazı pilot projelerde (ör. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin projesi olarak Lice'de organik tarımın geliştirilmesi (Pilot Proje 6 ve 31), Kilis Organik Zeytin Üreticileri Birliği'nin projesi olarak Kilis'te organik zeytin yetiştirilmesi (Pilot Proje 20 ve 30) bütüncül bir tarım değer zinciri yaklaşımı uygulanmıştır. Bu projeler, değer zinciri yaratma ve küme geliştirme yaklaşımını vurgulamanın yanı sıra üretim, pazarlama ve ilgili eğitim faaliyetlerini de projeye başarıyla dâhil etmiştir. Ayrıca, hem Kilis'teki hem de Lice'deki projeler kendi içlerinde birbirlerini tamamlar niteliktedir. Bu projelerde olduğu gibi, zincirin tek bir faaliyetine kısıtlı kalmayan projelerin yaygın etki yaratma potansiyelinin diğerlerine göre daha yüksek olması beklenir. Bu projeler, ilgili konuya farklı açılardan yaklaşarak sorunların çok boyutlu incelenmesini, zincirdeki değişik aktörler arasında iletişim sağlanmasını ve işbirliği oluşturulmasını, yenilikçi bakış açısı yaratılmasını, yenilikçi süreçler geliştirilmesini ve etkinliğin artmasını kolaylaştırır.

Tanıtım, Pazarlama ve Markalaşma

Proje tanıtım broşürü ve tanıtım filmi hazırlanmıştır. Proje kapsamında GO markası alınmış ve marka tescil işlemleri gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında ayrıca pilot projeler bağlamında Kilizi, Eğil Organik ve Ekorez markaları oluşturulmuş ve desteklenmiştir.

Projenin tanıtımına yönelik başarı hikâyeleri videoları çekilmiş, bu videoların sosyal medyada yayınlanması, gazete, dergi ve televizyonlarda proje ile ilgili haber yapılması sağlanmıştır. Ayrıca çeşitli konferans ve sempozyumlarda proje sunumları gerçekleştirilmiştir.

Küme, ESCA Küme Bronz Mükemmeliyet Etiketini almıştır.

Diyarbakır İli Lice İlçesinde Organik Tarımın Geliştirilmesi Projesi

Proje, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülmektedir. Örgütlenme, eğitim, panel, fuar katılımı ve teknik ziyaretler ile organik pazar kurulumu faaliyetlerini kapsamaktadır. Projede özellikle Bölge'nin en dezavantajlı ilçelerinden birinde organik tarım ile ilgili eğitim, farkındalık ve örgütlenme faaliyetleri yürütülmüştür.

İlçe merkezinde pazar altyapısı geliştirilerek kırsal alanda üretim yapan çiftçilere pazar olanağı sağlanmış; tüketicilerin organik ürünlere erişimi desteklenmiştir.

Kooperatif aracılığıyla organik ürün yetiştiriciliğinin ve satışının yaygınlaştırılması ve organik ürün deseninin zenginleştirilmesine katkı verilmiştir. Ayrıca kadınların sürece dahil edilmesi ile organik tarım değer zincirinde kadının rolü ön plana çıkarılmıştır.

Projenin en önemli çarpan etkilerinden biri de Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nde organik tarımda farkındalığın artmasına katkı sağlayarak 2017-2018 Belediye bütçesinde konu ile ilgili faaliyetlerin planlanmış olmasıdır.

Kilis İli'nde Organik Zeytinyağının Rekabet Gücünün Artırılması Pilot Projesi

Proje kapsamında Kilizi Entegre Organik Zeytinyağı Tesisinin inşaatı yapılmış, ilgili makine ve ekipman temin edilmiş, kurulumu tamamlanarak faaliyete geçmiştir.

Kilizi markası oluşturulmuş, tesisin sertifikasyonu ve kalite belgeleri tamamlanmıştır.

GAP Bölgesi'nden çıkan organik zeytinyağı markası Kilizi bugün Carrefoursa ve Çetinkaya gibi ulusal market zincirleri raflarında satılmaktadır. Ayrıca ürünün Katar'a da ihracatı gerçekleştirilmiştir.

GAP Organik web portalı tasarlanmış ve bütün içerik yüklemeleri tamamlanmıştır. Portal hali hazırda güncel olarak kullanılmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma için Organik Tarım Forumu 16-17 Kasım 2017 tarihinde GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve GAP Organik Küme Derneği (GAP ORKÜDER) işbirliğinde Şanlıurfa'da gerçekleştirilmiştir. GAP Bölgesi'nde Organik Tarım Küme Projesi kapsamında düzenlenen forum organik tarım sektöründeki ilgili tarafları bir araya getirmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma için Organik Tarım Forumu ile bilgi ve deneyimin paylaşıldığı, işbirliklerinin kurulduğu bir platform oluşturulmuş ve GAP Bölgesi'nde organik tarımın geleceği için bir yol haritası hazırlanmıştır. Forumda, GAP Organik Tarım Küme üyeleri, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin yanı sıra bölgesel, ulusal ve uluslararası sektör temsilcileri de katılım sağlamıştır.

Forumda, ulusal ve uluslararası konuşmacıların yer aldığı beş farklı oturum gerçekleştirilmiştir. Oturum başlıkları: Türkiye'de Organik Tarım Sektörü ve Sürdürülebilir Kalkınma için İşbirliği Ağları, Organik Tarımın Geleceği ve Organik Tarımla Sürdürülebilirliğe

Doğru, Organik Tanıtım ve Pazarlama, Organik Sektöründe Örgütlenme ve Kurumsallaşma ve GAP'tan Organik Tarım Başarı Hikâyeleridir. Ayrıca forum kapsamında Sürdürülebilir Kalkınma için Organik Tarım Yarışması Ödül Töreni düzenlenmiştir. Bir ilk olma özelliği taşıyan bu yarışma ile GAP Bölgesi'nde faaliyet gösteren bireysel/örgütlü çiftçi ve işletmecilerin organik tarım sektörüne olan katkılarını vurgulamak ve geleceğe yönelik organik tarım sektörünün üretim kapasitesini, pazarlama olanaklarını ve farkındalığını artırmak amaçlanmıştır.

Ayrıca, GAP OTK üyelerinin dut, pekmez, badem, bal, nar ekşisi, üzüm, zeytinyağı, mercimek, nohut gibi organik ürünlerini sergiledikleri stant alanları da katılımcılar tarafından forum boyunca ziyaret edilmiştir.

Forumun sonunda organik tarımın geleceği için ortak bir vizyon ve yol haritası belirlemek üzere Şanlıurfa Deklarasyonu bütün tarafların ortak görüşü ile yayınlanmıştır. Deklarasyon yasal olarak bağlayıcı olmayıp bölgesel ve ulusal politikalar nazarında bir tavsiye dokümanı niteliğindedir.

Fuar katılımlarında; pazarlama faaliyetlerinin artırılması ve profesyonelleşmesi, sektördeki teknoloji, ambalaj, pazarlama vb. gelişmelerin takibi, bölge içi ve bölge dışı aktörler arasında ikili işbirliklerinin oluşması, üreticinin pazarlama kabiliyetlerini artırılması yönünde kendine daha güvenli hale gelmesi ve GAP OTK Projesinin tanıtımının yapılması genel hedef olarak belirlenmiştir.

Kasım 2012-Aralık 2017 arası dönemde; biri 2012, ikisi 2013, dördü 2014, dördü 2015, dördü 2016 ve ikisi 2017 yılında olmak üzere toplam 17 fuara katılım sağlanmıştır. Bunlardan 12'si yurtiçi, 5'i de

Pilot projelerin yaklaşık %15'i organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırmasına yönelik, yaklaşık %18'i teknik, Ar-Ge veya teknolojik inovasyon içeren projelerdir.

yurtiçinde gerçekleştirilen fuarlardır. Fuarlara 2012'de 24, 2013'te 45, 2014'te 40, 2015'te 43, 2016'da 346 ve 2017'de 262 kişi olmak üzere toplam 752 kişi katılım sağlamıştır. Yine yürütülen pilot projeler kapsamında fuar katılımları ve çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca fuar katılımlarında kullanılmak üzere üretici üyelerinin bilgilerinin yer aldığı bir katalog hazırlanmıştır. Bu kataloğa hem web sitesi üzerinden erişim sağlanmaktadır hem de basılı hali ilgili fuarlarda dağıtılmaktadır.

İnovasyon/Yenilikçilik

Bir kalkınma programı belli hedeflerle, belirlenen paydaşların rekabet gücünü artırmak ve temel olarak refah düzeyini iyileştirmek amacıyla geliştirilir. Geliştirilen bu program genellikle belirli bir bölge için olup bir veya daha fazla inovasyon içerir. Bu inovasyonlar, programın öncelikli hedeflerini gerçekleştirecek şekilde o bölgedeki mevcut işleyişi farklılaştırmak üzerinedir.

İnovasyon aşamasında yeni girişimde veya pilot projede mevcut durumdaki uygulama baz alınarak ona yeni fikir, model veya yaklaşım eklenir. Burada inovasyon tanımı geniş kapsamlı değerlendirilmelidir.

Pilot projelerin yaklaşık olarak %15'i organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırmasına yönelik genel projeler, yaklaşık olarak %18'i ise teknik, Ar-Ge veya teknolojik inovasyon içeren projelerdir.

Bir bölgesel kalkınma projesinde, Ar-Ge ve inovasyon kapsamındaki pilot projelerin toplam projeler içinde minimum bir yüzdesi olmalı mıdır? Mevcut yüzdeler yeterli midir? Bu ve benzeri sorulara verilecek net bir cevap olmamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde kırsal kalkınma odaklı kümelenme projelerinin temel hedeflerinin inovasyon kapasitesini artırmak ve yenilikçi girişimciliği desteklemek olduğu görülmektedir.

Gerek proje genelinde gerekse pilot projelerde, Ar-Ge ve inovasyon sadece teknik ve/veya teknolojik boyutu içerecek şekilde tanımlanmaktadır. Projelerde inovasyon, Oslo Frascati Kılavuzu çerçevesinde ürün, süreç, teknoloji, pazarlama, üretim, örgütlenme gibi çeşitli boyutları ile de ele alınmalıdır.

Pilot projelerde inovasyon, tüm eğilimleri yeniden belirleyecek ve pazarda farklı bir açılım yaratacak düzeyde radikal bir şekilde olabileceği gibi, belli bir yeniliği takip edecek şekilde artımsal da olabilir.

Antepfıstığında Biyolojik Mücadele Altyapısının Geliştirilmesi Projesi

Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü tarafından yürütülen proje ile Biyolojik Mücadele Laboratuvarı kurulmuş ve konuyla ilgili çeşitli paneller düzenlenmiştir.

Proje kapsamında, Antep fıstığının önemli zararlısı olan Antep fıstığı pisillidisine karşı *Anthocoris minki* faydalı böceğinin üretimini yapmak için 140 m² bir alan üzerine laboratuvar kurulmuştur. İklim odaları, böcek üretim alanı ve laboratuvar malzemeleri alınmıştır. Daimi bir işçi ve mevsimlik geçici bir çalışan istihdam edilmiştir.

Bu tesiste üretilen böcekler ile kimyasal kullanmadan, doğa ve çevre ile barışık bir şekilde biyolojik mücadele yöntemi yapılması sağlanmıştır. Biyolojik mücadele yöntemini çiftçilere benimsetmek ve yaygınlaştırmak için deneme bahçelerinde çiftçilerin görebileceği şekilde bahçe günleri düzenlenmiş, 250 kişilik bir katılımla Antep fıstığında biyolojik mücadele konulu bir panel düzenlenmiştir.

ESCA Küme Bronz Mükemmeliyet Etiket
Avrupa'daki 350'den fazla kümenin faaliyetlerini, yapılarını ve yönetimlerini inceleyen ve Avrupa Birliği'nce akredite edilen uzmanlar tarafından kümenin yapısı, yönetim ve yönetişi, stratejisi, finansmanı, sağladığı hizmetler, bağlantıları, küme içindeki etkileşimler, başarıları ve kümenin tanınırlığı gibi farklı göstergeler üzerinden analizler yapıldı. Yapılan analizlerde kümenin bugüne kadar gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda ortaya koyduğu başarısı, Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Küme Analizleri Sekretaryası (ESCA) tarafından da Bronz Etiket ile tasdik edildi. GAP Organik Tarım Kümesi, Türkiye'de bu tescile sahip dört kümeden biri.

Uluslararasılaşma

Bu bağlamda özellikle kapasite geliştirme faaliyetleri ile ilintili olarak, yurtdışı çalışma ziyaretleri, yurtdışı fuar katılımları ve tanıtım materyalleri tasarlanmıştır. Ortak Mali Destek Programları tasarlanırken bölgelerarasılaşma ve uluslararasılaşma boyutları da önceliklendirilmiştir. Nitekim bu bağlamda özellikle bazı pilot projelerde yurtdışı ziyaretleri yapılmış ve yurtdışı bağlantılar kurulmuştur. Yine AB Bakanlığı tarafından yürütülen Sivil Toplum Diyaloğu 5. Dönem Çağrı Programı'na Hollanda'da faaliyet gösteren bir sivil toplum örgütü ile ortak ön başvuru hazırlanmış ve bu başvuru Şubat 2018'de sunulmuştur. Başvurunun onaylanması ile ilgili faaliyetler Hollanda ve Bölge'de yürütülecektir. Kuruluşlar arasında işbirliği protokolü imzalanacaktır.

GAP OTK'nın ESCA Küme Bronz Mükemmeliyet Etiket almış olması da uluslararasılaşma yolunda atılmış bir adımdır.

Pilot projelerde uluslararası boyuttaki faaliyetler sınırlı düzeydedir. Bazı projelerde uluslararası pazarlara açılma ve ihracat görülmekle birlikte uluslararası işbirliklerine, know-how transferine rastlanmamaktadır.

Ancak kümelenme süreçleri açısından bakıldığında, projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması durumunda yakın gelecekte uluslararasılaşma aşamasına geçmeleri beklenebilir.

Uluslararasılaşma yönünde önemli adımlar atılan pilot projeler bütün projelerin yaklaşık %20'si kadardır. Bu boyutun ölçeklendirmede daha detaylı ele alınması önerilmektedir.

Çevre

Organik tarım, tanımı gereği girdilerin ve kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına dayanan ve çevreyi koruyan bir tarımsal üretim modelidir. Bu bağlamda organik üretim desteklenerek, doğal kaynakların korunması ve iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına dayanan planlamalar çerçevesinde proje uygulanmıştır. Örneğin; Ilgın'daki pilot projede içme suyu kaynağına yakın olan ve kimyasal ilaç kullanımının yasak olduğu bölgede tarımsal üretimin organik tarım ile devam etmesi ve organik tarım kapsamında ürün yelpazesinin çeşitlendirilmesi sağlanmıştır.

Organik Tarımın Yaygınlaştırılması Projesi
Proje, Adıyaman Ziraat Odası tarafından yürütülmüştür. Proje kapsamında toprak analiz merkezinin kurulması faaliyetleri desteklenmiştir. Projenin uygulanması ile bugüne kadar 126 organik toprak analizi yapılmış, daha önce dönüme 40 kg gübre atılırken yapılan analizler sonucunda gübre 15 kg'ye düşürülmüştür.

Projede, 10. Kalkınma Planı'nda belirtilen tarım sektörü gibi çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyelin korunmasına vurgu yapılmış olması önem taşımaktadır. Bu çerçevede bazı pilot projelerde ekolojik boyut da proje faaliyetlerine dahil edilmiştir. Adıyaman'da Organik Tarımın Yaygınlaştırılması Projesinde (Pilot Proje 28) girdi olarak kullanılan gübre miktarları uygun seviyeye düşürülerek çevrenin korunmasına katkı sağlanması; Karacadağ Organik Pirinci Paketleme Projesinde (Pilot Proje 3) paketlenmede çevreye verilen kimyasal zararın azaltılması örnek olarak gösterilebilir.

Sürdürülebilirlik

Projede stratejik planlama çerçevesi oluşturulurken projenin sürdürülebilirliği esas alınmıştır. Bu bağlamda çevresel sürdürülebilirlik için organik tarım felsefesi benimsenmiş, kurumsal sürdürülebilirlik için GAP ORKÜDER kurulmuş ve bu şekilde kurumsallaşma süreci desteklenmiştir. Ayrıca finansal sürdürülebilirlik için farklı fon kaynaklarına proje başvuruları başlamış olup devam ettirilecektir.

Yine bu bağlamda uygulanan tüm pilot projeler değerlendirilirken sürdürülebilirlik bağlamında da ele alınmış ve projelerin seçimlerinde sürdürülebilirlik bileşeni önemli bir rol oynamıştır. Halihazırda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi gibi bazı pilot proje uygulayıcıları projelerin uygulama alanlarını geliştirmek ve genişletmek amaçları ile kurumsal bütçelerinden organik tarım sektörüne tahsislerde bulunmaktadır.

Projenin en önemli çıktılarından bir diğeri ise yarattığı çarpan etkisidir. Bu kapsamda çevre, finansman, kurumsallaşma, iş geliştirme, Ar-Ge ve yenilikçilik bağlamında sürdürülebilirliğin çarpan etkisiyle devam etmesi öngörülmektedir.

Gerek ana projenin gerekse pilot projelerin özellikle sürdürülebilirlik boyutuna öncelik vermeleri, ölçeklendirme başarısını da olumlu etkileyecektir. Pilot projelerin bir kısmında sürdürülebilirlik çözümleri üretilmiştir.

Diğer Politika Alanları ile Etkileşim

Projenin kırsal kalkınma ve temel olarak organik tarım ekseninde gerçekleştirilmiş olması ana politika eksenini tarım ve kırsal kalkınma üzerinde kurgulamaktadır. Bununla birlikte bu tip projeler günümüzde politikalar arası etkileşim ve düzenleme olanakları ile birbirinden farklı alanlarda da etki yaratmakta ve potansiyel işbirliği olanakları sağlamaktadır. Projenin politika etkileşimi ana politika, çevre politikaları ve etkileşimli politikalar olmak üzere üç eksende incelenebilir. Ana politika

Diyarbakır Ilgın Köyü'nde Organik Üretimde Artan Verim ve Yükselen Katma Değer Pilot Projesi

Türkiye'de bazı bölgelerde doğal kaynakların korunması ve insan sağlığına yönelik tehditlerin bertarafı için organik üretim desteklenmektedir. Örneğin; içme suyu kaynakları yakınlarındaki tarlalarda kimyasal ilaç kullanımını sınırlandırmak için organik üretim teşvik edilmektedir. Dicle Barajı kenarında Diyarbakır'ın Eğil ilçesine bağlı Ilgın Köyü de GAP Bölgesi'ndeki bu özel alanlardan biridir. Engebeli bir coğrafyaya sahip Ilgın Köyü; aslında etrafı baraj suyu ile çevrili fakat suya erişimi kısıtlıdır. Bu nedenle proje, özellikle marjinal alanların değerlendirilmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması bağlamında özel bir yere sahiptir.

alanları; tarım, kırsal kalkınma ve çevre politikalarıdır. Çevre ekseninde yer alan politikalar; sanayi, enerji ve tabii kaynaklardır. Etkileşimli politika alanları ise sosyal politikalar, eğitim, inovasyon ve teknolojidir.

Bu doğrultuda projenin geleceğe yönelik etki ve sürdürülebilirliği, bu üç politika alanı çerçevesinde yeni açılımlar, proje ortakları, finansman olanakları ve işbirliği ekosistemlerine işaret etmektedir.

İzleme, Değerlendirme ve Öğrenme

Program çeşitli pilot projeler ile uygulanmaya başlandığında destekleyici faktörler ve alanlar kapsamında izlenmeli ve değerlendirilmelidir. İzleme ve değerlendirme, ölçeklendirme modelinin tasarımının geliştirilmesi ve daha başarılı uygulanması için yeni fikirler oluşmasını sağlar.

Bu izleme ve değerlendirmeler aslında ölçeklendirme ve tekrarlanabilirliğe yönelik bir öğrenme sürecidir. Öğrenme aşamasında, pilot projenin veya modelin uygulanması izlenir ve değerlendirilir; bilgi yönetim süreci geliştirilerek öğrenilen dersler belirlenir.

Proje bağlamındaki bütün faaliyetlerin izleme ve değerlendirilmesi proje ekibi tarafından yapılmıştır. Pilot projeler doğrudan proje ekibi tarafından sahada izlenmiş ve bütün proje süreçlerine ilişkin izleme ve değerlendirme raporları oluşturulmuştur. Kalkınma Ajansları ile gerçekleştirilen Mali Destek Programları ise hem ajans yasal mevzuatı çerçevesinde izlenmiş, hem proje ekibi tarafından açılış, eğitim gibi etkinliklere katılım sağlanmış, hem de izleme ziyaretleri yapılarak projelerin çıktıklarına yönelik çekimler gerçekleştirilmiş ve filmler yapılmıştır.

ÖLÇEKLENDİRME YOL HARİTASI

Temel kararlar alınıp model belirlendikten sonra, ölçeklendirme yol haritası geliştirilmelidir. Literatür yol haritasını **15 ana adımla** tanımlamaktadır.

1. Mevcut pilot projelerin aşağıda verilen alt başlıklara göre değerlendirilmesi:
  - Gelecek vaat eden - söylenenler ve belgeler,
  - Model - birkaç durumda olumlu sonuç veren,
  - İyi örnek - birçok değerlendirmeden ve ortamdan elde edilen bariz sonuçlar,
  - En iyi örnekler - Çeşitli ortamlara, analizlere ve uzman görüşlerine dayanan olumlu etkiler,
  - Politika prensibi - birçok farklı düzenleme içerisinde başarılı olmuş ve geniş kapsamlı uygulamaya uygun.
2. Hedeflenen nihai ölçeğin ve bunun için gerekecek sürenin tanımlanması ve bunun fizibilitesinin değerlendirilmesi.
3. Sosyal ve ekonomik hedefin tanımlanması ve ölçeklendirmeye yönelik coğrafi, çevresel ve sosyal/kültürel sınırların analiz edilmesi.
4. Ölçeklendirmede kullanılacak uygun destekleyici faktörlerin ve alanların belirlenmesi.
5. Ölçeklendirme sürecinin, yol haritasının uygunluğu ve kırsal kalkınmaya olması beklenen etkisi açısından değerlendirilmesi.
6. Ölçek ekonomisine erişebilmek için uygun olan seçeneklerin analiz edilmesi/belirlenmesi.
7. Ölçeklendirme modelinin değerine ve fizibilitesine yönelik kanıtların oluşturulması; modelin yarattığı etkiyi, maliyet avantajı gibi faktörleri gösteren verilerin özetlenmesi, modelin pilot bölge dışında uygulanabilirliğinin ve yaratacağı talebin analiz edilmesi ve gösterilmesi.
8. Ölçeklendirme için uygun olacak kurumsal, örgütsel ve politika bağlamının belirlenmesi ve geliştirilmesi.
9. Örgüt içindeki görev dağılımının, ölçeklendirmenin ana fonksiyonlarını kimin üstleneceğinin belirlenmesi.
10. Ölçeklendirme sürecinin çeşitli parçalarında destek verebilecek paydaşların ve ortakların tanımlanması.
11. Olası paydaşlarla işbirliği oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılması ve işbirlikleri oluşturulması. İş dünyası, sivil toplum örgütleri gibi farklı grupların işbirliğine dâhil edilmesi.

12. Ölçeklendirmeyi benimsetme: Ölçeklendirmeye olan ihtiyaca ve faydalarına yönelik bilgilendirici kampanya, eğitim programı gibi farkındalık yaratıcı araçların geliştirilmesi.
13. Ölçeklendirmeyi desteklemeye yönelik, uygun olabilecek araçların (ödenek, borçlanma, teknik destek, politika iletişimi gibi) belirlenmesi.
14. Ölçeklendirmeye yönelik inovasyon sürecinin idare edilmesi ve bilgi yönetiminin üstlenilmesi.
15. Ölçeklendirme sürecinin ve performansının karşılaştırmalar yapılarak, standartlarla ve paydaş görüşleriyle değerlendirilmesi. Performansı takip etmek üzere bir izleme grubunun kurulması.

Yukarıda yer alan hususlar çerçevesinde ve GAP OTK Projesi özelinde yola çıkılarak, pilot projelerde edinilen kazanım ve deneyimler ışığında bir ölçeklendirme yol haritası çıkartılması mümkündür (bkz. Şekil 8).

Öncelikle ölçeklendirme çalışmalarında örnek alınan projelerin incelenmesi ve bölge dinamiklerine uygun olarak uyarlanması gerekmektedir. Zira pilot projelerin birebir uyarlanması başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlamayabilir.

Ölçeklendirme aşamasında proje hedeflerinin net ve ulaşılabilir olması için:

- Proje, uyarlanacağı bölgenin stratejik kalkınma önceliklerine uygun olarak yeniden kurgulanmalı;
- Pilot projelerin kırsal kalkınmaya yönelik katkıları, yeni bölgenin beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olarak yapılandırılmalı;
- Proje odağı (öncelikli ürün, stratejik bölge, il bazında yaklaşım gibi) ölçeklendirme aşamasında yeniden şekillenebilmelidir.

Ana proje çıktılarında ve deneyimlerinden hareketle seçilecek olan pilot projelerin bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi ve süreç ve çıktıları ile gerek birbirlerine gerekse bölgeye olabildiğince katkı yapacak şekilde kurgulanmaları önem taşımaktadır.

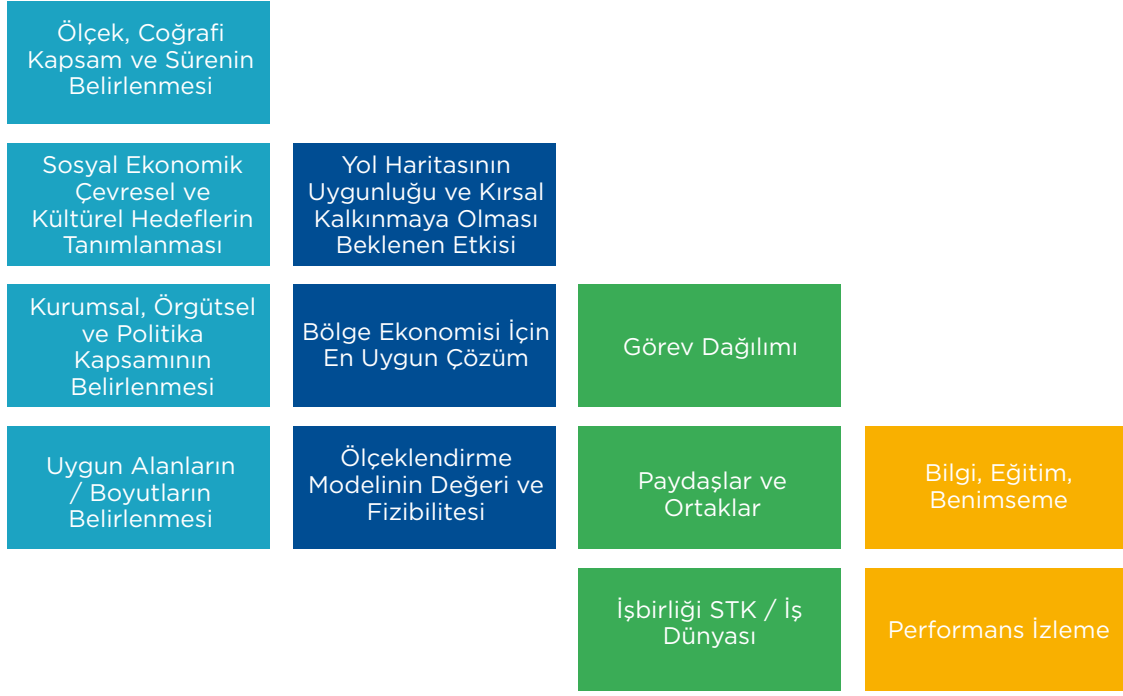
Bu noktada pilot projelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda, tekrarlanabilirlik ve ölçeklendirme açısından hangi önceliğe hizmet ettiğinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Yeni proje bu değerlendirme sonucunda kurgulanacaktır. Literatürde belirtildiği üzere proje yarattığı katkı ve etkiye göre beş başlık altında toplanmıştır. Seçilecek olan pilot projenin aşağıdaki başlıklara uygun olarak tercih edilmesi önerilmektedir. Bu, bir rehber gruplama olup uygunluğuna göre bir veya birden fazla çeşit bir arada uygulanabilecektir.

- Gelecek vaat eden projeler - Çıktıları itibarı ile katma değer yaratma potansiyelleri yüksek ve bölgeye etkileri belirgin ve sürdürülebilir olan projelerdir.
- Model - Birkaç durumda olumlu sonuç veren ve model olarak gerekli uyarlamalar ile uygulanabilecek projelerdir.
- İyi örnek - Birçok değerlendirmeden ve ortamdaki elde edilen bariz sonuçlar ile en iyi çıktıları ve sürdürülebilirlik esaslarını karşılayan projelerdir.
- En iyi örnekler - Çeşitli ortamlara, analizlere ve uzman görüşlerine dayanan olumlu etkiler yaratan ve gerekli uyarlamalar ile tekrarlanmaları mümkün olan projelerdir.
- Politika prensibi - Birçok farklı düzenleme içerisinde başarılı olmuş ve geniş kapsamlı uygulamaya müsait olan ve başka politika alanları üzerinde olumlu katkılar yaratan projelerdir.

Tüm bu hususlar ve literatürden hareketle tekrarlanabilir bir ölçeklendirme yol haritasının aşağıdaki adımları takip etmesi önerilmektedir (bkz. Şekil 8):

1. Hedeflenen nihai ölçeğin, kullanılacak ölçek çeşidinin/çeşitlerinin ve bunun için gerekecek sürenin tanımlanması ve bunun fizibilitesinin değerlendirilmesi. Burada coğrafi alanın belirlenmesi önemli konular arasındadır. Ölçeklendirmenin ana proje bazında mı, yoksa sadece bazı pilot projeler bazında mı yapılacağı ve hangi pilot projeyi/projeleri kapsayacağı hususunun da açıklık kazanması gerekmektedir.
2. Sosyal ve ekonomik hedefin tanımlanması ve ölçeklendirmeye yönelik coğrafi, çevresel ve sosyal/kültürel sınırların analiz edilmesi. Bu aşamada pilot proje tercihinin gerçekleşmiş olması beklenmektedir.
3. Ölçeklendirme için uygun olacak kurumsal, örgütsel ve politika bağlamının belirlenmesi ve geliştirilmesi.
4. Ölçeklendirmede kullanılacak uygun alanların/boyutların belirlenmesi (bu konu yol haritası çıktıları bölümünde detaylı olarak tartışılmaktadır).
5. Ölçeklendirme sürecinin yol haritasının uygunluğu ve kırsal kalkınmaya olması beklenen etkisi açısından değerlendirilmesi.
6. Bölgenin ekonomisine en uygun çözüme erişebilmek için uygun olan seçeneklerin analiz edilmesi/belirlenmesi.
7. Ölçeklendirme modelinin değerine ve fizibilitesine yönelik kanıtların oluşturulması; modelin yarattığı etkiyi, maliyet avantajı gibi faktörleri gösteren verilerin özetlenmesi; modelin pilot bölge dışında uygulanabilirliğini ve yaratacağı talebin analiz edilmesi ve gösterilmesi.
8. Örgüt içindeki görev dağılımının, ölçeklendirmenin ana fonksiyonlarını kimin üstleneceğinin belirlenmesi.
9. Ölçeklendirme sürecinin çeşitli parçalarında destek verebilecek paydaşların ve ortakların tanımlanması.
10. Olası paydaşlarla işbirliği oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılması ve işbirlikleri oluşturulması. İş dünyası, sivil toplum örgütleri gibi farklı grupların işbirliğine dâhil edilmesi.
11. Ölçeklendirmeye yönelik inovasyon sürecinin yönetilerek, yenilikçi yaklaşımların ve işbirliklerinin projelere entegrasyonunun desteklenmesi.
12. Ölçeklendirmeye olan ihtiyaca ve faydalarına yönelik bilgilendirme kampanyası, eğitim programı gibi farkındalık yaratıcı araçlar geliştirilerek ölçeklendirmenin benimsetilmesi.
13. Ölçeklendirme sürecinin ve performansının karşılaştırmalar yaparak, standartlarla ve paydaş görüşleriyle değerlendirilmesi. Performansı takip etmek üzere bir izleme grubunun kurulması.

Şekil 8. Ölçeklendirme yol haritası

Yol Haritası Çıktıları – Alanlar ve Boyutlar Çerçevesinde

Bu yol haritasının 5 ana başlık altında çıktılar üretmesi beklenmektedir. Kontrol listesi olarak bu çıktılar elde edildiği takdirde, kırsal kalkınma hedefine sahip ve triple helix modeli ile oluşturulmuş bir kümelenme projesinin başarılı sonuçlar elde etmesi sağlanabilir. Bu çıktılar; yapısal çıktılar, işlevsel çıktılar, toplumsal çıktılar, iş odaklı çıktılar ve destekleyici çıktılar olarak sınıflandırılmıştır (bkz. Şekil 9).

Şekil 9. Ölçeklendirme yol haritası çıktıları – alanlar ve boyutlar çerçevesinde

Ortak Yapısı Oluşturma Kurumsallaştırma Yönetişim Savunuculuk İzleme, Değerlendirme, Öğrenme	Yapısal Çıktılar
Finansman Destek Mekanizmaları Politika Mekanizmaları İşbirliği Kapasite Geliştirme	İşlevsel Çıktılar
Kültürel ve Sosyal Alanlar Toplumsal Cinsiyet	Toplumsal Çıktılar
İş Zekası Değer Zinciri / İş Geliştirme Tanıtım, Pazarlama ve Markalaşma İnovasyon / Yenilikçilik Uluslararasılaşma	İş Odaklı Çıktılar
Çevre Sürdürülebilirlik Diğer Politika Alanları ile Etkileşim	Destekleyici Çıktılar

1. Yapısal Çıktılar

Ortak Yapıyı Oluşturma

Projenin temel olarak UNDP ile işbirliği içerisinde kurgulanmış olması, ortak yapısı açısından büyük önem taşımaktadır. Genel olarak kırsal kalkınma projelerinde görülen uluslararası finansman desteğine erişimin, projenin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından değerli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Öte yandan, uluslararası işbirliğini sadece finansman ile sınırlamak çok kısıtlı bir yaklaşım olacaktır. Zira bu tip projeler kırsal bölgelerde üç temel ekseninde katkı yaratmaktadır: Uluslararası işbirliği kültürünün yeşermesi, kazanılan deneyim ve özgüven ile ortaklık kurma becerilerinin yükselmesi, birlikte çalışma süreçlerinde bilgi ve teknoloji transferinin hızlanarak yeni projelere ve finansman kaynaklarına erişimin mümkün hale gelmesi. Genel olarak gözlemlenen, kırsal kalkınma projelerinin çok çeşitli alanlarda uygulanabilir olması ve bu nedenle birbirinden farklı ancak birbirini sürdürülebilirlik açısından destekleyici projelerin, uluslararası proje ortakları ile devam eden süreçlerde hayata geçirilmesinin mümkün olacağıdır. Özellikle fon emilim kapasitesinin, yani bir bölgenin fon kullanma beceri ve ihtiyacının yeni projeler ile artması, daha farklı ölçeklerde, ancak yine uluslararası ortaklık yapısını öngören uluslararası proje finansmanına erişim motivasyonunu da yükseltecektir. Bununla birlikte gerek ulusal gerekse uluslararası farklı paydaşlarla oluşturulacak projeleri besleyecek deneyim, bilgi birikimi ve kalifiye istihdam kapasitesi bu tip uluslararası büyük ölçekli ve nispeten uzun süreli projeler neticesinde arttığı için, bölgenin proje ve finansmana erişim kapasitesi de gelişme göstermiş olacaktır.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda ortaklık yapısı için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Uluslararası ortaklık yapısına sahip proje tasarlamak,
- Uygun ortakları tespit etmek ve uygun uluslararası/ulusal/eş finansman gibi en uygun fonu temin ederek, projeye uygun ortaklıkları hayata geçirmek,
- Birbirinden farklı ancak ortaklıklarıyla yüksek katma değer yaratacak, farklı ortaklıklar kurmak.

Kurumsallaşma

Projelerin başarılı sonuçlar elde etmesinin önkoşulu, doğru bir yapılanma ile kurgulanmış olmalarıdır. Proje ortaklarının etkin ve küme yönetim modeline uygun bir kurumsallaşma sağlamaları projenin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Kurumsallaşma modeli, bölgenin büyüklüğü ve iç dinamikleri ile bağlantılıdır. Kurumsallaşma ile elde edilen sinerji, aktörler arası iletişim, etkin yönetimi mümkün kılan norm ve değerler ve proje ortaklarının birbirlerine yönelik katkıları ile şekillenecektir.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda kurumsallaşma için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Triple helix ve hatta quadruple helix (dörtlü sarmal) modeline dayanan kamu-üniversite-sanayi-STK işbirliğini hedefleyen proje ortaklığı,
- Proje yönetiminin temel değer ve normlarının belirlenmesi (işbirliği kültürü, hesap verebilirlik, şeffaflık, faydanın paylaşımı gibi) ve bu doğrultuda kurumsallaşmanın yapılandırılması,
- Kümenin kurumsallaşması aşamasında kurumsal gelişimin, paydaşlar arasındaki rol dağılımının, yetki ve sorumlulukların tespiti,

- Kümelenmenin ekonomik, sosyal ve hukuki yapısının tespiti,
- Yatay ve çok boyutlu iletişim kanallarının oluşturulması, sürdürülebilir bilgi paylaşımı, bilgi üretimi ve dağıtımı için bu kanalların etkin bir şekilde kullanılması ve geliştirilmesi,
- Kurumsallaşmanın dijitalleşme ile birlikte kurgulanması ve süreçte yenilikçi ve akıllı teknolojilerin entegre edilmesi.

Yönetişim

Projelerde yönetim üç ana başlık altında değerlendirilebilir: Proje ortakları ve paydaşları, proje faaliyetleri ve geri bildirimlerle beslenen sürdürülebilir ve yeniden kurgulanabilir proje yönetimi. Bu noktada proje ortakları ve paydaşlarının, öngörülen triple helix modeli ile bağlantılı olarak farklı ekosistemlere ve yönetim modellerine sahip kurumların bir proje hedefi doğrultusunda bir arada yaşamaları ve işbirliği içerisinde yenilikçi bir proje kültürü yaratmaları öngörülmektedir. Yönetişim süreci proje faaliyetlerin planlanmasını, uygulanmasını ve koordinasyonunu içerdiği için, yönetim içerisinde proje ortakları ve paydaşlarının katılımları ile düzenlenen tüm toplantılar, çalıştaylar ve saha geri bildirimleri yönetimi destekleyen bilgi akışını üretmektedir. Organik Tarım Kümelenmesi için Yönlendirme Kurulu, Yürütme Kurulu ve Çalışma Gruplarının oluşturulması yönetim kalitesi açısından önem taşımaktadır. Birbirinden farklı ancak tamamlayıcı görevler üstlenen bu kurullar ve gruplar, yönetimin katılımcı, eşitlikçi ve açık olmasını sağlamaktadır.

Bununla birlikte, özellikle kırsal kalkınma odaklı tarım kümelenmelerinin oluşumunda yerel idarelerin proje içerisinde etkin rol almaları, kalkınma ajanslarının öncelikli kalkınma stratejileri ile uyumlu olarak projeye dâhil olmaları projenin başarısı ve sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Projenin tüzel kimliği ile bağlantılı olarak bu kurumların rolleri ve destekleri sürdürülebilecektir.

Proje faaliyetleri yönetim açısından iki başlık altında incelenebilir: Birincisi, proje faaliyetlerinin proje başvuru belgelerinden yer aldığı şekilde, zamanında ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi ve öngörülemez durumlarda proje faaliyetlerinin aksamaması için yapılacakların tanımlanmış olmasıdır. İkincisi ise, proje faaliyetlerinin projede belirtilen etki ve faydayı yaratması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve yönetim çerçevesinde proje faaliyetlerine yönelik ihtiyaç ve iyileştirme çalışmalarının alınan geri bildirimlere uygun olarak hayata geçirilmesidir.

Proje yönetiminin devam edebilmesi ve elde edilen deneyimler doğrultusunda yeni projelerin hayata geçirilebilmesi açısından tüzel kişiliğe sahip bir oluşumun tesis edilmesi mümkündür. Kurulacak bir dernek yapısı içerisinde tüm paydaşların temsil edilmesi (kamu kurumu, birlik-kooperatif, üniversite, özel sektör temsilcileri, STK'lar) sürdürülebilirlik açısından gerekli olduğu gibi, yeni projelerin hayata geçirilmesine de imkân verecektir.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda yönetim için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Proje ortakları ve paydaşlarının, öngörülen triple helix modeli ile bağlantılı olarak farklı ekosistemlere ve yönetim modellerine sahip kurumlar olarak bir arada yaşama, işbirliği ve yenilikçi proje kültürü yaratmaları,
- Proje faaliyetlerin planlanması, uygulanması ve koordinasyonuna yönelik etkinliklerle sahadan geri bildirimlerin toplanması ve yönetimi destekleyen bilgi akışının sağlanması,

- Kümelenme için Yönlendirme Kurulu, Yürütme Kurulu ve Çalışma Gruplarının oluşturulması ve yönetişimin katılımcı, eşitlikçi ve açık olmasının sağlanması,
- Kırsal kalkınma odaklı, tarım kümelenmelerinin oluşumunda yerel idarelerin ve kalkınma ajanslarının proje içerisinde etkin rol almaları,
- Proje faaliyetlerinin projede belirtilen etki ve faydayı yaratması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve yönetim çerçevesinde proje faaliyetlerine yönelik ihtiyaç ve iyileştirme çalışmalarının alınan geri bildirimlere uygun olarak hayata geçirilmesi,
- Proje yönetiminin devam edebilmesi ve elde edilen deneyimler doğrultusunda yeni projelerin hayata geçirilebilmesi açısından tüzel kişiliğe sahip bir oluşumun tesis edilmesi.

Savunuculuk

Projelerin etkin ve ortak fayda yaratacak şekilde gerçekleşmesinde savunuculuk ve lobi faaliyetleri de öneme sahiptir. Öncelikle bu tip faaliyetlerin, politika ve hukuk yapıcılar açısından değerli bir geri bildirim aracı oldukları unutulmamalıdır. Yerelde etki gruplarının oluşması, kırsal kalkınmayı teşvik edecek, deneyime dayalı bilginin karar verici merciler ile paylaşılmasını kolaylaştıracaktır. Öte yandan bu tip yapılanmalar, bölgenin ihtiyaçlarının dile getirilmesi, yeni projelerin gerçekleşmesini sağlayacak fon kullanım kapasitesinin artırılması ve fon akışının sağlanması açısından da katkı yaratmaktadır. Proje deneyimlerinin aktarımı, resmi raporlar ve bölgedeki proje çıktılarına içeren çalışmalar yolu ile bilgi akışı oluşturabilecektir.

Karar alıcı ve politika yapıcı mercilerin, proje etkinlikleri çerçevesinde ve projenin sürdürülebilirliğine katkı verecek şekilde iletişim içerisinde bulunması gereken paydaşlar; bölge temsilcileri, tüzel kişiliğe sahip proje sürecinde veya neticesinde kurulan dernek ve benzeri kuruluşlar ve proje ortaklarıdır. Açık, çok düzeyli ve etkileşimli bir iletişim modeli bölgeye ve ilgili sektörlere yönelik politika, teşvik ve yeniden yapılanma kararlarında kuşkusuz etkili olacaktır.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda savunuculuk için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Karar alıcı ve politika yapıcı mercilere yönelik geri bildirim araçlarının belirlenmesi,
- Karar alıcı ve politika yapıcı merciler ile etkin ve sürdürülebilir iletişim ve bilgi akışının sağlanması,
- Stratejik raporlar, geri bildirim sağlayan toplantı, kurul ve çalıştaylar gibi yöntemlerin tespit edilerek kırsal kalkınma hedeflerine uygun savunuculuk ve lobicilik becerilerinin geliştirilmesi,
- Proje sürecinde veya neticesinde kurulan dernek ve benzeri kuruluşların, savunuculuk faaliyetlerinde temsilci görevi üstlenmesi, bu tip faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması.

İzleme, Değerlendirme ve Öğrenme

Projelerin ve pilot projelerin başarılarının değerlendirilmesi ancak projenin başlangıç aşamasından tüm çıktılarının sunulduğu nihai noktaya kadar geçen proje yönetimi sürecinde yaratılan faydanın, ulaşılan hedef kitlenin ve elde edilen sürdürülebilirlik etki ve kapasitesinin ölçülebilmesi ile mümkün olacaktır. Projelerin başlangıç aşamasında bir ön değerlendirme yapılması ve projenin bölge dinamiklerine yönelik beklenti ve öngörülerinin yapılması, proje nihayetinde gerçekleştirilecek olan izleme, değerlendirme ve öğrenme açısından büyük önem taşımaktadır. Proje bittiğinde yapılacak olan değerlendirme ile karşılaştırmalı bir çalışma yürütülecek ve bu çalışma sonucunda elde edilen fayda ile başlangıç noktasındaki beklenti arasındaki ilişki gözlemlenebilecektir. Burada elde edilen fayda ile maliyet ve zaman arasındaki ilişki değerli bir göstergedir. Öte yandan projenin sürdürülebilirliğine yönelik izleme ve değerlendirme, yeni finansman kaynaklarına erişim, yeni işbirliği olanaklarının hayata geçirilmesi ve katma değeri yüksek proje tasarımı başlıkları çerçevesinde yürütülebilecektir. Öğrenme, proje kültürünün doğal çıktılarından biridir. Proje deneyimi başarılı olmuş ve başarılı olamamış örnekler üzerinden tüm paydaşlara bir öğrenme pratiği de sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ölçeklendirme ve tekrarlanabilirlik açısından izleme, değerlendirme ve öğrenmenin kilit bir rol üstlendiği söylenebilir. Bu faaliyetler, projeye yönelik geri bildirimlerin, raporlamaların, bilgi üretme ve kayıt altına alarak deneyim paylaşma eylemlerinin artması ile çeşitlendirilebilir. Öğrenme sürecinin toplumsal katkısının artırılması için farklı ortamlarda toplantılar düzenlenerek tüm paydaşların bu süreçten ve proje deneyimden faydalanması sağlanabilir. Bu, projenin sürdürülebilirliği açısından da gereklidir.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda izleme, değerlendirme ve öğrenme için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Ön değerlendirme çalışması ile hedeflerin ve beklenen etkilerin analiz edilmesi ve raporlanması,
- Proje süresince bilgi üretme, bilgi paylaşma, raporlama, kayıt, toplantı, geri bildirim mekanizmaları gibi izleme araçlarının hayata geçirilmesi,
- Proje sonucunda değerlendirme çalışması yapılması ve karşılaştırmalı beklenti, gerçekleşen çıktılar, maliyet, hedefler gibi başlıklarda analizlerin yapılması,
- Değerlendirmeye yönelik bilgi üretme araç ve platformlarının hayata geçirilmesi (raporlama, toplantı, web sayfası, vb.),
- İzleme ve değerlendirme süreçlerinde geribildirim sağlayacak araçların sunulması,
- Açık ve etkin iletişim, öğrenme ve paylaşım kanallarının öğrenme sürecinde tüm paydaşlara yönelik olarak kurgulanması,
- Öğrenme araçlarının, eğitim paketlerinin, en iyi deneyim paylaşımlarının tüm paydaşlara açık olması ve sürdürülebilir bir şekilde sunulması.

2. İşlevsel Çıktılar

Finansman ve Destek Mekanizmaları

Proje yönetiminin en hayati kısmını şüphesiz finansman oluşturmaktadır. Mali ve finansal konulara yönelik hassasiyetin iki çıkış noktası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, elde edilen fonların en etkin şekilde kullanılması ve en fazla faydayı yaratacak şekilde projelendirilmesi ihtiyacıdır. İkincisi ise, özellikle kırsal kalkınma ve tarım alanında kısıtlı fon olanaklarının genişletilmesi ve doğru projeler ile bölgeye yönelik fon akışının çeşitlendirilmesidir. Bu çerçevede yerel kurumlar ve kalkınma ajansları ile işbirliği içerisinde olunması, karar alıcı ve politika yapıcı mercilere yönelik bilgilendirme raporlaması ve etkinliklerinin süreklilik arz etmesi, ilgili ulusal ve uluslararası STK'lar ile iletişim içerisinde bulunulması ve ulusal ve uluslararası fonların takip edilmesi gerekmektedir. Kırsal kalkınma projelerinde eş finansman çözülmesi gereken bir konudur. Eş finansman, aynı proje finansmanına yönelik farklı kurumlardan tamamlayıcı mali desteği ifade etmekte olup eş finansmanın sağlanması halinde finansman kaynaklarının bütüncül kullanımı mümkün olabilmektedir.

Öte yandan, ilgili finansman kaynaklarının projeye yönelik kullanımında bölgenin ihtiyaçları ve gelişim stratejisiyle uyumlu ve sürdürülebilir program hedeflerinin belirlenmesi ve bu hedefler doğrultusunda nitelikli proje tekliflerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Fonlar yerel kalkınma ajansları tarafından yürütülebilir ve fonların açılımı gerek kâr amacı güden gerekse kâr amacı gütmeyen kurum ve işletmeleri kapsayacak şekilde geniş tutulabilir. Bu, iki konuda fayda sağlayacaktır; finansmandan yararlanan projelerin çeşitliliği ve dolayısı ile faydalanıcıların çeşitliliğinin sağlanması ve özel sektöre ve KOBİ'lere yönelik projelerle ekonomik kalkınmanın desteklenmesi. Proje başvuru sürecinde tüm başvuru sahiplerine yönelik ücretsiz teknik yönlendirme ve bilgilendirme hizmetlerinin verilmesi, proje hazırlama ve proje yönetimi konularında Yardım Masası hizmetlerinin yine yerel kurumlarca sağlanması, bölgeden gelecek başvuruların kalitesi açısından önem arz etmektedir.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda finansman için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Finansman kaynakları için tüm paydaşlar, ulusal ve uluslararası fon ve kurumlar, yerel kurumlar ve kalkınma ajansları ile işbirliği içerisinde olunması,
- Karar alıcı ve politika yapıcı mercilere yönelik bilgilendirme raporları ve etkinlikleri ile finansman için bilgiye dayalı altyapının sağlanması,
- Eş finansman için kurumlar arası bilgi paylaşımı, motivasyon ve işbirliği ortamının yaratılması,
- Bölgesel öncelik ve dinamiklere uygun finansman kullanımı ve proje fonu kurgulanması,
- Fonların yerel kalkınma ajansları ve yerel kurumlar tarafından yürütülebilmesi,
- Fonların açılımının gerek kâr amacı güden gerekse kâr amacı gütmeyen kurum ve işletmeleri kapsamaması,
- Proje başvurularında ve yazımında gerekli teknik desteğin sağlanması.

Politika Mekanizmaları

Katılımcı ve paylaşımcı bir proje ortamı, ancak bölgedeki tüm paydaşları kapsayıcı bir yaklaşımla sağlanabilmektedir. Bu yaklaşım projenin etkinliği, sürdürülebilirliği ve yapısal olarak kurumsallaşma yeteneği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu çerçevede projeye yönelik olarak bölgedeki tüm farklı paydaşlarla iletişim etkinliklerinin yapılması, görüş ve bilgi odaklı toplantıların gerçekleştirilmesi, sahadan sürekli geri bildirim alınması gerekmektedir. Aynı şekilde ulusal ve uluslararası düzeyde projenin hedef ve katkılarının paylaşılması, projede yer alan kurum ve oyuncuların elde ettiği sinerji ve faydanın anlatılması değerlidir. Yerel düzeyde ise politik ortamın projenin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu görülmektedir. Bu çerçevede yerel politik aktörler ile iletişim kurulması ve bilgi paylaşımı sağlanması, bu vesileyle proje önceliklerinin ve katkısının yerel yönetimlerce benimsenmesi gerekmektedir.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda politika için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Katılımcı, kapsayıcı ve paylaşımcı bir proje ortamının yaratılması,
- Bölgedeki politik aktörlerle, yerel yönetimlerle bilgi ve iletişim kanallarının açık olması ve düzenli geri bildirimlerle projenin tüm bu merciler tarafından benimsenmesinin sağlanması,
- Proje anlatısının, kümelenmenin paydaş ve ortakların proje katkısının ve projenin genel ve özel faydalarının bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde politik merci ve aktörlerle paylaşılması.

İşbirliği

İşbirliği kültürü ve proje kültürü birbirini tamamlayan unsurlardır ve projelerin gerek hayata geçirilmesi gerekse sürdürülebilirliği açısından en mühim konu başlıklarıdır. Projenin triple helix veya quadriple helix modelleri ile kurgulanması, etkin bir işbirliği modeli ile oluşturulması projenin uygulanması sürecinde olumlu sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır. Yerel merciler, yönetimler, kurum ve işletmeler, uluslararası finansman sağlayan kurumlar ve üniversiteler arasında bu tip bir işbirliğine gidilmesi halinde projenin etki alanı da genişlemekte ve işbirliği kültürünün yeşerdiği yeni bir ekosistem ortaya çıkmaktadır. Tasarımı ve uygulanması işbirliğine dayanan bu tip projeler, bölgedeki kamu kurumları, üniversiteler, araştırma kuruluşları, sivil toplum örgütleri, özel firmalar, birlik ve kooperatifler ile bireysel üreticilerin yer aldığı geniş kapsamlı bir ortak proje kültürü oluşmasına da imkân vermektedir.

Öte yandan önem verilmesi gereken bir diğer husus da bölgesel, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla sürdürülebilir iletişim ve bilgi kanalları kurmak ve bu doğrultuda işbirliği modellerini çeşitlendirerek kümelenmeyi geliştirmektir.

Özellikle kümelenme odaklı projelerde işbirliği üç düzeyde gözlemlenmektedir ve bu üç düzeyde işbirliği kültürünün ve olanaklarının geliştirilmesi kümelenmenin sürdürülebilirliği açısından gereklidir. İlk düzey kümelenme düzeyidir; burada kümelenme içerisinde yer alan kurum, kuruluş ve tüm paydaşlar arasında güven ve işbirliğini destekleyici bir yapı oluşturulmalıdır. İkinci düzey bölge içerisinde farklı kümeler ile işbirliğinin sağlanmasına ve farklı sektörler ve paydaşlar arasında bütüncül yatay projelerin gerçekleşmesine, birbirinden ilham alan başarı hikâyelerinin ortak bir proje birikimine katkı sağlamasına imkân verilmelidir. Üçüncü düzey ise ulusal ve uluslararası paydaşlarla kümelenme arasında ilişkilerin yönetilmesi ve işbirliğine yönelik model, projelendirme ve finansman olanaklarının araştırılarak geliştirilmesidir.

Uluslararası işbirliğini sadece finansman ile sınırlamak çok kısıtlı bir yaklaşım olacaktır. Zira bu tip projeler kırsal bölgelerde üç temel ekseninde katkı yaratmaktadır: Uluslararası işbirliği kültürünün yeşermesi, kazanılan deneyim ve özgüven ile uluslararasılaşma becerilerinin artması, birlikte çalışma süreçlerinde bilgi ve teknoloji transferinin hızlanarak yeni projelere ve finansman kaynaklarına erişimin mümkün hale gelmesi. Genel olarak gözlemlenen, kırsal kalkınma projelerinin çok çeşitli alanlarda uygulanabilir olması ve bu nedenle birbirinden farklı ancak birbirini sürdürülebilirlik açısından destekleyici projelerin devam eden süreçlerde hayata geçirilmesinin mümkün olacağıdır. Özellikle fon emilim kapasitesinin, yani bir bölgenin fon kullanma beceri ve ihtiyacının, yeni projeler ile yükselmesi, daha farklı ölçeklerde, uluslararası finansmanı öngören proje finansmanına erişim motivasyonunu da yükseltecektir. Bununla birlikte gerek ulusal gerekse uluslararası farklı paydaşlarla oluşturulacak projeleri besleyecek, deneyim, bilgi birikimi ve kalifiye istihdam kapasitesi bu tip uluslararası büyük ölçekli ve nispeten uzun süreli projeler neticesinde arttığı için, bölgenin proje ve finansmana erişim kapasitesi de gelişme göstermiş olacaktır.

Bu noktada elde edilen deneyimler doğrultusunda işbirliği için önerilen yol haritasının temel etkenleri şu şekilde özetlenebilir:

- Farklı paydaşlar arasında işbirliği ve ortak proje kültürünün geliştirilmesi,
- İşbirliği modellerinin çalışılması ve geliştirilmesi,
- Tüm paydaşlarla iletişim ve bilgi kanallarının açık tutulması ve işbirliği olanaklarını yaratacak platformların oluşturulması,
- Bölgesel, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla kümelenme odaklı işbirliğinin desteklenmesi,
- Kümeler ve sektörler arası yatay ve tamamlayıcı işbirliği olanaklarının geliştirilmesi,
- Proje deneyimlerinin, başarılarının paylaşılarak bölgede ve kümede işbirliği birikiminin oluşturulması.

Kapasite Geliştirme

UNDP (2009), kapasite geliştirmeyi bireylerin, kuruluşların ve toplulukların zaman içerisinde kendi gelişme hedeflerine ulaşabilmek için sahip oldukları beceri ve yetenekleri kazanma, güçlendirme ve sürdürülebilir kılma süreci olarak tanımlamaktadır. UNDP kapasite geliştirmeyi daha etkin ve sürdürülebilir performans, istikrar ve değişim ve yeniliklere uyum yeteneği çerçevesinde açıklamaktadır. Ayrıca, kapasite geliştirme süreçlerine yönelik kurumların geliştirdikleri cevapları kurumsal uyarlamalar ile kurum bazında yönetim becerilerinin ve rollerinin geliştirilmesi, liderlik, bilgi yönetimi ve hesap verebilir olma başlıkları altında özetlemektedir. Esasen, kapasite geliştirme etkileşimi yüksek bir gelişim sürecidir ve bu süreç sonunda kurumların içerisinde buldukları ekosistemde gerekli kararları alabilme, bu kararlar doğrultusunda proje ve programları uygulayabilme performansına odaklanmaktadır.

Kurumsal kapasite geliştirme, kümelenme projelerinin doğal sonuçlarından biridir. Projenin ilk döneminde özellikle proje yapısının ve işbirliği modelinin öncelikli sonuçlarından biri olan kapasite geliştirme, genel olarak projede yer alan kurumların deneyim ve kapasite kullanım becerileri ile şekillenen, etkileşimli bir öğrenme süreci olarak tanımlanabilir. Projenin son döneminde ise kapasite geliştirme proje çıktılarında biridir ve oluşturulan kümelenmenin tüzel kişiliği ile ilintili

olarak sürdürülebilirlik için en önemli etmenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Kurumsal kapasite geliştirme etkinliği; proje ortaklarının kümelenme süreç yönetiminde, vizyon geliştirme ve proje faaliyetlerini etkin olarak geliştirmede, projenin uygulama ve nihai olarak denetleme ve değerlendirme işlemlerinde gözlemlenebilmektedir. Kurumsal kapasitenin gelişmesi kümelenme yönetimi ve proje yönetimi açısından gereklidir. Öte yandan, projenin ekosistemini oluşturan tüm paydaşlar için karşılıklı güvene dayanan bir işbirliği ortamının elde edilmesini desteklemektedir. Kapasite geliştirme faaliyetleri; kurumsal kapasite geliştirmeye yönelik destekleyici ve eğitici belge ve raporları, teknik donanım ve eğitimleri, sektörel etkileşimlere imkân veren fuarlara, yurtiçi ve yurtdışı teknik gezilere katılımı, mevcut ve potansiyel taşıyan işbirliği ağlarının yeteneklerinin geliştirilmesini, yatay ve çok düzeyli açık iletişim kanallarının paydaşlarca kullanımını içermektedir.

Bu çerçevede kurumsal kapasite geliştirme başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projeye yönelik kurumsal kapasite geliştirme tanımının yapılması, süreç ve hedeflerin belirlenmesi,
- Proje çerçevesinde kurumların rollerinin ve sorumluluklarının tanımının yapılması ve bu doğrultuda ihtiyaç duyulan, liderlik, bilgi yönetimi gibi kapasite geliştirme başlıklarının tespit edilmesi,
- Kapasite geliştirme materyallerinin, eğitimlerinin ve teknik destek içeriğinin hazırlanması,
- Sektörel etkileşimlere imkân veren fuar, yurtiçi/yurtdışı teknik gezilere katılımın proje finansmanı içerisinde bütçelendirilmesi,
- Kapasite geliştirmeye yönelik bilgi paylaşımının ve bilgi yönetiminin sağlanması,
- Paydaşların ve kurumların kapasite geliştirme ihtiyaçları çerçevesinde eğitim verilmesi ve sürdürülebilir etki için kapasite geliştirmeye yönelik etkin iletişiminin desteklenmesi,
- Proje ortaklarının ve kümelenmenin tüzel kişiliğinin hesap verebilirlik ve güven başlıklarına yönelik kapasite geliştirme becerilerinin artırılması.

3. Toplumsal Çıktılar

Kültürel ve Sosyal Alanlar

Kırsal kalkınma odaklı kümelenme projelerinin katma değerlerinden birini de kültürel ve sosyal gelişim oluşturmaktadır. Genellikle ekonomik ve sektör bazlı yaklaşımlarla açıklanan ve incelenen kümelenme projeleri kapsayıcı büyüme çerçevesinde değerlendirilebilir. Kümelenme ile oluşturulan ekonomik modelin bölgede sosyal ve kültürel gelişime katkıda bulunması beklenmektedir. Neticede, kümelenme tarafından oluşturulan ve paylaşılan ekonomik değerın sosyal ve kültürel sonuçlar doğurması kaçınılmazdır.

Bununla birlikte oluşturulan projelerde kültürel ve sosyal alanlara yönelik sonuçların iyileştirilebilmesi için bazı hususların dikkate alınması tavsiye edilebilir:

- Kümelenme projelerinde sosyal iyileştirme ve gelişme odağının da bulunması (bölge refahının artırılması, yoksullukla mücadele gibi),
- Bölgenin sosyal gelişme ihtiyaçlarına cevap vermesi (istihdam, eğitim gibi),
- Sosyal ve kültürel paylaşımı mümkün kılan iletişim ve paylaşım alanları yaratması,
- Tüm paydaşları düşünerek katılımcı ve kapsayıcı bir sosyal yaklaşım oluşturulması,
- Sosyal değerler ve etik kavramlarının kümelenme yönetişimi tarafından benimsenerek uygulanması,
- Kadın ve genç istihdamını desteklemesi, eğitim ve sosyal gelişim araçlarını içeren bütçe kalemlerinin projeye eklemesi,
- Sorumlu istihdam düşüncesiyle faydalanıcıların meslek içi eğitimlerini ve kişisel gelişimlerini destekleyen programları proje içerisinde bütçelendirmesi,
- Sosyal inovasyon projeleri ile sürdürülebilir, yenilikçi ve sosyal fayda yaratan faaliyetlerin geliştirilmesi,
- Proje ile yaratılan yenilikçi, kapsayıcı, şeffaf ve paylaşımcı kültürün sadece projenin işbirliği çerçevesinde değil bölge genelinde de bir iş kültürü olarak benimsenmesi,
- Bölgenin kültürel gelişimini destekleyen alt proje çıktılarının projelerde katma değer olarak hayata geçirilmesi.

Toplumsal Cinsiyet

Kırsal kalkınmada kadınların ekonomik olarak güçlenmesi büyük önem taşımaktadır. Proje kapsamında toplumsal cinsiyet odaklı bir yaklaşım benimsenmesi gerek sosyal gelişme gerekse kümelenme tarafından oluşturulacak katma değer açısından hassas bir konudur. Kırsal bölgelerde tarım kültürünün bir parçası olarak kadın işgücü bu çerçevede değerlendirilmelidir. Kadının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği değer ve normlarına uygun olarak yaratılan ekonomik faydanın genişletilmesi, proje kaynaklarının kullanımı, proje faaliyetlerinin tasarlanması, projenin çevresel etki ve iyileştirme hedeflerinin belirlenmesi gibi çeşitli aşamalarda hayata geçirilmelidir. Bu noktada kadın girişimcilerin projenin triple helix iş modeli içerisinde ve oluşturulan kümelenme modelinde desteklenmesi ve cesaretlendirilmesi de önem taşımaktadır. Kadınların projeye katılımlarının artırılması, kadın işgücüne yönelik mesleki ve kişisel gelişim eğitimleri ile tarım

kümelenmesindeki rollerinin geliştirilmesi, kümelenmenin tüzel yapısı içerisinde kadın temsilcilerin desteklenmesi bu açıdan önemli adımlardır.

Bu çerçevede toplumsal cinsiyet başlığı altında projelerde bulunması gereken aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

- Proje kurgusunda, değerlendirilmesinde ve başlangıç aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alınması, projelere anaakımlaştırılması ve bu çerçevede uygulamaya gidilmesi,
- Proje işbirliği yapısında ve kümelenme modelinde kadınların katılımının desteklenmesi ve paylaşımcı, katılımcı, eşitlikçi proje yönetimi çerçevesinde tüzel yapılanmalarda kadın paydaşlara yer verilmesi,
- Kadın işgücünü geliştiren eğitimlerin ve kadının ekonomik katılımını artıracak faaliyetlerin bütçelendirilmesi,
- Kadın girişimciliğini destekleyen proje faaliyetlerinin bütçelendirilmesi,
- Projenin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen çıktıları, yayınları ve etkinlikleri ile bu konunun kültürel ve sosyal gelişmenin öncü hedeflerinden biri olarak bölge dinamikleri içerisinde sunulması ve bu alanda bilgi üretilerek, karar alıcı ve politika yapıcı merciler ile paylaşılması,
- Projenin ve kümelenmenin sürdürülebilirliği aşamasında gelecek projelerde ve finansman kaynaklarının dağılımında toplumsal cinsiyet eşitliği başlığının stratejik öncelikler içerisinde belirlenmesi.

4. İş Odaklı Çıktılar

İş Zekâsı

İş zekâsı ölçeklendirme sürecinde veri odaklı çalışmaları içermektedir. Bu çerçevede verinin toplanması, depolanması, analiz edilmesi, gerekli erişim yetkilerinin tayin edilmesi ve verinin işlenmesi iş zekâsı faaliyetleridir. İş zekâsı faaliyetlerinin etkinliği pilot uygulamalar ile artırılabilir. İş zekâsı etkinlik ve verimlilik analizleri gibi konularda, kümelenmeye yönelik nicel karar destek sistemleri açısından stratejik önem taşımaktadır.

Tarımda veri kullanımı, akıllı tarım veya hassas-dijital tarım olarak adlandırılan tarım teknolojileriyle geliştirilmiş iş modellerinin kalbini oluşturmaktadır. Kırsal kalkınma ve tarım kümelenmelerinde veri kullanımı genellikle veri teknolojileri, büyük veri analizleri ve karar alma süreçlerine verinin entegrasyonu gibi konularda teknolojik ve bilgiye dayalı altyapı ve donanım sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Günümüzde verinin ekonomik değerinin olduğu da unutulmamalıdır. Mobil ağların yaygınlaşması ile birlikte veriye dayalı hizmetler operatörlerin çiftçi paketleri içerisinde yer almaya başlamıştır. Tarımda veriye dayalı iş zekâsı faaliyetleri üretim, üretim girdileri, üretim ve süreç inovasyonu, pazarlama, değer zinciri yönetimi, tüketici verilerinin pazarlama için kullanılması gibi çeşitli alanlarda uygulanabilmektedir. Tarım kümelenmelerinde iş zekâsının kullanılması ile kümelenmenin ekonomik potansiyeli ve rekabet gücü yükselecektir. Özellikle iş zekâsının kullanımı ile veri odaklı ve/veya veri kaynaklı stratejik kararların alınması ve paydaşlar arasında veriye dayanan ekonomik büyüme ve iş modellerine yönelik bilgi ve deneyimin paylaşılması, uzun vadede kümelenme içerisinde açık bir inovasyon sisteminin gelişmesine de imkân verecektir.

Bu çerçevede iş zekâsı başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projeye yönelik iş zekâsı altyapısının proje tasarımına eklenmesi,
- İş zekâsı faaliyetlerine yönelik teknolojik altyapı maliyetinin proje bütçesine eklenmesi,
- İş zekâsı uygulamalarının kümelenme içerisinde öncelik olarak benimsenmesi ve hayata geçirilebilmesi için bilgi paylaşımı ve eğitimlerin geliştirilmesi,
- İş zekâsı uygulamalarına yönelik istihdam bütçesinin proje içerisinde yer alması,
- İş zekâsı ve veri temelli iş modellerinin ve başarı hikâyelerinin paydaşlar ile paylaşılması,
- İş zekâsı ve veri odaklı yöntemlerin yönetim ve stratejik karar alma mekanizmalarına dâhil edilmesi,
- Veri odaklı ekonomik büyüme kültür ve dinamiklerinin kümelenme tarafından benimsenmesi.

Değer Zinciri/İş Geliştirme

Kırsal kalkınma ve kümelenme odaklı çalışmalarda değer zinciri yaklaşımı ve bu yaklaşım çerçevesinde geliştirilmiş iş geliştirme stratejileri, kümelenmenin bölge üzerindeki etkisi açısından belirleyici olmaktadır. Değer zinciri yaklaşımı kapsayıcı büyümeyi desteklemekte, orta vadede farklı paydaşlar arasında işbirliğini güçlendirmekte ve özellikle küçük aile işletmelerinin pazara erişimini kolaylaştırmaktadır. Değer zinciri yaklaşımını benimseyen tarım kümelenmelerinde triple helix modeli çerçevesinde kamu, özel sektör, STK ve/veya üniversite işbirliği modelleri de desteklenmektedir. Değer zinciri, bölge içerisinde geliştirilmiş ve genişletilmiş ticari ilişkiler dışında

işbirliğini ve inovasyonu da tetiklemektedir. Yine değer zinciri yaklaşımı ile ortaya çıkan yenilikçi iş modelleri, kümelenme içerisindeki eksik oyuncuların tamamlanmasını da mümkün kılmaktadır.

Bu çerçevede değer zinciri başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projeye yönelik değer zinciri yaklaşımının proje tasarımına eklenmesi,
- Bölgenin değer zinciri haritasının çıkartılması ve ilgili tüm paydaşların tespit edilmesi,
- Yenilikçi iş modelleri ve kapsayıcı değer zinciri yaklaşımı ile mikro ve küçük ölçekli tarım işletmelerinin rekabet gücünün yükseltilmesi ve pazara erişim yeteneklerinin geliştirilmesi,
- Değer zinciri içerisinde işbirliği ve iletişimi destekleyecek kanalların oluşturulması.

Tanıtım, Pazarlama ve Markalaşma

Ölçeklendirme çalışmalarında tanıtım, pazarlama ve markalaşma pilot projelerdeki başarılı yöntemlerin uyarlanarak yeni bölgenin markalaşma sürecine katkıda bulunulması açısından önem taşımaktadır. Özellikle kırsal kalkınmaya yönelik kümelenme projelerinde yerel üretim ve kültürel birikimlerin marka değeri taşıdığı ve buradan hareketle yerel değerler üzerinden pazarlama, tanıtım ve markalaşma stratejilerinin geliştirilmesi vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede tanıtım, pazarlama ve markalaşma başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Pilot proje deneyim ve uygulamalarından yola çıkarak, tanıtım, pazarlama ve markalaşma stratejilerinin yerel dinamikler dikkate alınarak hazırlanması,
- Kümelenmenin kurumsal temsilcisi de dâhil olmak üzere tüm paydaşların tanıtım, pazarlama ve markalaşmadaki rollerinin ve sorumluluklarının, katkı ve beklentilerinin tespit edilmesi,
- Bölgenin kültürel birikimi ile ilintili olarak bölgenin üretim ve markalarına yönelik bir yaklaşım, düşünsel altyapı ve söylem geliştirilerek, tüm tanıtım, pazarlama ve markalaşma sürecinde belirlenen bu kavramların sürdürülebilir ve uygulanabilir olması,
- Tanıtım materyallerinin (reel ve dijital) hazırlanması (broşürler, tanıtım filmleri, görseller, web sitesi gibi),
- Tanıtımda kullanılacak başarı hikayelerine yönelik belgesel film çekimleri, sempozyum, toplantı gibi etkinlikler düzenlenmesi,
- Forumlar ile tüm paydaşların (yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası) tanıtım, pazarlama ve markalaşmaya yönelik katkı ve katılımlarının sağlanması,
- Bölgesel markaların oluşturulması, markaların belirlenerek tescil edilmesi,
- Bölgesel ürünlere yönelik coğrafi işaret başvurularının yapılması,
- Tanıtım, pazarlama ve markalaşma platformlarının (reel ve dijital) hazırlanması ve hayata geçirilmesi,

- Yeni pazarlara açılım için pazar araştırmalarının yapılması, e-ticaret ve m-ticaret strateji ve araçlarının proje bütçesi içerisinde konumlandırılması,
- Yeni pazar ve rakiplere yönelik rekabet istihbaratı çalışmalarının yapılması,
- Yerel düzeyde kümelenme paydaşlarının beceri ve yeteneklerinin geliştirilebilmesi için tanıtım, pazarlama ve markalaşmaya yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin proje içerisinde bütçelendirilmesi,
- Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve bu çerçevede yerel pazara yönelik kültürel kimlik çerçevesinde etkinliklerin, fuar, panayır, vb. düzenlenmesi,
- Bölgesel, ulusal, uluslararası fuar ve toplantılara katılım sağlanması,
- Ürünlere, firmalara ve etkinliklere yönelik katalog oluşturma çalışmalarının yapılması.

İnovasyon (Yenilikçilik)

Ölçeklendirme modelinde her pilot projede en az bir inovasyon boyutu aranmalıdır. Kırsal kalkınma ve özellikle tarım ve gıda değer zinciri ekseninde gerçekleşen kümelenme modellerinde, kümelenme içerisinde yer alan oyuncuların, triple helix modeline atıfla, yaratılan yeni ekosistem içerisinde yenilikçilik kapasitelerinin artması beklenmektedir. Yenilikçilik temel olarak ürün bazında iyileştirme ve geliştirme çalışmaları ile bağdaştırıldığı halde, özellikle tarım ve gıda kümelenmelerinde süreç inovasyonu, yönetimsel, pazarlama, finans, uluslararası pazarlara açılım, yeni teknoloji kullanımı gibi çeşitli alanlarda da yenilikçilik kabiliyetlerinin arttığı görülmektedir. Elbette bu noktada projenin etki alanı, hedef grubu ve yaratacağı kümülatif yenilikçilik dalgası, projenin ölçeği ile ilişkili olacaktır. Öte yandan, dikkate değer bir diğer husus da sosyal inovasyondur. Yenilikçi uygulamaların, teknoloji ve süreçlerin hayata geçirilmesi kırsal alanda sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel gelişimin de sağlanması sonucunu beraberinde getirecektir. Özellikle turizm, tarım, gıda ekseninde yeni bir sosyal inovasyon ekosisteminin ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır. Sosyal inovasyon, temelde yenilikçi uygulama ve projelerin sosyal fayda ve katkı yaratmak üzere yeniden kurgulanması ile ortaya çıkmaktadır. Sosyal inovasyon ekosisteminin en önemli özelliği bireysel gelişime destek olması ve triple helix gibi farklı sistemleri temsil eden ana oyuncuların işbirliğinde gelişen proje süreçlerinde toplumsal fayda ve katkıların sürdürülebilirliğine destek olmasıdır.

Bu çerçevede inovasyon başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projeye yönelik yenilikçilik yaklaşımının proje tasarımına eklenmesi,
- Projenin yenilikçilik stratejisinin belirlenmesi, hedef inovasyona (ürün, süreç, pazarlama gibi) uygun faaliyet ve çıktılarının tespit edilmesi,
- Pilot proje deneyimlerine dayanarak kümelenmede yer alan firmaların ve yerel paydaşların inovasyon kapasitelerini yükseltecek eğitim, danışmanlık gibi öğrenme sürecine ilişkin faaliyetlerin proje bütçesi içerisinde finanse edilmesi,
- Projelerde inovasyona yönelik iş modellerinin uygulanması ve bu çerçevede en iyi deneyimlerin paylaşılması,

- Giriřimciliđin ve yenilikçi iř fikirlerinin desteklenmesi,
- Yenilikçi teknoloji kullanımının desteklenmesi,
- Sosyal inovasyon uygulamalarının bölgesel önceliklere ve ihtiyaçlara göre uyarlanması ve hayata geçirilmesi,
- İnovasyon süreçlerinin izlenmesi, raporlanması ve sürdürülebilirlik faaliyetlerinde inovasyon başlığının eklenmesi.

Uluslararasılaşma

Pilot projelerin uluslararasılaşma becerilerinin ölçeklendirme çalışmaları ile yeni projelere aktarılması üç başlık altında incelenebilir: Kapasite geliştirme, pazarlama ve uluslararası yeni ticaret olanaklarının tespiti, teknoloji ve know-how transferi. Kapasite geliştirme çerçevesinde yurtdışı teknik gezileri, yurtdışı fuar katılımları, uluslararası paydaşlarla ilişkilerin yürütülmesi ve tanıtım faaliyetlerinin yönetimi ele alınabilir. Uluslararası yeni ticaret olanaklarının tespiti ve pazarlama ise yeni pazarlara açılmayı içermektedir. Teknoloji ve know-how transferi ise uluslararası ortaklardan alınan teknoloji ve bilgi, üretim yöntemi transferi faaliyetlerini içermektedir.

Genel olarak kırsal kalkınma projelerindeki en büyük sorun projelerin bölge dışına erişimlerinin kısıtlı olmasıdır. Özellikle üretim, ticaret ve teknoloji gibi kalemlerde bu tip uluslararasılaşma becerilerinin bölge genelinde ve kümelenme paydaşları üzerinde yarattığı katma değer projenin önemli çıktılarından biri olarak kabul edilmektedir.

Bu çerçevede uluslararasılaşma başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar řu şekilde özetlenebilir:

- Projenin uluslararasılaşma stratejilerinin üç başlık altında belirlenmesi: Kapasite geliştirme, ticaret ve pazarlama , teknoloji ve know-how transferi,
- Kapasite geliştirmeye yönelik uluslararası etkinlik, fuar, toplantı vb. tespit edilmesi ve katılımların planlanması,
- Uluslararası pazarlara açılım stratejilerinin tespit edilmesi, bu stratejiler doğrultusunda pazar araştırmalarının yapılması ve gerekli faaliyetlerin hayata geçirilmesi,
- Bölgenin kalkınması, kümelenmenin rekabet gücü ve paydaşların inovasyon kapasitelerinin arttırılması hedefleri doğrultusunda teknoloji transferine yönelik uluslararası eylem planının oluşturulması, uluslararası tedarik sağlayıcılar ile temasa geçilmesi,
- Know-how transferine yönelik olarak uluslararası eylem planının oluşturulması, uluslararası tedarik sağlayıcılar ile temasa geçilmesi,
- Uluslararasılaşmaya yönelik becerilerin, deneyim ve en iyi proje örneklerinin çıktılarından ve yöntemlerinin paylaşılması için gerekli eğitimlerin düzenlenmesi, materyallerin hazırlanması, raporlamaların hazırlanması,
- Uluslararasılaşma faaliyetlerine yönelik paydaş görüş, öneri ve ihtiyaçlarını kapsayan forumların düzenlenmesi.

5. Destekleyici Çıktılar

Çevre

Ölçeklendirmede çevreye yönelik faaliyetlerin pilot projeden yeni yapılacak projelere uyarlanmasında dikkat edilmesi gereken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi projenin odağının çevre olup olmadığıdır. Eğer pilot projenin ana konusu çevre değilse, çevre ölçeklendirmede destekleyici faktörler arasında değerlendirilmekte ve her projede, mutlaka projenin başarı kriterleri arasında yer almaktadır. Kırsal kalkınma odaklı tarım kümelenme projelerinin tümünün çevreyi koruyan, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına dayanan bir tarımsal üretim modeli içermesi beklenmektedir. Projenin ekolojik etkileri kısa, orta ve uzun vade projeksiyonlarla tespit edilmeli ve değerlendirilmelidir. Projenin çevresel etkilerinin ortadan kaldırılarak veya azami ölçüye indirilerek gerçekleştirilmesi için yenilikçi teknolojilerin uygulanması da bu bağlamda incelenebilir. Yine bu bağlamda iklim değişikliğine yönelik ölçütler de ölçeklendirme çalışmaları içerisinde değerlendirilmektedir.

Ölçeklendirme çalışmalarında çevre başlığında ele alınacak ikinci husus ise proje çıktısı olarak çevre konusunda farkındalık artırılması, eğitim, bilgi birikimi ve deneyimin aktarılması, bunlara yönelik bilgi üretimi, iletişim kanallarının ve çok paydaşlı platformların yapılandırılması, paydaşlar arası işbirliği ortamının sağlanması ve çevre için uygulanan önlem ve yöntemlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Bu çerçevede çevre başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projenin çevresel etki analizinin yapılması,
- Kırsal kalkınma odaklı tarım kümelenme projelerinin tümünün çevreyi koruyan, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına dayanan bir tarımsal üretim modeli içermesi,
- Projenin çevre üzerindeki ekolojik etkilerinin kısa, orta ve uzun vade projeksiyonlarının yapılması,
- İklim değişikliğine yönelik projeksiyonlara yer verilmesi,
- Yenilikçi teknoloji ve yöntemlerin çevre odağında projeye eklenmesi,
- Çevre konusuna yönelik farkındalık artırılması, eğitim, bilgi birikimi ve deneyimin aktarılmasına yönelik bilgi üretilmesi,
- Çevre odaklı iletişim kanallarının ve çok paydaşlı platformlarının yapılandırılması, paydaşlar arası işbirliği ortamının sağlanması ve çevre için uygulanan önlem ve yöntemlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması.

Sürdürülebilirlik

Projelerin ölçeklendirilebilmesini sağlayan en önemli unsur sürdürülebilir olmaları ve sürdürülebilirlik prensibine dayanan bir strateji ile kurgulanmış olmalarıdır. Sürdürülebilirlik genel olarak çevresel etkiler ile bağdaştırılmakla birlikte, kırsal kalkınma odaklı kümelenme projelerinde sürdürülebilirlik kümenin kurumsal kimlik kazanması ile de ilintilidir. Öte yandan projelerin sürdürülebilirliğinin önündeki en büyük engelin yeterli ve devam niteliğindeki projelere yönelik finansman kaynaklarının sürdürülebilirliğinin oldukça güç olmasıdır. Sürdürülebilirlik çevre, finansman, kurumsallaşma, iş

geliştirme, Ar-Ge ve yenilikçilik bağlamında değerlendirilebilmektedir. Pilot projelerde karşılaşılan sorunlar ve proje süresince elde edilen geri bildirimler çerçevesinde sürdürülebilirlik çözümleri üretilmiş ise, bu çözümlere yönelik yöntem, süreç ve sonuçların ölçeklendirme projelerinde yeni bölgenin dinamiklerine uyarlanarak hayata geçirilmeleri mümkündür.

Bu çerçevede sürdürülebilirlik başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projenin sürdürülebilirlik stratejisinin belirlenmesi,
- Sürdürülebilirlik analizlerinin çevre, finansman, kurumsallaşma, iş geliştirme, Ar-Ge ve yenilikçilik başlıklarında yapılması,
- Karşılaşılan sorunlar ve proje süresince elde edilen geri bildirimler çerçevesinde elde edilen sürdürülebilirlik çözümlerinin ve yöntemlerinin uyarlanması.

Diğer Politika Alanları ile Etkileşim

Projenin politika etkileşiminin ana politikalar, çevre politikaları ve etkileşimli politikalar olmak üzere üç eksende incelenmesi ölçeklendirme sürecinde sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Her proje kendi politika alanı dışında farklı politika alanlarında da etki yaratacaktır. Bu etkilerin analizi, proje çıktılarının iyileştirilmesi ve olumlu dalgalarının farklı alanlarda da izlenebilmesi anlamına gelecektir. Ana politika alanları; tarım, kırsal kalkınma ve çevre politikalarıdır. Çevre ekseninde yer alan politikalar; sanayi, enerji, tabii kaynaklardır. Etkileşimli politika alanları ise sosyal politikalar, eğitim, inovasyon ve teknolojidir. Bu üç eksende projenin etkileşimlerinin tespit edilmesi, eş finansman, yeni işbirliği ve ortak proje olanakları ve farklı platformlarda farkındalık ve tanınırlık sağlanmasını mümkün kılacaktır.

Bu çerçevede diğer politika alanları ile etkileşim başlığı altında projelerde bulunması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Projenin etkileşimde olduğu politika alanlarının analizi,
- Projenin etki analizinin politika bazında yürütülmesi,
- Ölçeklendirme aşamasında pilot proje çıkarımları doğrultusunda etkileşimdeki politika alanlarından elde edilecek eş finansman, yeni işbirliği ve ortak proje olanaklarının tespiti,
- Diğer politika eksenlerinde farklı platformlarda farkındalık ve tanınırlık sağlanması.

SONUÇ

GAP Organik Tarım Küme Projesi, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) tarafından, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) teknik desteğiyle 2009-2018 döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu projenin örnek yapısı, bölgeye ve paydaşlara yönelik katkısı, gerek ana projenin yapısal modelinin gerekse pilot projeler ile yakalanan ivme ve katkının ölçeklendirilerek tekrarlanmasını mümkün kılmaktadır.

Ölçeklendirme esasen ana projeden hareketle, gerçekleştirilecek olan pilot projelerde belirlenen hedefler doğrultusunda bir önceki projelerde elde edilen başarılı çıktılar, belirlenen coğrafi bölgede tekrarının sağlanması üzerine inşa edilen bir modeldir. Bu çerçevede uyarlanacak olan projelerin, hedeflenen bölgenin iç dinamikleri ile uyumlu olması ve yaratılacak olan işbirliği modelleri ile uyarlama süreçlerinin en yüksek fayda yaratacak şekilde kurgulanması önem taşımaktadır.

Bu araç seti; ilgili literatür taraması yapılarak ve GAP Organik Tarım Küme Projesi'nde elde edilen çıktılara yönelik analizlerden yola çıkarak bir Ölçeklendirme Yol Haritası sunmaktadır. Bu yol haritası, projelerin ölçeklendirilmesinde bir rehber olarak kullanılabilir. Bu yol haritası ile başarılı projelerin farklı coğrafyalarda, daha geniş ve farklı gruplara uyarlanması ve elde edilen yöntemlerin yeni hedef grubun dinamiklerine göre uygulanarak, katma değerli sonuçların elde edilmesi mümkün olacaktır. Yol haritası çıktıları ile ölçeklendirmede bir kontrol listesi üzerinden ilerlenebilecektir.

Ölçeklendirme ve tekrarlanabilirlik ana projelerin sürdürülebilirliğini ve pilot projelerin yeniden yapılandırılarak gerçekleştirilebilmesini sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında GAP Organik Tarım Küme Projesi gibi uluslararası işbirliğine dayanan projelerin paydaşlar, fayda ve katkılar açısından çok boyutlu bir yapı sunması iki konuda önem taşımaktadır. Birincisi projelerin ölçeklendirilerek tekrarlanması kırsal kalkınmada sürdürülebilirliğin yakalanmasına hizmet edecektir ve ikinci olarak tarım odaklı bölgesel projelerin geliştirilmesi için değerli bir örnek teşkil edecektir.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında "Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti"nin bu alandaki çalışmaların sayısının artmasında ve bölgesel kalkınmanın geliştirilmesine katkı sağlayacak politikaların belirlenmesinde yol gösterici olması hedeflenmektedir.

EK 1:

GAP ORGANİK TARIM DEĞER ZİNCİRİ PİLOT UYGULAMALAR MALİ DESTEK PROGRAMI

	Pilot Proje Adı	Uygulayıcı Kurum/ Kuruluş	Proje Faaliyetleri
1	Organik Ürün Semt Pazarı	Eyyübiye Belediyesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin kurulması ve hazırlık çalışmaları 2. Organik pazarların kurulması 3. Organik ürün büfelerinin alınması 4. Yaklaşık 50 esnafa organik ürün pazarlama eğitimi 5. Örnek organik pazarların ziyareti 6. Hijyenik gıda eğitimleri 7. Tanıtım faaliyetleri
2	Şanlıurfa'da Organik Zeytin Üretiyor, Geleceğe Umutla Bakıyorum	Harran Üniversitesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ofisinin kurulması 2. Organik zeytin üretimi yapan çiftçilerle toplantı (Projenin tanıtılması, proje bünyesine alınacak organik sertifikası müteşebbis belgesi 1 yıllık olan çiftçilerin belirlenmesi ve organik tarıma geçiş aşamasında olan çiftçilerin belirlenmesi) 3. Eğitim faaliyetleri (Modern zeytincilik teknikleri; organik zeytin yetiştirme teknikleri; organik tarımda hastalık ve zararlı kontrolü; organik tarımda bitki besleme ve toprak verimliliği uygulamaları; organik ürünlerde, özellikle organik zeytinyağında markalaşma; organik yetiştirilen zeytinlerin salamura ve zeytinyağı olarak pazarlanma olanakları) 4. Harran Üniversitesi bünyesinde kurulan zeytinyağı tesisinin organik ürünleri işleyerek organik tesis haline dönüştürülerek organik zeytinyağı elde edilmesi 5. Organik zeytin yetiştiriciliğinde verim ve kaliteyi artırıcı faaliyetler 6. Organik zeytin ve zeytinyağında markalaşma faaliyetleri 7. Organik zeytin ve zeytinyağında pazarlama faaliyetleri 8. Kontrol ve sertifikasyon işlemlerinin yaptırılması (Sözleşmelerin imzalanması) 9. Yerinde görme faaliyetleri (Çiftçilerin yurtiçi ve yurtdışı organik tarım fuarlarına götürülmesi; çiftçilerin yurtiçi ve yurtdışı organik ürün işleme ve pazarlama firmalarına götürülmesi; çiftçilerin yurtiçi ve yurtdışındaki modern zeytincilik, zeytin ve zeytinyağı üretimi yapan işletmelere götürülmesi) 10. Görünürlük faaliyetleri 11. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri

Beklenen Çıktılar	İlçesi
<ul style="list-style-type: none"> Organik ürün pazarları kuruldu. Organik ürün büfeleri kuruldu. Organik ürünlerin pazardaki payında artış sağlandı. Organik ürün satış eğitimleri verildi. Hijyenik gıda eğitimleri verildi. 	Eyyübiye, Şanlıurfa
<ul style="list-style-type: none"> Üretilecek zeytin ve zeytinyağının markalaşmasına katkıda bulunulacaktır. Organik tarım programında okuyan öğrencilerin uygulamaları yerinde görmesi ve ileride istihdam olanaklarının yaratılması sağlanacaktır. Proje ile bölgenin sahip olduğu organik zeytin yetiştirme potansiyelinin nasıl bir karlı üretim şekli haline dönüştürülebileceği, modern organik zeytin yetiştirme ve zeytinyağı elde etme teknikleri kullanılarak çiftçilere uygulamalı gösterilmiş olacaktır. Organik tarımın üreticiden tüketiciye kadar tüm kesimler tarafından daha iyi anlaşılması sağlanacak ve bölge için önemli bir üretim şekli olduğu, diğer ürünlerde de nasıl gerçekleştirilebileceği anlatılacaktır. Üniversite, kamu, araştırma enstitüleri ve üreticiler arasında gerçekleştirilen örnek bir işbirliği projesi olacaktır. Organik ürün talep eden ülkelerin bölge potansiyelini görerek bölgede yatırım yaptıkları takdirde para kazanabilecekleri gösterilmiş olacaktır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe Müdürlüklerinde görev yapan Ziraat Mühendisleri ve teknik elemanların bu konudaki bilgileri yenilenmiş olacaktır, Ziraat Fakültesi'nde bulunan modern zeytinyağı tesisinde bundan sonra bu işi yapmak isteyenlere kurs, eğitim ve seminer sunma imkânı sağlanmış olacaktır. Projenin yürütüleceği başta Suruç olmak üzere Hilvan, Viranşehir, Haliliye ilçelerinde organik zeytin bahçeleri ve üreticiler referans üretici olarak sertifikalandırılacaktır, Düzenlenecek teknik geziler ile üreticilerin diğer bölgelerde bu işi yapan üreticilerle tanışmaları sağlanacak ve işbirliği yapma imkânları arttırılacaktır. Bölgede yapılacak organik tarım projeleri için bilgi ve tecrübe kazandıracaktır. 	Haliliye, Hilvan, Suruç (Ana İlçe),

3	Organik Karacadağ Pirinci Paketleme Projesi	Siverek Kaymakamlığı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin belirlenmesi 2. Makina-ekipman temini ve kurulması 3. Kooperatifin kurulması ve kooperatif ofisinin kiralanması 4. Ürünün Sertifikalandırılması 5. Ürüne Marka Tescili Alınması 6. Eğitim Faaliyetleri (Eğitim ihtiyaç analizi; eğitim verecek uzmanların belirlenmesi; eğitimin verilmesi) 7. Tanıtım ve Görünürlük 8. Fuar katılımı ve teknik gezi gerçekleştirilmesi (Yurtiçi ve yurtdışı organik tarım fuarına katılım sağlanması ve organik tarım işletme ziyareti) 9. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri
4	Özakkaya Gıda; Tarladan Sofraya Organik Bulgur Üretimiyle Yeniden Sofralarda	Özakkaya İnşaat Nakliyat Taşımacılık Petrol Turizm Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje uygulanmasına yönelik hazırlık faaliyetleri 2. Makine ve ekipmanların kurulumu için ön hazırlıkların yapılması 3. Makine ve ekipmanların kurulumunun gerçekleştirilmesi 4. Özakkaya gıda firmasının insan kaynakları altyapısının oluşturulması 5. Süreç yönetimi için gerekli altyapı çalışmalarına başlanması (toplam kalite yönetimi ve kurumsallaşma danışmanlık hizmetlerinin alınması) 6. Pazarlama altyapısının yenilenmesine yönelik planlama çalışmalarının yapılması 7. Görünürlük faaliyetleri 8. Belgelendirme çalışmalarına başlanması (organik gıda sertifikası süreçlerine başlanması) 9. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri
5	Organik Etlik Tavuk Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması Projesi	Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin kurulması ve görev dağılımı 2. Proje tanıtım toplantısı düzenlenmesi 3. Proje demonstratif alanının kurulumu 4. Yeni personel alımı 5. Makine-ekimpan, malzeme temini 6. Organik üretimin gerçekleştirilmesi 7. Kontrol ve sertifikasyon işlemleri 8. Uygulamalı eğitimlerin gerçekleştirilmesi 9. İyi uygulama alanlarının ziyaret edilmesi 10. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri

<ul style="list-style-type: none"> • Proje koordinatörü ve proje asistanından oluşan bir proje ekibi oluşturuldu. • Bir adet paketleme makinası, 10 kefeli terazi, önbant, rıvonlu tarih atıcı, bakliyat için elevatör alınması ve geçiş sürecindeki pirinçlerin paketlenmesi planlandı. • Bir kooperatif kuruldu ve kooperatif için ofis (işletme) kiralandı. Projede çiftçi katılımını sağlamak ve saha çalışması yapmak için bir adet araç kiralandı. • Pirincin organik üretilebilmesi için KSK ile sözleşme imzalandı, pirinç sertifikalandırıldı. • Pirince marka tescili olarak rekabet edilebilirliğinin artırılması hedeflendi. • Eğitim vermek için 5 eğitmen, proje ve kooperatifteki muhasebe işlerini yürütmek üzere bir muhasebeci istihdam edildi. • Projenin amacına uygun yeterli içerikte ve etkinlikte eğitim çalışmaları yürütüldü. Organik pirinç üretimi yapan çiftçilerin organik tarım, organik pirinç yetiştiriciliği vb. konularda bilgi seviyeleri arttı. • Çiftçilerde ve bölge halkında farkındalık arttı. • Yurtiçi ve yurtdışı olmak üzere toplam 2 fuara katılım sağlandı; yurtdışında organik tarım işletmesine teknik gezi düzenlendi. 	<p>Viranşehir</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Bulgur üretiminde bölgede ilk kez organik sertifikalı durum buğdayının işleneceği sistemin kurulumu gerçekleşti. • Mevcut üretilen bulgur için kullanılan hatta ilave olarak tamamen organik sertifikalı durum buğdayının işleneceği yeni bir hat kuruldu. • Bölgede ilk kez organik sertifikalı bulgur üretimine başlandı, marka ve satış değerini artırıcı faaliyetlere başlandı. • Ürünün organik tarım sertifikası belgelendirme işlemleri tamamlandı. • Toplam üretim değeri 3.500.000.-TL olarak gerçekleşti. Yurtiçi satış tutarı ilk yıl için 7.719.984.-TL'den 2.000.000 TL'lik artışla 9.719.984.-TL'ye yükseldi. • Üretim kapasitesi ve kalitesine bağlı olarak artan iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere 10 kişi istihdam edildi. 6 kişi üretim, 2 kişi pazarlama, 2 kişi de teknik eleman olarak çalışmaya başladı. • Bölgede sektörel olarak üretimi yapılmayan organik bulgur üretimine geçerek yeni ürün üretme kapasitesi artırıldı. • Üretilen yeni ürünlerin 1 kg'dan 15 kg'a kadar tamamıyla çevre dostu geri dönüştürülebilir ambalajlarda paketlenmesine başlandı. • Müşteri sayısı 25 firmadan 35 firmaya yükseldi. • Küçük ambalajlarda üretime başlayan firma, yurtdışında toptan yapılan satışlarına perakende firmalarını da ekleyerek satış yapılan müşteri sayısını % 45 oranında artırdı. • Yeni üretim teknolojileri ve modern paketleme sistemlerinin imalat hattına dâhil edilmesiyle organik durum buğdayı işlenerek, Nicem ve Akyusuf markalarıyla hâlihazırda Ortadoğu pazarına yapılan ihracata ek olarak Avrupa ülkeleri gibi organik ürün talebinin ve ithalatının yüksek olduğu ülkelere ihracatına başlandı. • Satışlarının %70'i yurtdışına gerçekleştirildi. 	<p>Siverek</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Projeyi sonraki dönemlerde devam ettirmek ve sürdürülebilir hale getirebilmek amacıyla bir proje ekibi oluşturuldu. • Organik etlik tavukçuluğu konusunda 350 kişiye bilgi verilerek toplumda farkındalık sağlandı. • Proje demonstratif alanında 1 adet yetiştirme kümesi, 1 adet yem üretim ünitesi ve 1 adet kesimhaneden oluşan entegre organik tavukçuluk tesisi kuruldu. • Biri kümes bakıcısı ve diğeri ziraat teknikeri olmak üzere iki kişi istihdam edildi. • Yemlik, suluk gibi kümes ekipmanları, aydınlatma, havalandırma, ısıtma-soğutma makine ve ekipmanları ile jeneratör, kesimhane makine ve ekipmanları, bir adet yem kırma ve karıştırma makinesi ile yedek parçalar ve yalıtım malzemelerinin alımı gerçekleştirildi. • 2.500 adet organik sertifikalı etlik tavuk yetiştirildi. Yetiştirilen tavuklar kesilip pazara sunuldu. • Entegre tesis ve yetiştirilen 2.500 adet etlik tavuk için kontrol ve sertifikasyon işlemleri gerçekleştirildi. • 30 kişiye 56 saatlik uygulamalı organik kümes hayvancılığı eğitimi verildi. • İspanya'da bulunan organik hayvancılık entegre tesisleri ziyaret edilerek incelemelerde bulunuldu. 	<p>Yenişehir</p>

6	Diyarbakır İli Lice İlçesinde Organik Tarımın Geliştirilmesi - 2	T.C. Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kooperatifin örgütlenme ağının hedef havzada yaygınlaşmasının sağlanması 2. Kooperatif üyelerinin bilgi ve beceri kapasitelerinin güçlendirilmesi için eğitimler verilmesi 3. Kooperatif yönetiminin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi 4. Organik ürün temin edilmesi 5. Kooperatif yönetimi ile çiftçiler/üreticiler arasında üretim sözleşmelerinin düzenlenmesi 6. Organik Tarım Pazarı İdari Yönetim ve Web Tabanlı Pazar Takip Sisteminin geliştirilmesi 7. İlk organik tarım projesi kapsamında inşa edilen Diyarbakır organik tarım pazarının görünürlük faaliyetleri 8. Kooperatif bünyesinde üretilen ürünlerin marka değeri kazanmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi 9. Deneyim paylaşımı ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi 10. Sertifikasyon başvurularının yapılması 11. Konvansiyonel üretim yapılan alanların organik üretim alanlarına dönüştürülmesi
7	Sağlıklı Yarınlar İçin Organik Zeytinyağı Üretiyoruz	Harran Üniversitesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması, açılış toplantısının yapılması 2. Görünürlük faaliyetleri, 3. Hedef kitleye organik tarım, zeytin ve zeytinyağı üretiminin önemi hakkında bilgilendirme semineri 4. Hedef kitleye mesleki eğitimlerin, kişisel gelişim ve girişimlerini destekleyecek eğitimlerin verilmesi 5. Tüketicilere, organik ürün konusunda farkındalık yaratılması ile ilgili etkinlikler yapılması 6. Organik zeytinyağı tesisinin üretim kapasitesinin artırılması için malzeme ve ekipman alımı 7. Bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlarda ürünlerin tanıtımı ve pazar ağının geliştirilmesi 8. Proje kapanış toplantısı, halka tanıtımı ve proje kapanış işlemlerinin yapılması

- Çiftçiler nezdinde organik tarıma yönelik değer zinciri yaratma, küme geliştirme anlayışının geliştirilmesi ve farkındalık artışı sağlandı.
- Lıce'de faaliyet gösteren "Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin" organizasyon kapasitesinin güçlenmesine katkı sağlandı.
- Kooperatifin örgütlenme ağının hedef havzada (Duru, Çeper, Daralan, Ergin, Tuzla, Kıralan, Birlik, Abalı, Şenlik ve Dernek mahalleleri ile 17 mezradaki çiftçiler) yaygınlaşmasına katkı sağlandı.
- İlçede organik üretim yapan çiftçi sayısında % 10 oranında artış sağlandı.
- Mevcut ve potansiyel organik ürün deseninde yer alan mercimek, arpa, buğday, nohut, sebze vb. ürünlerde organik üretime geçiş katkı sağlandı.
- Yörede organik üretim yapılabilecek doğal ve yerli ürün çeşitlerinin tespiti yapıldı.
- Organik tarıma geçişin sağlanması ile beraber başta Lıce ilçesi olmak üzere Diyarbakır genelinde istihdamın ve beraberinde gelirlerin artmasına ve yerel ekonominin güçlenmesine katkı sağlandı.
- Lıce ilçesinde 100 dekarlık alanda organik tarıma geçiş sağlandı.
- Kooperatif üyelerinin bilgi ve beceri kapasitelerinin güçlendirildi.
- Organik tarım pazarına organik ürün temin edilmesi yönünde pazar araştırmaları ile pazar değer zinciri kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlandı.
- Organik ürün üretiminin teşvik edilmesi amacı ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin üreticiler ile iş birliği sözleşmeleri düzenlendi.
- Diyarbakır ili, Kayapınar ilçesi, Medya mahallesinde inşa edilen Organik Tarım Pazarı İdari Yönetim Sistemi geliştirildi.
- Kooperatif bünyesinde üretilen ürünlerin marka değeri kazanması, etiketlenmesi, ürün kalitesinin geliştirilmesi, pazar ağı oluşturulması ve kooperatifin kurumsal kimlik kazanmasına katkı sağlandı.
- Yerel düzeyde "Organik Tarım Girişimleri" desteklendi ve yaygınlaşmasına katkı sağlandı.
- Girdi desteği yapılarak, sertifikalı üretim yapılmasına katkı sağlandı.
- Deneyim paylaşımı ziyaretleri gerçekleştirilerek, Kooperatifin ve çiftçilerin Türkiye genelinde pazar ağı oluşturmaları sağlandı.

Sur

- Proje ekibi oluşturulacak
- Görünürlük faaliyetleri yapılarak projenin tanıtımı sağlanacak
- Çiftçilere organik tarım ve zeytinciliğin önemi hakkında bilgilendirilme yapılmış olacak.
- Çiftçilere mesleki eğitimler verilerek kişisel gelişimleri ve girişimcilikleri desteklenmiş olacak. Ayrıca organik zeytin ve zeytinyağı alanında bilgi ve deneyim elde etmeleri sağlanacak.
- Organik üretim yapan bir tesisin üretim kalitesi ve kapasitesi geliştirilecek.
- Piyasaya organik ürün arz edilmiş olacak.
- Çiftçilerin organik ürünlerinin değerinin bulması sağlanmış olacak.
- Zeytinyağı fiyatları çiftçinin emeğini karşılayacak düzeyde ilerlemiş olacak.
- Üretilecek zeytin ve zeytinyağının markalaşmasına katkıda bulunulacaktır.
- Organik tarım programında okuyacak öğrencilerin uygulamaları yerinde görmesi ve ilerde istihdam olanaklarının yaratılması sağlanacaktır.
- Proje ile bölgenin sahip olduğu organik zeytin yetiştirme potansiyelinin nasıl bir karlı üretim şekli haline dönüştürülebileceği, modern organik zeytin yetiştirme ve zeytinyağı elde etme teknikleri kullanılarak çiftçi koşullarında uygulaması gösterilecektir.
- Organik tarımın üreticiden tüketiciye kadar tüm kesimler tarafından daha iyi anlaşılması ve bölge için önemli bir üretim şekli olduğu diğer ürünlerde de nasıl gerçekleştirilebileceği anlatılacaktır.
- Dernekler ile üreticiler arasında gerçekleştirilen örnek bir işbirliği projesi olacaktır.
- Şanlıurfa'da bu işi yapmak isteyenlere modern zeytinyağı tesisinde kurs, eğitim ve seminer imkânı sağlanmış olacaktır.
- Teknik geziler ile üreticilerin diğer bölgelerde bu işi yapan üreticilerle tanışma ve işbirliği yapma imkânları arttırılacaktır.
- Bölgede yapılacak organik tarım projeleri için bilgi ve tecrübe kazandıracaktır.

Haliliye, Bozova,
Ceylanpınar,
Harran, Suruç

8	Organik Tohumluk Üretim Merkezi Kurulumu	GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi	<ol style="list-style-type: none"> 1.Proje koordinasyonu 2.Tohumluk üretim merkezinin kurulması 3.Eğitim ve yaygınlaştırma faaliyetleri 4.Görünürlük faaliyetleri
9	Zeytin Anavatanında Şahlanıyor	Derik Kalkınma Derneği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ofisinin kurulması 2. Organik zeytin üretimi yapan çiftçilerle toplantı yapılması (projenin tanıtılması, proje kapsamında alınacak organik sertifikası müttesebbis belgesi 1 yıllık olan çiftçilerin belirlenmesi ve organik tarıma geçiş aşamasında olan çiftçilerin belirlenmesi) 3. Eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi (modern zeytincilik teknikleri, organik zeytin yetiştirme teknikleri, organik tarımda hastalık ve zararlı kontrolü, organik tarımda bitki besleme ve toprak verimliliği uygulamaları, özellikle organik zeytinyağı tesisinin kurulması ve markalaşma, organik yetiştirilen zeytinlerin organik zeytinyağı olarak pazarlanma olanakları) 4. Organik zeytin yetiştiriciliğinde verim ve kaliteyi artırıcı faaliyetler 5. Organik zeytin ve zeytinyağın da markalaşma faaliyetleri 6. Organik zeytin ve zeytinyağında pazarlama faaliyetleri 7. Kontrol ve sertifikasyon işlemlerinin yaptırılması (sözleşmelerin imzalanması) 8. Yerinde görme faaliyetleri (çiftçilerin yurtiçi ve yurtdışı organik tarım fuarlarına, organik ürün işleme ve pazarlama firmalarına, modern zeytincilik yapan işletmelere götürülmesi) 9. Görünürlük faaliyetleri 10. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri
10	Organik Arı Çiftliği	Şırnak İli Arı Yetiştiricileri Birliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibi ve ofisinin oluşturulması 2. Görünürlük faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi 3. Gerekli ekipmanların alınması 4. Gerekli personelin işe alınması 5. Tanıtım faaliyetlerinin yapılması 6. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri
11	Organik Aşım Ağrısız Başım	Şehri Nuh Arıcılık Tar. Hayv. Gıda Petrol İth. İhr. San. Ve Dış Tic. Ltd. Şti.	<ol style="list-style-type: none"> 1.Proje ekibi ve ofisinin oluşturulması. 2.Görünürlük faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi 3.Gerekli ekipmanların alınması. 4.Gerekli personelin işe alınması. 5.Tanıtım faaliyetlerinin yapılması. 6. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri

<ul style="list-style-type: none"> • Yüksek verimli tohumların organik üretimde kullanımı ile organik üretimde birim alandan yüksek verim alınması • Organik ürün üreticilerinin sertifikalı tohumluk kullanma olanağına kavuşmaları ve bu yolla eskiden yararlanamadıkları sertifikalı tohumluk desteğine kavuşma imkânı • Bölgenin hem Türkiye hem de yakın pazarlar için organik tohumluk merkezi haline gelmesi • Tüm bunlara ek olarak bölgede organik tohumluk üretiminin yaygınlaşması, buna bağlı işleme ve satış ağlarının kurulması 	<p>Sur</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Üretilecek zeytin ve zeytinyağının markalaşmasına katkıda bulunulması • Organik tarım programında okuyacak öğrencilerin uygulamaları yerinde görmesi ve ilerde istihdam olanaklarının yaratılması • Bölgenin sahip olduğu organik zeytin yetiştirme potansiyelinin nasıl bir karlı üretim şekli haline dönüştürülebileceği, modern organik zeytin yetiştirme ve zeytinyağı elde etme teknikleri kullanılarak çiftçilere gösterilmesi • Organik tarımın üreticiden tüketiciye kadar tüm kesimler tarafından daha iyi anlaşılması, önemli bir üretim şekli olduğunun ve diğer ürünlerde nasıl uygulanacağı anlatılması • Dernekler ile üreticiler arasında örnek bir işbirliği oluşturulması • İlgili kamu kurumlarında görev yapan ziraat mühendisleri ve teknik elemanların bilgilerinin yenilenmesi • Zeytinin yoğun olarak yetiştirildiği Derik'te kurulacak modern zeytinyağı tesisinde bu işi yapmak isteyenlere kurs, eğitim ve seminer sunma imkânı sağlanması • Basta Derik başta olmak üzere Kızıltepe, Dargeçit, Nusaybin ilçelerinde projenin yürütüleceği organik zeytin bahçeleri ve üreticilerin referans üretici olarak sertifikalandırılması • Teknik geziler ile üreticilerin diğer bölgelerde bu işi yapan üreticilerle tanışma ve işbirliği yapma imkânlarının artırılması • Bölgede yapılacak organik tarım projeleri için bilgi ve tecrübe kazandırılması 	<p>Derik, Kızıltepe, Yeşilli, Dargeçit, Nusaybin</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Birliğin organik bal üretimine başlaması ve bölgede bulunan bal işleme tesisleri için hammadde temin edilmesi • Birliğin faaliyetlerinin kurumsallaşması • Yeni ekipmanlar alınması • Birlik üyelerinin ve bölgede organik bal üretimi yapan çiftçilerin ekonomik kazançlarının artması • İlde ve bölgede ticari faaliyetlerin ve istihdam olanaklarının artması • Bölgeye özgü bir üründen ekonomik kazanç elde edilmesiyle bölgenin tanınırlığının ve rekabet gücünün artması 	<p>Merkez</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Firmada organik bal üretiminin başlaması, böylece bal işleme tesisi için firmanın kendi hammaddesini temin etmiş olması • Daha fazla müşteriye organik bal satışına başlanması • Yeni ekipmanlar alınması • Firmanın ticari faaliyetlerinin ve ekonomik kazançlarının artması • Yeni pazarlara girilmesi • Firmada personel sayısının artması • Bölgede organik bal üretimi yapan çiftçilerin ekonomik kazançlarının artması • Bölgede ticari faaliyetlerin artması ve işsizlik oranını düşmesi • Bölgenin tanınırlığı ve rekabet gücünü artması 	<p>Merkez</p>

12	Efe Arıcılık Organik Bal Projesi	Efe Arıcılık Tarım Ürünleri Hayvancılık Nak. San. Tic. Ltd. Şti.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibi ve organizasyon semasının oluşturulması 2. İhale hazırlığı ve ihalelerin yapılması 3. Makine-ekipman alımı ve nakliye ile montaj 4. Personel alımı 5. Görünürlük faaliyetleri 6. Personel eğitimleri 7. Deneme üretimlerine başlanması 8. Seri üretime geçilmesi 9. Tanıtım ve pazarlama ile ilgili etkinlikler 10. Raporlama ve değerlendirme faaliyetleri
13	Aksoy Organik Badem İşleme-Paketleme Ve Organik Üzüm Paketleme Projesi	Merkez Eczanesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adıyaman İli Besni İlçesi'nde yeni kurulacak tesisin kuruluş aşamalarının sonuçlandırılması 2. Proje uygulama ekibinin kurulması 3. Satın alma faaliyetleri için ihale dosyalarının ve teknik şartnamelerin hazırlanması 4. İhalelerin yapılması, sözleşmelerin imzalanması ve sipariş verilmesi 5. Makinelerin teslim alınması, kurulması ve deneme üretimlerinin yapılması 6. Yeni personel istihdamı ve makine başında eğitimlerinin gerçekleştirilmesi 7. Tanıtım faaliyetleri 8. Raporlama faaliyetleri
14	Organik Arı Ürünlerinin İnovatif Yöntemlerle Katma Değerinin Artırılması Projesi	Adıyaman İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması 2. Projenin il ve ilçeler düzeyinde duyurulmasının sağlanması 3. Eğiticilerin eğitimi, eğitim materyalleri hazırlanması 4. İl ve ilçe düzeylerinde teorik çiftçi eğitimi 5. Organik arı ürünleri yetiştiriciliği yapan çiftçilere güneş enerjili baraka (Arıcı evi) temini 6. Ana arı üretim materyali verilmesi 7. Uygulamalı çiftçi eğitimi 8. Fuarlara katılım 9. Yurtdışı arıcılık faaliyetleri kapsamında inceleme ve araştırma amaçlı yurtdışına teknik gezi 10. Proje sonuçlarının duyurulması
15	Bölgede Üretilen Bitkisel Ve Hayvansal Ürünlerin Organik Ve Anorganik Madde İçerik Analizi Tahlil Laboratuvarı	Adıyaman Ticaret Borsası	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin kurulması atanması 2. Makine ve ekipmanların alınması 3. Laboratuvarın kurulması 4. Tanıtım faaliyetleri 5. Faaliyet raporlarının hazırlanması

<ul style="list-style-type: none"> Firmanın yıllık üretim miktarının satış fiyatı üzerinden parasal karşılığı 862.632.-TL'den 1.336.150.-TL'ye yükseldi. Firmanın yıllık yurt içi satışının parasal değeri 862.632.-TL'den 1.336.150.-TL'ye yükseldi. Bir yıldan uzun süreli istihdam edilen toplam kişi sayısı proje ekibi dışında 6 kişiden 9 kişiye yükseldi. Firmanın yıllık üretim kapasitesi 75 tondan 83 tona yükseldi. Firma tarafından marka tescil başvurusu yapıldı. Firmanın 2 ton olan yıllık organik bal üretimi proje ile 10 tona yükseldi. Firma ürettiği organik ürünün bölge dışına satışını yapmaya başladı. Proje ile birlikte ihracatına ve/veya bölge dışına satışı yapılmaya başlanan organik ürün sayısı 4 oldu. İşletmeye 8 kalem yeni makine - ekipman alındı. 	<p>Merkez</p>
<ul style="list-style-type: none"> Tesiste ilk yılın sonunda 480 ton bademin kırma, eleme işlemlerine tabii tutulması, paketlenerek üreticilere teslim edilmesi Tesiste ilk yılın sonunda 100 ton kuru üzümün paketlenmesi ve üreticiye teslim edilmesi Tesiste düzenli olarak bir personel, yaklaşık 6 aya yakın olan ürün toplama mevsimlerinde ise 2 personel istihdam edilmesi Tonu 1.-TL'den işleme ve paketleme yapılarak 480 ton bademden yılda 480.000.-TL brüt gelir elde edilmesi Tonu 1.000 TL'den paketleme işlemi yapılarak 100 ton kuru üzümünden yılda 100.000.-TL brüt gelir elde edilmesi Masraflar ve vergiler düşüldüğünde yıllık 314.000.-TL beklenen cironun %30 oranında yani 94.200.- TL dolaylarında kâr bırakması 	<p>Besni</p>
<ul style="list-style-type: none"> Üreticilere ve çiftçilere çeşitli teorik ve demonstratif eğitimler düzenlenmesi Eğitimler sayesinde tarımsal işletmelerde giderlerin azalması Eğitimler sonucunda gönüllü, katılımcı, paydaş ve genç 100 yetiştiriciye Bakanlık onaylı sertifika verilmesi Çiftçilerde çevre bilinci ve organik üretim hususunda bireysel kapasite oluşturulması Eğitimlerde başarılı olan 19 yetiştiriciye güneş enerji panelli Arıcı Evi temin edilmesi ve gezgin arıcı olmalarının sağlanması Gezici arıcı evleri sayesinde bölgede kısa olan bitki vejetasyon süresinin avantaja dönüştürülmesi, Çiftçi gelirlerinin arttırılması ve sosyo-ekonomik yapının güçlendirilmesi 10 kg olan kovan başına elde edilen verimin her yıl %20 arttırılması Uzun vadede, insan-çevre-üretim faaliyeti doğal yapısı bozulmadan ortalamanın üzerinde kalite ve verimde ürün üretilmesi Tarımsal üretim işletmelerinde pazar odaklı üretim etkinliğine önem verilmesi Tarımsal işletmelere kalifiye eleman sağlanması 	<p>Bütün İlçeler</p>
<ul style="list-style-type: none"> Alınan makine ve ekipmanlarla laboratuvar aktif hale geldi. Laboratuvarda yeni istihdam oluştu, laboratuvarın niteliği gelişti. Laboratuvar personeline verilen eğitimlerle personelin bilgi ve becerileri arttı. Laboratuvarda yapılan organik ve anorganik madde içerik analizlerinde yararlanıcı sayısı arttı. Laboratuvardan hizmet alma oranı arttı. Proje yerel ve ulusal basında yer aldı. Laboratuvar aracılığıyla güvenilir ve organik gıda üretiminin yaygınlaşmasına katkı sağlandı 	<p>Merkez</p>

16	Adıyaman Organik Bal Üretim Üssü Oluyor	Adıyaman Arı Yetiştiriciler Birliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sözleşmenin imzalanması 2. Proje hazırlıkları, proje ekibinin kurulması ve proje ofisinin faaliyete başlaması 3. Satın alma komisyonunun oluşturulması 4. İhale dokümanlarının, şartnamenin hazırlanması ve ihalenin yapılması 5. Kovan üretim makine ve ekipmanlarının alınması ve pilot üretimin yapılması (işletmenini kontrol ve sertifikasyon sürecinin başlatılması) 6. Yeni çalışanların istihdamı 7. Fuar katılım ve tanıtım faaliyetleri 8. Görünürlük çalışmaları, 9. Ara ve nihai raporların hazırlanması
17	Organik Tarımda Karşılaşılan Viral Hastalık ve Zararlılara Karşı Bakteriyel Mücadele Ürünü Üretimi: Bakteriyel Preparatlar	Gaziantep Ticaret Borsası	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tesis kurma faaliyeti 2. Yurtdışı ve yurtiçi tanıtım ve görünürlük faaliyetleri 3. Arazi uygulamaları ve demonstrasyon çalışmaları 4. Çiftçi bilinçlendirme eğitim ve seminer faaliyetleri 5. Akademik yayın çıkarma faaliyetleri
18	Organik Tarımsal Üretimde Kalitenin Arttırılması	Kilis Belediyesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması 2. Proje ofisinin oluşturulması 3. Tanıtım ve görünürlük faaliyetleri 4. 3 dönümlük araziye 3 adet sera kurulması 5. Organik Antepfıstığı ve zeytin ağaçlarının yetiştirilmesi 6. İl merkezinde ağaçlandırma yapılması 7. Çiftçi Kayıt Sisteminde bulunan 3.000 çiftçiye organik tarım konusunda bilgi verilmesi 8. İtalya'nın Bari kentinde organik tarım araştırması yapılması 9. Organik sertifikasyon verilmesi

- 2 ton olan organik bal üretim kapasitesinin 50 tona çıkarılması
- İstihdam edilen kişi sayısının 3'ten 10'a çıkması, 3 kadın ve 2 engelli istihdamının sağlanması
- Teknik ve tematik eğitimlerle 110 kişi eğitim verilmesi, böylece firma çalışanlarının kurumsal kapasitesinin artırılması ve birlik üyesi arıcıların organik bal üreticiliği konusunda bilgilerinin artırılması
- Yurtdışına ilk defa doğrudan ihracat yapılması ve en az 2 yurtdışı müşteri sağlanması
- Organik üretim yapan çiftçi sayısının 100'den 200'e çıkarılması
- Kurumsallaşan ve ihtisaslaşan birliğin müşterilerinin memnuniyetinin artması
- Yapılan işlerin görünürlüğünün sağlanması
- Bölgede ilk defa olarak organik kovan üretiminin gerçekleştirilmesi
- Birim maliyetler düşürüldüğü için bölgede organik arıcılık ve organik bal üretiminin artmasına katkı sağlanması

Merkez

- Gaziantep'te TRC1 bölgesinde bulunan üreticilerin tamamını kapsayacak olan bir organik tarım derneğinin kurulması
- TRC1 bölgesinde bulunan organik ürünlere özel olarak E-commodity bazaar ticari internet sitesinin kurulması ve ürünlerin buradan da satılması
- TRC1 bölgesindeki organik ürünlerin uluslararası pazarlara satışına başlanmış olması
- TRC1 bölgesindeki organik ürün üreticilerine verilecek eğitimler ile üreticilerin bilgi, bilinç ve farkındalık düzeylerinin artırılmış olması
- Yapılacak logo, ambalaj çalışmaları ile ürünlerin marka değerlerinin artmasına katkı sağlanması
- Üreticiler için basılacak el kitapları ve bilgi notları ile üreticilerin ihtiyaç duydukları bilgilere kolay bir şekilde ulaşmalarına katkı sağlanması
- Fuar katılımı ile üreticilerin hem deneyim kazanması hem de pazarlarını geliştirmeleri
- Coğrafi işaretlemenin önemi ve tescil alım süreci konferansının ilgili kişi ya da kurumları konu hakkında harekete geçirmesi
- Yapılacak coğrafi işaret tescil başvuruları neticesinde ürünlerin (7 tane) coğrafi işaret olarak tescillenmesi ve böylece ürünlerin marka ve ticari satış değerlerinin artmasına katkı sağlanması
- TRC1 bölgesinde organik ürün pazarının toplam satışında (parasal olarak) yıllık %3 ile % 5 arasında artış olması

Merkez

- Kilis il merkezinde yeşil alan miktarının artırılması
- Antepfıstığı ve zeytin ağaçlarından daha fazla verim alınması
- Kilis Belediyesi Park Bahçe Müdürlüğü'nün kendi seralarını kurması ve daha fazla fidan üretilmesi
- Organik gübre kullanımı konusunda farkındalık oluşturulması
- Çiftçilerin organik tarım konusunda bilinçlendirilmesi
- Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan organik tarım uygulamalarının araştırılması ve iyi uygulamaların ilde uygulanması
- Antepfıstığı ve zeytin fidanlarına organik sertifikasyon sağlanması

Merkez

19	Organik Zeytinle Gelen Sağlıklı Lezzet 2 Projesi	Kilis İli Merkez İlçe Organik Zeytin Üreticileri Birliği	<ol style="list-style-type: none"> 1- Proje ekibinin oluşturulması 2- Görünürlük faaliyetleri 3- Hedef kitleye organik tarım, kişisel gelişim ve girişimcilik alanında farkındalık çalışmaları 4- Üretim tesisinde atık havuzu yapım işi ihale hazırlığı ve uygulamasının yapılması 5- Üretim tesisinin kapasitesinin artırılması aşamasında makine ekipman alımı ve montajı 6- Bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlarda ürünlerin tanıtımı ve pazar ağının geliştirilmesi 7- Projenin kapanışı
20	Adıyaman İlinde Organik Bal Üretimini Yaygınlaştırılması	Adıyaman İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması 2. Projenin il ve ilçeler düzeyinde duyurulmasının sağlanması 3. Eğiticilerin eğitimi, eğitim materyalleri hazırlanması 4. İl ve ilçe düzeylerinde teorik çiftçi eğitimi, organik yetiştiricilik sertifikası verilmesi, uygulamalı çiftçi eğitimi 5. Fuarlara katılım 6. Proje sonuçlarının duyurulması.
21	Dutta Ekofile Uygulaması	Adıyaman Tut Ziraat Odası	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organik tarım birliğinin kurulması, kurulan birlik için ofis malzemeleri tedarik edilmesi 2. İlçede organik tarım yapan çiftçilerin dut ağaçlarına ekofile uygulanması 3. Ziraat Odası adına ekofile patent ve marka çalışmalarının başvurularının yapılması 4. Personel istihdam edilmesi 5. 500 adet filenin satın alınması ve organik tarım yapan çiftçilere kiralanması 6. Fuar ve işletme gezisini katılım sağlanması 7. Eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmesi 8. Organik üretim yapan üreticilerimizin KSK ücretlerinin ödenmesi 9. Organik kuru dut ve pekmezin pazarlanması
22	Organik Biber Fidesi Yetiştirme Projesi	Gaziantep Üniversitesi Nurdağı Meslek Yüksekokulu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması 2. Mevcut seranın organik fide üretimine uygun hale getirilmesi için ısıtma, soğutma ve havalandırma sisteminin yapılması 3. Bölge çiftçilerine yönelik organik tarımla ilgili eğitim ve seminerler düzenlenmesi 4. Fideliğin ekime hazırlanması 5. Organik kırmızı biber fide siparişlerinin alınması, tohumların viyollere ekimi ve yetiştirilmesi 6. Organik kırmızı biber fidelerin dağıtılması 7. Fideliğin bir sonraki sezon için hazırlanması

<ul style="list-style-type: none"> • Proje ekibi oluşturuldu. • Projenin yerelde ve ulusal platformda tanıtımı sağlandı. • Organik bir üretim tesisi oluşturuldu. • Çiftçilere organik tarım ve zeytinciliğin önemi hakkında bilgilendirilme yapıldı. • Çiftçilere mesleki eğitimler verilerek kişisel gelişim ve girişimcilikleri desteklendi. • Organik zeytin ve zeytinyağı alanında bilgi ve deneyim elde edildi. • Organik bir üretim tesisinin üretim kalitesi ve kapasitesi geliştirildi. • Piyasaya organik ürün arz edildi. • Kilis'in işsizlik oranının azaltılmasına katkıda bulunuldu. • Çiftçilerin organik ürünlerinin değerini bulması sağlandı. • Kadınlar çalışma imkânı buldu. • Kilis'te zeytinyağının önemi arttı. • Zeytinyağı fiyatları çiftçinin emeğini karşılayacak düzeyde ilerledi. • Yeni istihdam alanları oluşturuldu. • Üretim ve ihracat kapasitesi geliştirildi. • İyi uygulama örnekleri oluşturuldu. • Sektörel çeşitlenme ve ihtisaslaşma desteklendi. 	<p>Merkez</p>
	<p>Merkez</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Organik tarım birliğinin kuruldu, böylece örgütsel yapı teşvik edildi ve organik tarım yapan ve yapacak olanların talepleri arttı. • 82 organik dut ve pekmez üreticisinin organik sertifikasyon kuruluşu kontrol, kayıt ve belge ücretleri projeye tedarik edildi. • Toplam 500 adet ekofile oda tarafından projeye alınarak hasat dönemlerinde 82 çiftçiye kiralandı. (İlerleyen dönemde 200 çiftçiye uygulanacaktır) • Ekofile kiralanan çiftçilerden kurutulmuş dutlar ve pekmezlik dutlar piyasa koşullarından %20 fazla fiyatla satın alındı ya da çiftçiler ürünlerini kendileri pazarlamak isterlerse %20 ek ürün ücreti alınarak ürünler işlendi, ihraç edildi. • Marka ve patent çalışmalarlarıyla ekofile Tut ilçesi ve Tutu Ziraat Odası adına tescillendi. • 82 çiftçinin 3 fuara ve 3 işletme gezisine katılımı sağlandı. • Hasattan önce 2, hasat döneminde 2 e ve hasat bitiminde 2 olmak üzere toplam 6 organik tarım eğitimi düzenlendi. • Yapılan fuar gezileri, işletme gezileri ve çiftçi gezileriyle organik tarım yapan üreticilerimiz bilinçlendirilip eğitildi, • 35 ton organik kuru dut ve 25 ton organik pekmez pazara sunuldu. • 3 kişi istihdam edildi. 	<p>Tut</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Bölgede organik kırmızı biber yetiştiriciliğinin artması • Organik kırmızı biber fidesi üretimi ile ürünün değer zincirinin katma değerinin artmış olması • Bölgenin organik kırmızı biber yetiştiriciliğinin kümelenmiş olması • Bölgenin kendine has kırmızıbiber genetiğinin korunmasına katkı sağlanması • Bölge çiftçilerinin rekabet güçlerinin artmasına katkı sağlanmış olması • Organik yetiştiricilik ile bölgede doğal dengenin korunmasına katkı sağlanmış olması • Bölge çiftçilerinin organik üretim konusunda bilinçlenmesi 	<p>Nurdağı</p>

23	Tatlı Hayat	Adıyaman Arı Yetiştiriciler Birliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması 2. Eğitimlerin verilmesi 3. Mal alım ihalelerinin yapılması 4. Belirlenen arıcılara organik arılı kovan dağıtımı 5. Sertifika ve analizlerin yapılması
24	Organik Kuru Besni Üzümünün Markalaşması	Gıda Tarım ve Hayvancılık Besni İlçe Müdürlüğü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Birlik kurulması hakkında bilgilendirme yapılması 2. Coğrafi İşaretleme Sisteminin yapılması 3. Patent alınması ve logo oluşturulması 4. İlave sertifikasyon işleminin yapılması 5. Organik tarım hakkında eğitimlerin verilmesi 6. Organik tarım fuarlarına teknik gezilerin düzenlenmesi 7. Bağcılık araştırma enstitülerine ziyaret yapılarak bağ yetiştiriciliği, budama, hastalık ve zararlı ile ilgili bilgileri alınması
25	Antepfıstığında Biyolojik Mücadele Alt Yapısının Geliştirilmesi: Anthocoris minki Dohrn Yetiştirilmesi Tesis Kurulumu	Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Biyolojik mücadele laboratuvarları oluşturulması 2. Biyolojik mücadele ve faydalı böcek kullanımı konusunda teknik elemanlara ve çiftçilere eğitim verilmesi 3. Biyolojik mücadelenin öneminin Antepfıstığı üreticilerine anlatılması ve benimsetilmesi
26	Organik Tarıma Uygun Zeytin Çeşitlerinin Biyoteknolojik Yöntemlerle Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mevcut genotiplerin verim, periyodisite ve organik tarıma uygunluğunun belirlenmesi 2. Organik tarıma uygun genotiplerin seçilmesi 3. Seçilen genotiplerin invitro çoğaltım tekniklerinin belirlenmesi
27	Organik Tarımın Yaygınlaştırılması	Adıyaman Ziraat Odası	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibi ve proje ofisinin oluşturulması 2. Proje tanıtım faaliyetleri 3. Eğitim, yayım, konferans, tarla ziyaretleri faaliyetlerinin düzenlenmesi 4. Toplantı faaliyetleri 5. Toprak ve Bitki Analiz Laboratuvarının fiziki yerinin hazırlanması ve makina alımlarının yapılması

<ul style="list-style-type: none"> • Çiftçilere arıcılık konusunda eğitimler verilmesi • Organik arıcılık ile arıcılığın gelişmesi ve arı ürünlerinin birlik aracılığıyla edere pazarlanması, böylece arıcılık işletmelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve çiftçilerin organik üretime yönelmesinde artış sağlanması • 50 birlik üyesi arıcıya 30 kovan verilmesi, organik arı ürünlerinin üretiminin artması ve arıcılar birliğinin kurumsal yapısının güçlenmesi • 150 kişiye istihdam yaratılması • Eğitimler vasıtası ile arıcılık yapan işletmelerin kalifiye eleman temin edebilir hale gelmesi • Kadınların iş gücüne katılım altyapısının oluşturulması • Üreticilerin modern tarım ve arıcılık konularında makine kullanımını öğrenmeleri • İlde bal üretiminin önem kazanması ve verimlilik artışı sağlanması 	Merkez
<ul style="list-style-type: none"> • Besni ilçesinde organik üzüm yetiştiriciler birliğinin kurulması • Besni üzümüne coğrafi işaretlenme yapılması ve patent alınması • Modern teknikler kullanılarak organik üzüm yetiştiriciliği yapılması • Besni İlçesinde organik tarıma geçişin artması • Üreticilerin birlik bünyesinde toplanarak rekabet edilebilirliği arttırması • Besni organik kuru üzümünün pazar payının arttırılması ve markalaşmasının sağlanması • Bölge halkına istihdam, gelir artışı ve refahın sağlanması 	Besni
<ul style="list-style-type: none"> • Çevreyle dost biyolojik mücadele yönteminin yaygınlaştırılması • İnsan sağlığı ve çevrenin korunması • Çiftçi ve ülke ekonomisine katkıda bulunulması • İlaç kalıntısı olmayan ürün elde edilmesi • Tarım ilacı kullanımının azaltılması • Döviz kaybının azaltılması • Üretim masraflarının düşürülmesi 	Karkamış, Nizip, Şahinbey
<ul style="list-style-type: none"> • Kilis Organik Zeytin Üreticileri Birliği ile işbirliği içerisinde üretici bahçeleri ziyaret edilerek ve inceleme yapılarak en verimli zeytin klonları belirlendi. • Proje kapsamında laboratuvar altyapısı geliştirilerek doku kültürüyle 2.000 adet zeytin fidanı üretildi ve üreticilere dağıtıldı. • Bu çalışma zeytin fidanı üretmek isteyen bölgedeki diğer yatırımcılara da örnek oldu. 	Musabeyli, Polateli, Nizip, Merkez
<ul style="list-style-type: none"> • Proje kapsamında toprak analizlerinin yapılması için ekipman alımı ve personel istihdamı gerçekleştirildi. • Adıyaman'da organik tarım sistemine dâhil olan çiftçilerin sayısında yüksek oranda artış görüldü. • Organik tarım değer zinciri güçlendirildi. • Organik tarım işletmelerinin örgütlenmesi sağlandı. • Organik tarım işletmelerinin girdileri düşürüldü, kar marjında artış sağlandı. • Eğitim ve yayım faaliyetleriyle üreticilerin bilgileri arttırıldı. • Toprak ve Bitki Analiz Laboratuvarı kuruldu. • Laboratuvarın kurulmasıyla birlikte 126 organik toprak analizi yapıldı. • Toprak analizleri sonucunda çiftçiler tarafından kullanılan gübre oranında ciddi bir düşüş oldu. • İşletmelerin ulusal ve uluslararası pazarda ürünlerinin kalitesinde artış görüldü. 	Merkez

28	En Doğalından Nizip Organik Zeytini Projesi	Nizip Ticaret Odası	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje kapsamında birincil üreticilere toplu danışmanlık hizmeti verilmesi, belgelendirme sürecinin başlatılması ve başvuruların yapılması 2. Organik zeytin üreticileri ve henüz organik üretim yapmayan birincil üreticilere organik tarım konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılması 3. Organik zeytin üreticilerinin ulusal bazda örgütlenmelerini sağlamak amacıyla Ulusal Organik Zeytin Üreticileri Platformu oluşturulması, bu kapsamda sektör çalıştayları düzenlenmesi 4. Organik zeytinin ulusal ve uluslararası pazarlara erişimini kolaylaştırmak için markalaşma, bütünleşik pazarlama çalışmaları yapılması ve iletişim araçlarının oluşturulması 5. Pazarlama bilgi sistemi oluşturulması 6. Ulusal ve uluslararası fuarlara katılım sağlanması 7. Tanıtım ve görünürlük faaliyetleri (Nizip organik zeytini tanıtım kitapçığı ve çeşitli görsel dokümanlar)
29	Organik Zeytinle Gelen Sağlıklı Lezzet Projesi	Kilis İli Merkez İlçe Organik Zeytin Üreticileri Birliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje ekibinin oluşturulması, açılış toplantısı 2. Görünürlük faaliyetleri 3. Organik tarım, zeytin ve zeytinyağı üretiminin önemi hakkında bilgilendirme semineri 4. Mesleki eğitimlerin, kişisel gelişim ve girişimleri destekleyecek eğitimlerin verilmesi 5. Organik ürünler konusunda tüketicilerde farkındalık yaratılmasına yönelik etkinlikler yapılması 6. Organik zeytinyağı tesisinin üretim kapasitesinin artırılması için malzeme ve ekipman alımı 7. Bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlarda ürünlerin tanıtımı ve pazar ağının geliştirilmesi 8. Proje kapanış toplantısı
30	Diyarbakır İli Lice İlçesinde Organik Tarımın Geliştirilmesi	Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proje Hazırlık Faaliyetleri (Proje ofisi ve proje ekibinin kurulması)2 2. Eğitim faaliyetleri (Organik tarım ve kooperatifçilik eğitimlerinin verilmesi, yurtiçinde ilgili kooperatiflere teknik gezi düzenlenmesi, eğitim broşürlerinin hazırlanması) 3. Akademisyenlerden Ar-Ge çalışması ve danışmanlık hizmetinin alınması 4. Kooperatif kurulması (kooperatif girişim komitesinin kurucu heyeti belirlenmesi ve resmi başvuru sürecinin başlatılması, kooperatif yönetimine eğitim verilmesi) 5. Demonstrasyon Çalışmaları (kısa dönem danışmanlık hizmeti, toprak analizlerinin yapılması, toprak sürümü ve yer hazırlığı, organik tohum temini, bahçe bakımı, hasat, ürünlerin pazara sunulması) 6. Lice ilçesinde organik tarım ürünleri sabit semt pazarı yapılması (yer hazırlığı çalışmaları, ihalenin gerçekleştirilmesi, organik tarım ürünleri sabit semt pazarının inşası, kontrollerin gerçekleştirilmesi ve devreye alma işlemleri) 7. Yöresel ürünler fuarının ziyaret edilmesi 8. Proje tanıtım faaliyetleri 9. Konferans düzenlenmesi 10. Proje nihai raporunun hazırlanması

- Organik zeytin üretimi konusunda 20 birincil üreticiye danışmanlık hizmeti verildi.
- Belgelendirme süreci Bakanlık nezdinde başlatılarak üreticilerin ulusal ve uluslararası pazarlara giriş imkânları artırıldı.
- Organik zeytinin ulusal ve uluslararası pazarlara ulaşımının sağlanması amacıyla bütünleşik pazarlama iletişim araçları oluşturuldu.
- Ulusal Organik Zeytin Üreticileri Platformu oluşturuldu.
- Nizip organik zeytini tanıtım kitapçığı 500 adet basıldı.
- Ulusal bazda 2 fuara katılım sağlandı.
- 40 birincil üreticiye organik tarım ana başlığı altında ve 5 alt başlıkta eğitim verildi.
- Nizip halkına yönelik 50'şer kişilik 2 adet Organik Tarım Bilgilendirme Semineri düzenlendi.
- Üç ulusal dergiye reklam verildi.
- Gaziantep'te 50 megaboard ve 50 durak raket reklam verildi.
- 200 Öğrenciye Organik Tarım ve Gıda Güvenliği semineri düzenlendi.

Nizip

- Proje ekibi oluşturuldu.
- Görünürlük faaliyetleri ile projenin tanıtımı sağlandı.
- Çiftçilere organik tarım ve zeytinciliğin önemi hakkında bilgilendirilme yapıldı.
- Çiftçilere mesleki eğitimler verilerek kişisel gelişim ve girişimcilikleri desteklendi.
- Organik zeytin ve zeytinyağı alanında bilgi ve deneyim elde edildi.
- Organik bir üretim tesisinin üretim kalitesi ve kapasitesi geliştirildi.
- Piyasaya organik ürün arz edildi.
- Kilis'in işsizlik oranının azaltılmasına katkıda bulunuldu.
- Çiftçilerin organik ürünlerinin değerini bulması sağlandı.
- Kadınlar çalışma imkânı buldu.
- Kilis'te zeytinyağının önemi arttı.
- Zeytinyağı ihracat oranı yükseldi.
- Zeytinyağı fiyatları çiftçinin emeğini karşılayacak düzeyde ilerledi.
- Aile ekonomisi ve ülke ekonomisine katkı sağlandı.

Merkez

- Üreticilerde organik üretim konusunda değer zinciri yaratma ve küme geliştirme anlayışının geliştirilmesi ile farkındalık artışı sağlandı.
- İlçede organik üretim yapan köy ve çiftçi sayısında % 10 oranında artış sağlandı.
- Mevcut organik ürün deseninde yer alan mercimek, arpa, buğday, nohut, sebze vb. yanı sıra yeni ürünlerle artış sağlandı.
- Yörede organik üretimi yapılabilecek doğal ve yerli ürün çeşitlerinin tespiti yapıldı.
- Üreticilerde organik üretim konusunda değer zinciri yaratma ve küme geliştirme anlayışı geliştirildi.
- Organik tarım ile ilgili olarak ilçe genelinde farkındalık artışı, değer zinciri yaklaşımının benimsenmesi ve ürün bazlı gelirlerin artırılması sağlandı.
- İlçede organik üretim yapan köy sayısında % 10 artış sağlandı.
- Lice ilçesinde toplam 100 dekar alanda organik tarım yetiştiriciliği yapıldı.
- Lice merkezinde organik ürün pazarı oluşturuldu.
- Lice ilçesinde 280 parselde toprak analizleri yapılarak organik tarıma ilişkin alanların potansiyeli ortaya çıkarıldı.

Lice

31	GAP Bölgesi'nde Organik Tahıl Üretimini ve Rekabet Gücünün Arttırılması	Yusuf Can Tarım Ürünleri Gübre, İnşaat Nakliyat, Zirai İlaç San. Tic. Ltd. Şti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sözleşmenin imzalanması 2. Proje hazırlıkları, proje ekibinin kurulması ve proje ofisinin faaliyete başlaması 3. Satın alma komisyonunun oluşturulması 4. İhale dokümanlarının hazırlanması ve ihalenin yapılması 5. Silo, makine ve ekipmanların temini, kurulumu ve deneme yapılması 6. Yeni çalışanların istihdamı 7. Çalışanlara kurumsallaşma, kalite ve iş başı eğitimi verilmesi 8. Ar-Ge bölümü, tedarik ve değer zinciri oluşturma çalışmaları 9. Tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve fuarlara katılım 10. Görünürlük ve tanınırlık çalışmaları 11. Ara ve nihai raporların hazırlanması
----	---	--	--

- Alınan silolar ile tahıl (mısır, buğday, arpa, kırmızı mercimek ve nohut) depolama olanağı 7.124 ton olarak gerçekleşti.
- Organik tahıl üretimi %20 oranında arttı.
- Sözleşmeli çiftçi sayısı 147'den 160'a çıktı.
- Avrupa ve ABD olmak üzere farklı bölgelerde iki ülkeye ihracat yapılması sağlandı.
- 1'i engelli, 3'ü kadın olmak üzere 5 yeni istihdam sağlandı.
- Piyasa olanakları/konjonktür değerlendirilerek ciro %20 arttı.
- Birim ürün maliyetleri %12 azaldı.
- Karlılık %20 arttı.
- Yurtdışı pazarlama departmanı kuruldu.
- Pazar payı %5 arttı.
- Üretim kapasitesi artışı ve depolama olanakları ile üretimde mevsimlik dalgalanmalar giderildi ve üretim yıl boyunca yayıldı.
- Uluslararası fuarda stant açıldı, tanıtım için çok dilli 1000 adet broşür bastırıldı.
- İşletme yöneticileri ve çalışanlarına 24 saatlik eğitim verilerek, çalışanların kurumsal kapasitesi ve çalışan memnuniyeti artırıldı.
- İşletme 1 milyon \$ ihracat yaptı.
- Kurumsallaşan ve ihtisaslaşan firmanın müşterilerinin memnuniyeti arttı.
- İşletmede Ar-Ge bölümü kuruldu. Ar-Ge bölümü çalışanlarına 24 saatlik tasarım eğitimi verildi.

Siverek

EK 2:

GAP ORGANİK TARIM KÜME PROJESİ PİLOT UYGULAMALARI

İl	Uygulayan Kurum/Kuruluş	Proje Adı	Proje Faaliyetleri
Kilis	Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği	Kilis İlinde Organik Zeytinyağının Rekabet Gücünün Artırılması Pilot Projesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. İşletme kurulumu ve destek araçları 2. Pazarlama ve tanıtım 3. Kapasite geliştirme 4. Yönetişim, izleme ve değerlendirme
Diyarbakır	Eğil Organik Tahıl Üreticileri Birliği	Diyarbakır İlgın Köyü'nde Organik Üretimde Artan Verim ve Yükselen Katma Değer Pilot Projesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fiziksel altyapının geliştirilmesi 2. Fason üretim planlaması 3. Pazarlama ve tanıtım 4. Kapasite geliştirme 5. Yönetişim, izleme ve değerlendirme
GAP İlleri	GAP BKİ, GTHB Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürlüğü, Diyarbakır Ziraî Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürlüğü, Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü, Şanlıurfa GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak ve Bitki Koruma Bölümü, Diyarbakır GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları, Türkiye Biyolojik Mücadele Derneği ve ilgili STK	Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bitkisel Üretimde Organik Bitki Besleme ve Biyolojik Mücadele Girdilerin Kullanımı ve Organik Bitki Koruma ve Biyolojik Mücadele Pilot Projesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koordinasyon ve yönetim yapısının oluşturulması 2. Kurumsal kapasite geliştirme ve ağ oluşturma faaliyetleri 3. Çiftçilere ve bayilere yönelik kapasite geliştirme ve yayım faaliyetleri 4. Yatırım ve finansman modelleri 5. Yönetişim, izleme ve değerlendirme

Beklenen Faaliyet Çıktıları

- Fason olarak yaptırılan zeytinyağı üretimi ve depolama ve paketleme için modern bir bina yapılması
  - Mevcut ve gelecekte elde edilecek sertifikalı organik zeytinyağının depolanacağı tanklar ile paketleme ünitelerinin kurulmasına yönelik orta ölçekli bir tesisinin kurulması
  - Birliğin ihtiyaç duyduğu bir kamyonetin alınması
  - Bir pazarlama uzmanının görevlendirilmesi, markalaşma ve tanıtım için bir strateji belirlenmesi,
  - Kilizi markasının tescili ve görünürlüğünün artırılması, ağ oluşturma (fuarlara katılım), tanıtım filmi çekilmesi, bu çalışmaların portala yüklenmesi
  - Kurumsal/ticari işbirliklerinin geliştirilmesi
  - Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği'nin ileriye yönelik vizyonlarının belirlenmesi ve bu vizyona hizmet etmek üzere mevcut ve ilerideki yönetimlere rehberlik edecek bir stratejik yol haritası çalışması hazırlanması
  - Birlik üyelerine ve işletmedeki teknik personele yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri, eğitim çalışmalarında Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi (TEYAP) ile işbirliği yapılması
  - Organik sertifikalandırma ve ISO belgelendirmesi
  - Faaliyetlerin yönetimi, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde gerekli yapıların oluşturulması (Yönetim Kurulu, İzleme Birimi, Teknik Danışma Birimi) ve bu yapıların fonksiyonel hale getirilmesi
- Sulama altyapılarının (kuyu, damlama sulama sistemleri vb.) geliştirilmesi
  - Toprak analizlerinin yapılması ve toprak kalitesinin artırılmasına yönelik gerekli organik girdi ihtiyacının temin edilmesi
  - Kurumsal bir kimlik oluşturulması, markalaşma, tanıtım, ağ oluşturma (fuarlara katılım) faaliyetleri
  - Organik olarak üretilen mercimek ve nohudun temizleme ve paketleme işi ile hane ölçeğinde imalatı yapılan pestil ve pekmezin organik ürün olarak fason işlenmesi, üretilmesi ve paketlenmesine
  - Tüm üretim ve paketleme faaliyetlerine yönelik ticari işbirliklerinin geliştirilmesi
  - Fason işleme yapacak işletmelerin organik üretim yapmaya yönelik sertifika almasının sağlanması
  - Bakliyat, pestil ve pekmezin organik üretim yapma sertifikasına sahip işletmelerde işlenmesi ve paketlenmesi
  - Ilgın Organik Tahıl Üreticileri Birliği'nin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi
  - Faaliyetlerin yönetimi, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde gerekli yapıların oluşturulması (Yönetim Kurulu, İzleme Birimi, Teknik Danışma Birimi) ve bu yapıların fonksiyonel hale getirilmesi
- GAP Organik Bitki Besleme ve Biyolojik Mücadele Koordinasyon Kurulunun oluşturulması ve bunun için gerekli yapının kurulması
  - Kurul üyesi kurum ve kuruluşlara yönelik kapasite geliştirme ihtiyaç analizlerinin yapılması
  - Koordinasyon kuruluna özgü kapasite geliştirme programları geliştirilmesi ve uygulanması
  - Ulusal ve uluslararası ağ oluşturma faaliyetleri

Diyarbakır	GAP BKİ, GTHB Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri ile GAP TEYAP Projesi	Diyarbakır İlinde Organik Pamuk Üretimi Eğitim, Yayım ve Yaygınlaştırma Projesi	1.Kapasite geliştirme faaliyetleri
Diyarbakır	Dicle Üniversitesi	Organik Keçi Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması Projesi	1. İşletme kurulumu ve destek araçları 2. Kurumsal kapasite geliştirme ve ağ oluşturma faaliyetleri
Mardin	Artuklu Üniversitesi	Güneydoğu Anadolu Ballarının Kalitesinin Arttırılması ve Pazarlama Desteği Projesi	1. Analiz çalışmaları ve sonuç raporlarının geliştirilmesi
Şanlıurfa	Harran Üniversitesi	Organik Meyve Yetiştiricilerine İnovasyon Aktarma Amaçlı Organik Meyve İşleme Pilot Projesi	1. İşletme kurulumu ve destek araçları 2. Pazarlama ve tanıtım 3. Kapasite geliştirme
Adıyaman	Merkez	Organik Kinoa Yetiştiriciliği ve Glütensiz Gıda Üretimi Pilot Projesi	1. Fiziksel altyapının geliştirilmesi 2. Kurumsal kapasite geliştirme ve ağ oluşturma faaliyetleri
Siirt	Siirt Üniversitesi	Organik Bal Analiz Laboratuvarının Altyapısının Güçlendirilmesi ve Organik Bal Üreticiler Ağının Sektörel Kapasitesinin Araştırılması ve Geliştirilmesi	1. Fiziksel altyapının geliştirilmesi 2. Kurumsal kapasite geliştirme

- Diyarbakır ilindeki pamuk üreticilerine organik pamuk üretiminin ekimden hasat ve balya takip sistemi dâhil olmak üzere tüm safhalarının uygulamalı olarak gösterilmesi
- Üreticilerin doğru uygulamalar konusunda bilgilendirilmesi, üreticilere ve konu ile ilgili teknik personele yönelik eğitimler verilmesi
- Organik pamuk tarımının ve doğru uygulamaların bölgede yaygınlaştırılmasının sağlanması

- Tesisin kurulumu ve gerekli makine-ekipman alımının sağlanması
- Sertifikasyon sürecinin tamamlanması
- Canlı organik keçi teminin tamamlanması
- İlgili kapasite geliştirme eğitimlerinin ve teknik ziyaretlerin gerçekleştirilmesi

- Bölge ballarının kalitesinin belirlenmesine yönelik analiz çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- Sonuç raporunun hazırlanması ve bu sonuçların paylaşılması ilgili kurumlarla paylaşılması

- İlgili tesisin kurulmasına yönelik makine ve ekipmanın temin edilmesi
- Sertifikasyon sürecinin tamamlanması

- İlgili çiftçi seçiminin tamamlanması
- Demonstrasyon alanlarının kurulması
- Eğitim ve ziyaret programının gerçekleştirilmesi

- Akreditasyon sürecinin tamamlanması
- İlgili laboratuvar cihazlarının temin edilmesi

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

Güçlü bireyler.
Güçlü toplumlar.

www.gap.gov.tr